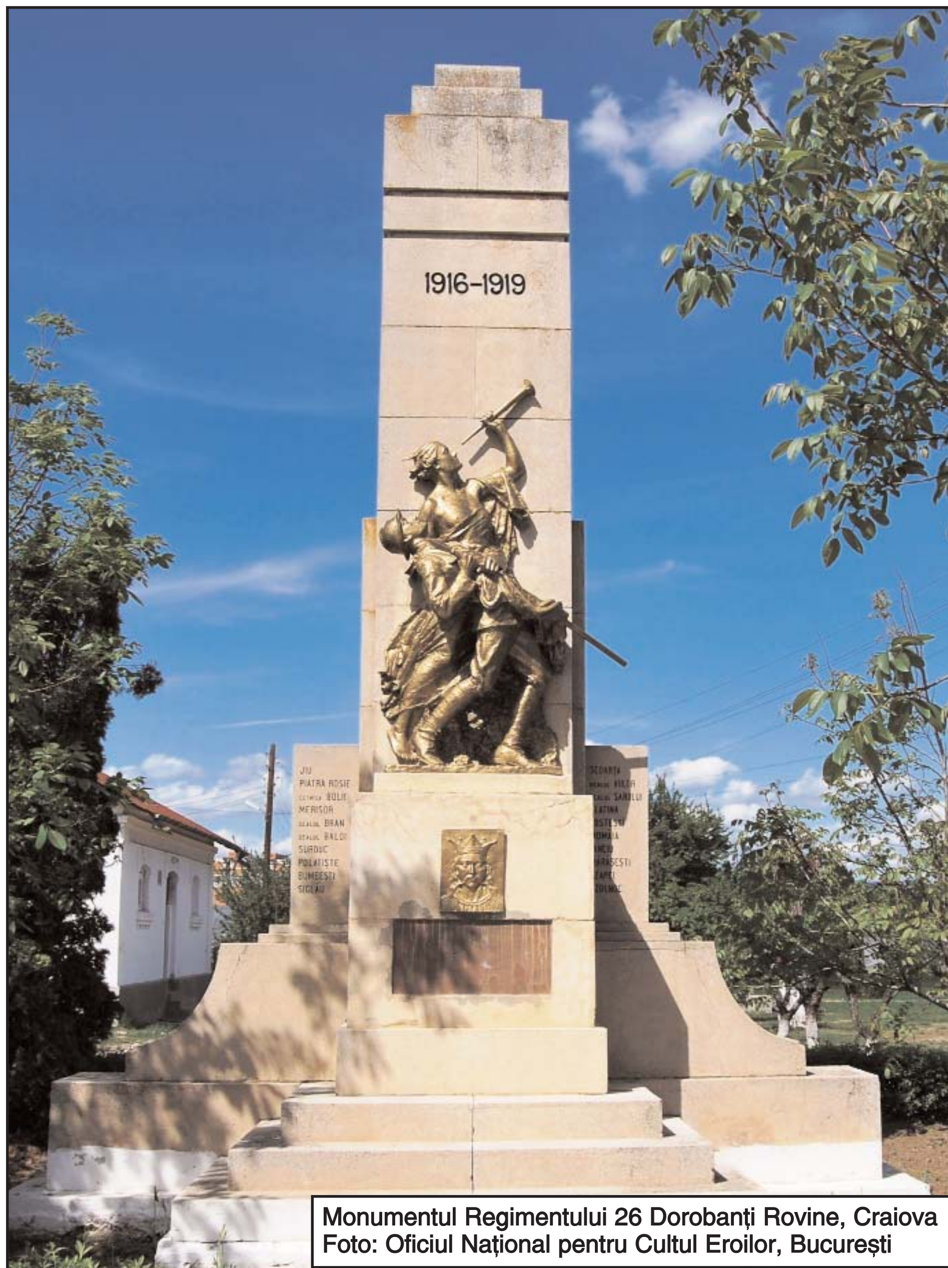

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul VIII ■ Nr. 4 (77) ■ Aprilie 2017

Monumentul Regimentului 26 Dorobanți Rovine, Craiova
Foto: Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, București

Din sumar:

Horia Bădescu: Între Baiazid și Martin Opitz
Acad. Ioan-Aurel Pop: Din nou despre identitatea națională
Dragoș Vaida, Constanța Vaida Haliță: Mitteleuropa. Tineretul, Jugendstil, cultura
Mircea Duțu: Pilat din Pont față în față cu Iisus din Nazareth
Theodor Codreanu: Resurecția identitară a Basarabiei
Horia Gligor: Traian Vuia 111
Dan Lupescu: Brâncuși, de la inițiere la revelație (II)
Ilie Ciurescu: De vorbă cu generalul Victor Atanasie Stănculescu (III)
Ion Pătrașcu: Arta covoarelor persane
Nicolae Melinescu: Amazoana din Chibok
Elis Râpeanu: Cincinat Pavelescu (II)
Dan D. Farcaș: Câți am putea fi în Galaxie?
Mircea Opriță: Conu Iancu față cu cetatea Tâmpitopole

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte), Trustului de Presă Argeș Expres și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

La 77 de numere

Gheorghe PĂUN

Revista *Curtea de la Argeș* s-a născut în toamna anului 2010, cu primul număr apărut în luna decembrie 2010. Editorial vorbind, ne aflăm în anul al optulea, cronologic, la jumătatea celui de-al șaptelea. S-au adunat însă 77 de numere! Mă întreb ca și în alte ocazii: sunt multe, sunt puține?... Nu răspund, nu există un răspuns simplu și nici nu e important. E însă un bun prilej pentru a pune cap la cap editorialele și pentru a arunca o privire asupra lor, aruncând astfel o privire și asupra celor aproape șapte ani de apariție lunară. Strict lunară, pe internet și pe hârtie deopotrivă, fără întreruperi.

Am hotărât, deci, să adun editorialele – cu cel de față folosit ca postfață – într-o carte, din seria Biblioteca Revistei *Curtea de la Argeș* (au mai apărut în această serie șase volume, la Editura Tiparg din Pitești – acesta este, așadar, al șaptelea –, au mai apărut și la alte edituri cărți născute din rubricile revistei).

De ce, totuși, acum? Pentru că 50 mi s-a părut un număr mic, iar 100 nu e neapărat mare, dar, nu știu de ce, parcă e „tocit”, prea „rotund” – 77 e pe la mijloc și pare a avea și un colț lovit cu ciocanul, vorba lui Nichita Stănescu despre diferența dintre un cub perfect și un cub-obiect-de-artă. Plus că 77 e un număr „dublu magic”, improvizez „numerologic”, ierte-mă specialiștii.

Nu e lipsită de noimă privirea sugerată mai devreme. Și, îngăduit să-mi fie, trăgând linie și adunând, cred că avem a constata lucruri bune. Chiar dacă revista nu a plecat la drum cu un *program* explicit, în înțelesul clasic al termenului, ea și-a construit un *stil*, o *personalitate*, are în jurul ei o *comunitate*. În mare măsură, editorialele descriu toate acestea, conturând, *a posteriori*, și un program.

Naționalism cuviincios, argeșeano-româno-europeano-internaționalist, constructiv; refuzul polemicii gratuite și al politicii de partid; la nivel decent-eseistic, creștinism, anticomunism, românism, antiglobalizare; cultură în genere, nu redusă la literatură (pledând, implicit, pentru „deliteraturizarea culturii române”), în schimb, cu știința inclusă în cultură; Eminescu și Basarabia și România Mare cuvinte/idei-simbol, nenegociabile; Academia Română, model de instituție identitară; cu o plasare echilibrată între centru și periferie, pledând pentru inadecvarea în vremea noastră a celor două noțiuni (nu numai geografic, ci și privind clasificările genurilor-speciilor culturale).

Mai sunt și alte sintagme-cheie, cititorul le poate găsi în revistă, le poate găsi pe unele și în paginile „culegerii de editoriale”.

Țin la multe dintre ideile-slogan pe care le-am propus cititorului de-a lungul anilor, reamintesc doar câteva: avem prea mulți diagnosticieni și prea puțini terapeuți; precum colesterolul, există un naționalism bun și unul rău – să-l cultivăm pe primul, să-l veștejim pe al doilea; după secolul XX, al globalizării nivelatoare, secolul XXI va fi al naționalismului; partidele politice sunt o moștenire istorică, inutile și dăunătoare, vor dispărea; istoria se face acum, aici, cu noi și prin noi – nu neapărat *pentru* noi; România postdecembristă are datoria și nevoia unei triple recuperări, a *interbelicilor*, a *diasporei*, a *postbelicilor;* România are datoria și nevoia de a-i onora cum se cuvine pe seniorii culturii, pe „clasicii de lângă noi”.

Dincolo de paginile revistei, aș aminti aici și întâlnirile organizate anual, „Ziua Revistei” și, cu deosebire, pe cele puse sub semnul *Podului de Reviste,* inițiativă demarată alături de *Literatura și Arta* de la Chișinău, la care s-au alăturat și alte reviste din Țară, Basarabia și Serbia. (Am rememorat începuturile în luna ianuarie 2014, nu mai revin.) Sloganul Podului: România Mare culturală există, e o realitate!

Prin urmare, o revistă care are sentimentul și simte responsabilitatea *participării la istorie.* Construind, cu dragoste de România. Nu e emfază sau vanitate, nu e aroganța pretenției de a *face* istorie, ci un amestec de suferință și luciditate, la o vreme a zgomotului informațional, indiferenței și despiritualizării digitalizate, manipulării interesate și tot mai agresive, la o vreme când tânjim după *normalitate,* fără să știm bine cum s-o definim. La o vreme când *România e sub asediu,* în *cumpănă,* cum spune Călin Georgescu (prezent de mai multe ori în revistă), și orice semn de revenire la omul-om și la țara-țară este un semn bun. Ne aflăm la un punct de inflexiune al evoluției omenirii, când de-modernizarea, localizarea, re-umanizarea par a deveni o necesitate, dacă nu chiar o urgență. Citim asta și printre rândurile semnate de Johan Galtung, un alt nume prezent în revistă care *participă la istorie.*

Conchid, *pro domo,* dar cu bune argumente: un început frumos – dar numai un început... Ceea ce contează cu adevărat sunt următoarele 77 de numere! Închei, așa cum încheiam și primul editorial: Doamne ajută!

Toate-s vechi și nouă toate...

Cu toate deosebirile care pot să existe între România, țară c-un trecut istoric aproape neîntrerupt, și Bulgaria, care răsare acum după cinci sute de ani din adâncă servitute, există totuși o sumă de asemănări care-și au cauzele lor firești și lesne de înțeles. Populațiunea din orașele Țării Românești are trei origini deosebite: e sau de peste Olt, sau de dincolo de Carpați sau, în mare parte, de dincolo de Dunăre. Elementele de dincolo de Dunăre, atrase de prin timpul în care, în România, creștinii întregului Orient european găseau un adăpost pentru exercițiul liber al credinței și pentru munca lor, au curs și curg încă încoace, ba în secolul de față constituie, alăturea cu elementele autohtone, clasa de mijloc a țării.

Aceasta n-ar fi fost încă nimic. Ideea statului și a unei solide organizări fiind vițiată de domnia vechilor și noilor fanarioți, s-a putut în adevăr ca, într-o bună dimineață, o Carada ori două să compună până și textul unei Constituții, a unei legi organice fundamentale pentru uzul unei țări care nici era a lui Carada sau a lui C.A. Rosetti decât din pură întâmplare. Ar fi fost în orice caz mai bine dacă amândoi aceștia se nășteau tot acolo unde se născuseră și părinții dumnealor. Imigrațiunea de peste Dunăre a avut ca rău moștenit defectele contractate sub o lungă robie: lingușirea sclavului și obrăznicia parvenitului, cinismul și malonestitatea. Toate astea se pot constata oarecum caz cu caz în țara noastră. (...)

E greu de-a guverna cu asemenea oameni care seamănă mult mamelucilor din Tunis. În adevăr ce autoritate poate să aibă un stat ai cărui demnitari înalți sunt niște parveniți, niște oameni fără patrie hotărâtă, care, întrebându-i, nu știu la ce popor să se numere? (*Timpul,* 22-23 iunie 1881)

Astfel trebuie să meargă lucrurile în toate țările în care activitatea publică a statului, toate serviciile ce acesta are a le aduce populațiunii se subordonează intereselor unei societăți anonime și lacome de exploatație, în loc de a se încredința la oameni competenți, cunoscători de exigențele tehnice ale lucrării cu care se însărcinează.

Roșii îndeplinesc prin aceasta două scopuri egal de meschine. Pe de o parte, se-nțolesc ei; fiecare din acești patrioți care ieri sau n-aveau ce mânca sau duceau o existență lihnită e azi milionar, pe de altă parte, scopul lor principal este de a dovedi că, fiind ei incapabili de a administra căile ferate, românii în genere ar fi incapabili de lucrul acesta.

Deși avem ingineri cu studii tehnice excelente, deși oameni tineri, cu pretenții foarte modeste și departe de a visa să joace rolul de oligarhi și aristocrați politici, s-ar afla cu de prisos pentru a administra, corecți și treji înainte de toate, căile ferate române, se pun în aceste posturi – cine? Săbiuțe politice, cârciocari de paragrafi de lege, universaliști și gheșeftari, agenți electorali, cioclovine de casa lui C.A. Rosetti și Carada, slugi de ale partidului roșu, fără capacitate, fără cunoștințe speciale, fără conștiință de datorie.

Aceasta e cauza pentru care zicem că poporul românesc va ajunge într-o zi la starea de-a prefera pe străini acestei pături de plebe ignorantă și lacomă, lingușitoare cu cei de sus, obraznică cu cei de jos, care, pretinzându-se a fi a țării, se servă de acest unic pretext pentru a o spolia și a-i insufla sceptica îndoială dacă mai este capabilă de-a se administra singură. (*Timpul,* 24 iunie 1881)

De un timp încoace accident după accident se repetează pe liniile căilor noastre ferate. Ciocnirile de trenuri între Hanu-Conachi și Ivești, între Șerbești și Preval, între Turnu-Severin și Palota, scăparea vagoanelor de la Prunișor și izbirea lor cu un alt tren sunt tot accidente însemnate, care au avut consecințe regretabile, cu oameni morți și răniți. Lăsând dar la o parte celelalte accidente multe, de care lumea de din afară de direcție nici nu mai poate afla ceva, chiar numai accidentele enumerate ar trebui să deștepte opinia publică și să se întrebe care este cauza lor.

N-am voi, mai cu deosebire, ca aceste accidente să fie exploatate de străini și să arate cu degetul asupra-le zicând: „iată cum administrează românii căile ferate; îți pun viața în pericol”, și vorbind astfel să poată avea și cuvinte în parte-le pentru a discredita liniile ferate române.

Aceste motive și sincera dorință de a se îndrepta lucrurile și de a se pune pe-o cale bună ne îndeamnă a arăta care sunt după noi cauzele și relele ce bântuiesc administrația căilor ferate și a indica întrucâtva și mijloacele de îndreptarea lor.

Vom expune dar aceste cauze fără de nicio considerație, fără intenția de-a atinge pe cineva și cu singurul scop de a se dezveli răul și a face posibilă remedierea lui.

Prima cauză a accidentelor și cea mai principală, din care izvorăsc toate relele, este că s-a introdus și în administrația căilor ferate acel nenorocit sistem ce bântuie întreaga administrație a țării, *sistemul favorurilor,* fie aceste pentru *considerație de partid politic,* fie de *rudenii* sau *nepotism,* fie de amiciție sau hatâr sau alte considerații de orișice natură ar fi.

Acest sistem cu vederi strâmte și neprevăzătoare a făcut ca, chiar la numirea direcțiunei princiare, sau regale, după cum se numește ea azi, să domineze numai spiritul de partid, ca la numirile de amploiați ce face această direcțiune să se aibă în vedere mai mult alte considerații decât folosul și meritul pentru serviciu ce un impiegat poate să aibă.

Consecințele acestui sistem se văd și, dacă nu se vor lua serioase măsuri de îndreptare, ele se vor arăta și mai mult, se vor încurca lucrurile încât nu se va mai ști ce trebuie a se face și, după ce se vor întâmpla chiar catastrofe, care dacă nu s-au întâmplat pân-acum se poate mulțumi numai norocului, se va ajunge la disperare și cine știe la ce intervenții și măsuri cu totul contrarii interesului țării, contrarii interesului neamului românesc.

Credem dar a ne face o datorie de conștiință constatând că e necesar de a preveni o catastrofă la căile noastre ferate și de-a scuti țara de a asista la vreo pompă funebră a voiajorilor vreunui întreg tren.

Iată dar mijloacele de remediu ce le credem necesarii:

Cel dintâi remediu e negativ, dar de-o extremă importanță. Trebuie revocată direcția actuală, compusă din politicieni, din săbiuțe vânătoare de diurne și din advocați.

Motivul revocării e incapacitatea dovedită în toate.

Direcțiunea căilor ferate, dacă e posibil a tuturor căilor ferate ale statului, ar trebui constituită după următoarele principii:

E practic, pentru ca să existe unitate de voință și acțiune, ca în capul administrației căilor ferate să fie o singură persoană, care se poate alege dintre bărbații ce au dovedit o capacitate deosebită de administrare. Mersul unui serviciu atârnă mult de autoritatea ce-o inspiră un bărbat cu judecată rece și incisivă, cu vederi clare, cu caracter just și onest, care nu se lasă nici ademenit de zâmbetele protectoare ale oamenilor zilei, nici înfricoșat de un cuvânt al lor de intimidare. Ales fără nicio privire la convingerile sale politice, el cată să întrunească în sine încrederea țării întregi. El poate fi și un om tehnic, dar exigențele de pură administrație fiind pentru acest post mult mai numeroase decât cele ale amănunțimilor tehnice, un bun și rigid administrator e de preferat.

Capul administrației căilor ferate cată să fie cu totul independent de ministeriu și de curenturile politicei militante.

(*Timpul,* 28 iunie 1881)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert național etnolog, Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu”, Pitești, **Adrian Sămărescu** – conferențiar la Universitatea Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail:
curteadelaarges@gmail.com
Website:
www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres” (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni) sau trimițând banii în contul Asociației Culturale Curtea de Argeș (detaliile bancare apar mai jos) și o adresă poștală prin e-mail.

Tiparul: Tipografia Argeș Expres
argesexpres@yahoo.com

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

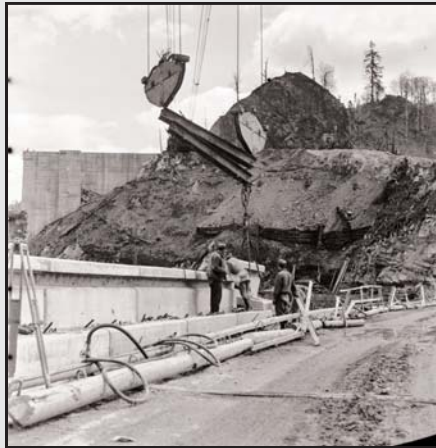
Între Baiazid și Martin Opitz

Horia BĂDESCU

Că suntem un neam de zavragii, de vorbă-ntorsură, de Ghiță-contra, de sporovăitori care bat, cu asupra de măsură, gargariseala galică, de „chivuțe", cum ar zice conu Iancu, și de băgători de seama altora demni de verii din Hexagon, este un adevăr de domeniul evidenței. Ne-o spunem noi și, vorba ceea, „gura păcătosului adevăr grăiește". Alexandrescu, adevăratul părinte al dramaturgiei noastre, și apelpisitul Alecsandri, necum abisalul Caragiale, o fac cu inegalabil talent. „Gaițele" piteșteanului Al. Kirițescu decodifică ADN-ul târgului nostru dimpreună cu comédiile care se joacă în piesele câmpulungeanului Tudor Mușatescu, iar cunoscuta justificare a sindromului birt a bădiucului transilvan, cum că „acasă băutura nu-i vorovită", tot acolo duce. Cât despre vremurile blagoslovite pe care le trăim... „Neamu' nevoii!", ar fi zis măritul Eminescu.

O spun și alții, de alte neamuri și din alte orizonturi, trecători pe aceste tărâmuri. Unii amintindu-ne metehnele, alții calitățile. Nu mă voi duce până la Herodot și nu mă voi întoarce la Paul Morand sau la contemporanii băgători de seamă bruxellezi. Nu voi ocoli însă ceea ce spunea despre noi sultanul Baiazid al II-lea care, la anul 1511, lăudând în fața ienicerilor răsculați înțelepciunea domnitorului Radu cel Mare, afirma că locuitorii Țării Românești *„cu toată firea lor nestatornică, schimbătoare,* nu s-au înstrăinat... de domnul lor bun, înțelept și destul de potrivit pentru cârmuire prin superioritatea sufletului său", precum consemna în a sa *Istorie a Imperiului Otoman,* publicată la Frankfurt în 1588, istoricul Johannes Leunclavius. O lucrare cu nu puține referiri despre istoria românilor în secolele XV-XVI, în care germanul scria că Mircea cel Bătrân fusese „bărbatul cel mai puternic și mai viteaz dintre creștini". Leunclavius nu l-a cunoscut pe Mihai, deși i-a fost contemporan. S-a stins însă în 1593, înainte ca acesta să vină la domnie. Și nici nu știu dacă va fi trecut prin Țările Române.

Am ales însă consemnarea lui Leunclavius pentru că am dat de curând în biblioteca mea peste admirabila „răsădire în românește", datorată regretatului poet Mihai Gavril, a poemului lui Martin Opitz *Zlatna, curțile dorului,* învățat silezian pe care destinul și dorințele unui principe transilvan luminat, Gabriel Bethlen, l-au adus, la începutul veacului al XVII-lea, pe meleagurile încărcate de poezie ale Apusenilor. Au fost destui dintre aceia care, privindu-ne mai înlăuntrul ființei noastre, mai îndeaproapele cuprins și exprimat în modul nostru de a fi, în cutumele și obiceiurile noastre, s-au lăsat seduși de ceea ce filosoful și poetul francez Jean Biès numea, inspirat și fără sfială, românitate. Dar poate că niciunul nu s-a legat sufletește mai profund de români decât acest bărbat ilustru, care a locuit printre ei abia cât rotirea unui an, dar suficient cât să-și robească inima lor, năpăstuiților dintr-un spațiu care refuza să-i recunoască în deplinătatea dreptului istoric. Nici un altul nu a vorbit atât de gingaș și de adevărat ca el despre felul de a fi, despre limba și întemeierile gândului lor. Martin Opitz, „părintele literaturii germane moderne", prietenul lui Hugo Grotius și al împăratului Ferdinand, bărbatul cu privire visătoare și barbișon à la Henric al IV-lea, a aflat în curgerea celor trei sute șaizeci și cinci de zile viețuite aici, în Transilvania, mai multe decât reușesc să afle alții, autohtoni au ba, într-o viață de om, mai mult decât s-au învrednicit vreodată cancelariile imperiale. Dar, mai ales, Martin Opitz a spus aceste lucruri lumii, cu acel talent care l-a situat drept punct de referință al literaturii germane. Nimic din ceea ce ne privește nu a scăpat acestei priviri scrutătoare și acestui condei inspirat. Istoria noastră, însușirile etnice și artistice, morale și politice își găsesc în el un cronicar de o probitate desăvârșită, un analist subtil și pătrunzător, dublat de un condei poetic de cea mai pură vocație.

Un întreg „roman" liric țărănesc se află în versurile acestui străin. Dar mai poate fi Martin Opitz un străin pentru noi? Acuitatea cu care sesizează el specificul românesc este extraordinară. Un Coșbuc *avant la lettre* se regăsește, în bună măsură, în substanța sa lirică și nu e de mirare că acesta i-a și fost întâiul traducător. Iată hora în viziunea lui Opitz și traducerea lui Mihai Gavril, atât de aproape de imaginea din *Nunta Zamfirei:* „Mărunți trei pași îi bateți/ sfios în scurt ocol/ înmlădiind mișcarea/ ca-n jocul capreol;/ Cu mâini de mâne prinse/ plecându-vă-ntr-o parte/ Apoi spre cealălaltă,/ ca valuri legănate,/ Când spre femei, bărbații/ cu-un pas mai înapoi,/ Se-nclină... Ce frumoase-s/ femeile la voi!" Iată *Dușmancele* și *La fântână:* „O fată e frumoasă,/ dar harnică cealaltă;/ Simțirea te înșeală,/ averea te îmbată;/ E veselă săraca,/ bogata e posacă;/ ...De iese să se plimbe/ gătită prin vecini/ Îi iese vorba cum că/ desface cununii,/ C-ar descânta bărbații..." Iată doina într-una dintre cele mai strălucite metafore ale melodiei sale inconfundabile: „O, cântecele voastre/ cât de frumoase sunt!/ Întârziu cu plăcere/ din drum să le ascult/ ...Iar zeul Febos însuși/ le dase armonia/ Împlând a voastră doină/ de dor cu veșnicia." Sau în altă parte: „caval să-și facă rumpe/ din codru un lăstare/ pe care de-l sărută/ răsar sunând izvoare!" Fabulos!

Ar trebui să rescriu întregul poem, pentru a vă face părtași la frumusețea acestui inegalabil elogiu poetic. Îmi voi îngădui, însă, doar a adăuga o eliptică și nu mai puțin expresivă caracterizare a neamului în rândul căruia poetul silezian își găsise o a doua patrie: „Sunteți ca o pădure/ cu rădăcini adânci/ ce prinsă stă de cleanțuri/ abrupte și de stânci/ Și-oricât ar da de aspru/ prelung și cu durere,/ Furtuna să vă smulgă/ nu are-așa putere./ Dorința-vă de viață/ nu poate să se stingă/ Cum pasărea când zboară/ de soare să se-atingă." Ne mai putem recunoaște, noi, cei de astăzi, în acest portret? Mai suntem demni de el, noi, epigonii, „mici de inimi, mari de patimi/ inimi bătrâne, urâte"?

Elogiul acesta, poemul acesta care șterge, precum sărutul lui Cuza, scuipatul pe care unii și chiar noi înșine ni-l aruncăm uneori în obraz și care nu are nimic a face cu recunoașterea metehnelor de care suferim, se publica la Strasburg la 1624, la doar două decenii după ce faima și spaima Viteazului măturase Europa germanică, și se reedita în 1644 la Frankfurt am Main și 1646 la Amsterdam. În 1639, la doar 42 de ani, Opitz murea de ciumă la Danzig, iar o sumă dintre manuscrisele sale, printre care o istorie a dacilor, *Dacia Antiqua,* rod al aceluiași impact profund al întâlnirii cu urmașii acestora, la care lucrase doisprezece ani și pe care o purta în bagaje precum Gheorghe Șincai purta în desaga-i *Istoria Românilor,* vor pieri în flăcările care-i mistuiau trupul. Ce pierdere!

La Paris, pe frontispiciul Universității Sorbona sunt înscrise două, doar două!, nume care se leagă de lumea românească: Dimitrie Cantemir și Martin Opitz. Zlatna așteaptă încă bustul aceluia al cărui nume e rechemat din eternitate de memoria Apusenilor și Ampoiului!

Din nou despre identitatea națională

Acad. Ioan-Aurel POP

Rușinea pe care o resimt mulți intelectuali subțiri și rafinați, când vine vorba de România, de identitatea românească, de unitatea noastră politică, de apropierea centenarului Marii Uniri, de ideea suveranității naționale, de Eminescu și de Creangă (unul ajuns „cadavru în debara", iar celălalt prea „țărănos, regional și arhaic"), de „calofilul" Coșbuc și de „naționalistul" Goga etc., ne plasează ca entitate etnică, națiune și țară într-un loc obscur, demn de compătimire și de dispreț. De altminteri, nu demult, un profesor de literatură din Polonia, venit în ospeție pe la noi, mi-a confirmat că răul pe care ni-l facem singuri noi, românii, nu poate fi egalat de denigrările niciunui străin, de nicio altă cârtire, de niciun denunț făcut de inamicii externi pe la înaltele curți europene și euro-atlantice (cum li se zice acum). Nu este vorba aici de critica criticii! Că ne criticăm singuri este foarte bine, numai că ne criticăm fără să punem nimic în locul relelor (reale ori imaginare) constatate și o facem cu o patimă demnă de o cauză mai bună. Ne autoflagelăm cu sete, cu înverșunare și cu ură față de țara aceasta, față de poporul acesta, față de tot și de toate de pe la noi. Se contureează astfel o hidoasă auto-lehamite generală față de lumea noastră românească. Ceea ce este mai trist este că nu a fost așa mereu! Nici pe vremea când s-a făcut această țară, liderii nu se purtau cu mănuși, ci se veștejeau reciproc, se părau, se înjoseau în limbaj colorat (la asta suntem asi și astăzi!). Dar, dincolo de orice orientare politică și chiar grad de cultură, au pus împreună umărul pentru țară, la unison, ca într-o simfonie.

Exista parcă atunci un cuvânt de ordine subînțeles: să nu hulim cele sfinte, iar între acestea se aflau și țara și națiunea. Nu dau decât un exemplu și nu unul din lumea laică – cea care se inflamează mult mai acut și se repede ușor la invective – ci din viața noastră bisericească, greu încercată și ea astăzi. De la 1744, când Ioan Inochentie Micu Klein a convocat la Blaj un Sinod General (un fel de congres național românesc, dincolo de orice diferență confesională), trecând prin actul fundamental al națiunii numit *Supplex Libellus Valachorum* (1791-1792) și semnat de Gherasim Adamovici (ortodox) și Ioan Bob (greco-catolic), prin Revoluția de la 1848-1849 (Marea Adunare Națională de la Blaj, prezidată de episcopii Andrei Șaguna, ortodox, și Ioan Lemeni, greco-catolic), prin Mișcarea Memorandistă (1881-1894) și ajungând la 1918 (greco-catolicul Iuliu Hossu și ortodoxul Miron Cristea), ierarhii celor două biserici românești din Ardeal și liderii laici de ambele confesiuni – deși nu se iubeau deloc, ba, dimpotrivă, aveau dese momente încordate și conflicte acerbe – au fost împreună, uniți în asumarea rolurilor de lideri ai națiunii, nelăsând să răzbată nicio fisură în exterior.

Azi ne prezentăm, din păcate, lumii, drept epigoni jalnici, antagonici, gata de bârfe mărunte și de delațiuni, de minciuni și de teribilisme, de contrafaceri și de șmecherii. Mai mult, ne mândrim cu răul făcut semenilor, ca indivizi și colectivități, ne exhibăm – sub masca dreptății și sub pretextul onestității – veninul, scoatem mereu la lumină urdori și întunecimi, combatem orice inițiativă de bine, tocăm mărunt până și ultimele instituții în care dezorientații români mai au o brumă de încredere. „Iarna vrajbei noastre" se prelungește, prin ingeniozitate românească, *sine die,* încât nu mai vedem nicio salvare.

În această atmosferă încărcată de nemernicie, vin să vorbesc eu, cel din urmă menit, despre identitatea noastră, din nou. Adică, așa cum se spune, recidivez! Dar nu cred că se poate altminteri, fiindcă prea multe auzim și vedem despre hăul țării, ca să nu ne pese.

→

Homo sapiens

Aflăm în fiecare zi lucruri năucitoare, de genul: trecutul ne este maculat și mincinos redat; provinciile istorice ne despart și nu ne unesc; diferențele regionale dintre români sunt și genetice (bazate pe ADN!); prezentul este catastrofic; tinerii nu pot studia și nu se pot realiza decât afară; a te pune în serviciul acestei țări este o crimă; în România, doar hoții prosperă; Imnul Național este prost, iar Ziua Națională este nepotrivită; limba română este bună numai pentru înjurături; viitorul devine pe zi ce trece tot mai sumbru; a îndemna la luciditate și la schimbări în bine este o dovadă de ramolisment și de sechele comuniste etc. Din toate acestea, spectatorii atenți, subiecții, adică românii de rând, nu pot înțelege decât un singur lucru: că vine apocalipsa și nu avem altceva mai bun de făcut decât să lăsăm totul baltă, să ne luăm lumea în cap, „să ne mutăm în altă țară” (*Oltul* de Octavian Goga). Cu alte cuvinte, lumea noastră românească este iremediabil rea, atât de rea încât – vorba unei femei simple, de la țară, evocate de un mare actor – „mă mir că dimineața se mai face ziuă”! Poate nu suntem demni decât de veșnicul întuneric care va să ne lovească nu peste mult!

Și totuși, câtă vreme mai susură apa, mai adie vântul, mai crește iarba și cât timp, peste toate, se mai aude, rar, câte o doină de jale în românește, eu sper…

Identitatea națională, înainte de a fi istorică sau politică, a fost culturală (spirituală). Deopotrivă străinii și românii și-au dat seama că românii sunt români când le-au auzit limba, diferită de toate graiurile popoarelor din jur. Azi, identitatea românilor este remarcată de străini prin aspecte formale și nesemnificative pentru felul românilor de a fi români. Unii se opresc la occidentalul vampir Dracula (căruia nici nu-i mai cunosc îndepărtata origine în principele Vlad Drăgulea, poreclit de otomani Tepeș), alții la Nadia Comăneci ori la Ceaușescu, alții la o frunză verde, la sarmale și mititei, la miticism (vorbă multă și lipsă de seriozitate), alții la romi. Firește, unele dintre elementele enumerate fac parte din realitatea românească, dar nu din esența sa, nu din măsura valorilor sale, nu din profilul său spiritual.

Vă propun, de aceea, să revenim la esențe și, în primul rând la limbă. *Limba este cea mai importantă creație spirituală a unui popor,* cea mai înaltă marcă a identității. Limba este felul nostru de a ne adresa lumii palpabile și dumnezeirii, de a ne adresa pământului și cerului. În limba română avem câteva zeci de cuvinte care sună ca metaforele, care au un iz arhaic și etern în același timp, care adăpostesc în sensurile lor adevărate lumi sau universuri.

Doina, de exemplu, este un cuvânt cu etimologie și o origine necunoscute. Termenul vine din asemenea adâncuri, încât se identifică perfect cu noi, ne poartă *dorurile* toate, uneori în sunet de *colindă*, „la mijloc de *codru* des” ori „pe-un picior de plai”, cu *mioarele* și „cânii”, la stână, pe plaiuri ori în văi adânci, pe unde ne-am dus veacul… Goga, mereu îndurerat până la Marea Unire, vedea „privighetori din alte țări” care „vin doina să ne-asculte”, iar veselul Alecsandri îl preamărea pe autorul anonim, care „Doina zic, doina suspin,/ Tot cu doina mă mai țin;/ Doina cânt, doina șoptesc,/ Tot cu doina viețuiesc”. Mai presus de toți, Eminescu, acela care avea puterea de a vedea România pe hartă înainte de a fi aievea, îi doinește țării și stării: „Doină, doină, greu îmi cazi/ Din pădurea cea de brazi,/ Și cu jale îmi răsuni/ Din huceagul de aluni,/ Și m-adormi, m-adormi cu drag/ Prin frunzișul cel de fag.” (*Doină, doină, greu îmi cazi*).

Românul s-a născut cu doina, s-a căsătorit cu doina și a murit cu doina, adică a viețuit cu doina. Doina a fost hrana dătătoare de har al vieții românilor.

Dor, cuvânt latinesc, este derivat din *dolus* și a rămas aproape identic după două mii de ani. În *Mai am un singur dor…*, Eminescu nu elogia moartea, ci exprima speranța de înviere prin „marea trecere”. Goga nu-și putea înăbuși dorurile, dar nici nu le putea figura, nu le putea concretiza, ci doar compara cu frunzele trecătoare: „Dorurile mele/ N-au întruchipare,/ Dorurile mele-s/ Frunze pe cărare.../ Spulberate și strivite frunze pe cărare.” Cel mai răspândit sens al dorului este iubirea, iar înțelesul acesta este exprimat sublim în *Luceafărul:* „Cum ea de coate-și răzima,/ Visând, ale ei tâmple,/ De dorul lui și inima,/ Și sufletu-i se împle.” „Împlerea” de dor vine parcă din mitologia greco-latină și se pierde în veșnicie.

Românul are atâtea doruri că nici nu le știe pe nume. De la dorul de mamă și de țară până la dorul de ducă, toate sunt doruri pe care le simțim, dar nu le știm spune îndeajuns. Dorul și dorurile ne-au salvat de la tristețe și de la disperare, învățându-ne cum să trecem prin viață și să ne trecem împreună cu viața.

Colinda vine tot din străfunduri, originile cuvântului fiind în latină (*calendae*) și marcând începutul lunii, al anului, al timpului celui nou. Prin unele dicționare scrie că termenul românesc ar fi fost luat de noi din bulgară, când, în fapt, a fost exact invers. La noi, se colindă de Crăciun, fiindcă nașterea, creația, înfruptarea rituală de la naștere marchează începutul lumii creștine, a lumii care se mântuiește. La noi se colindă și de Paști, fiindcă și atunci este un mare început. Poporul român are cele mai multe colinde dintre toate popoarele Europei. Colindele noastre la un loc sunt mai multe decât colindele tuturor popoarelor la un loc. De fapt, alte popoare nici nu au colinde, în sens de imnuri rituale ale începutului, ci doar cântece, cel mai adesea culte, închinate obiceiurilor de iarnă, cu moși și cu reni, cu seri liniștite, cu clopoței atârnați de sănii etc. Coșbuc vede aievea Crăciunul la țară, înnobilat de colindători și de mama, care știe să-l cânte și încânte pe Hristos, fermecându-i pe copii: „Cad fulgii mari, încet zburând/ Și-n casă arde focul,/ Iar noi pe lângă mama stând,/ De mult uitarăm jocul./ Demult și patul ne-aștepta,/ Dar cine să se culce?/ Rugată, mama repeta/ Cu glasul rar și dulce// Cum sta pe paie-n frig Hristos/ În ieslea cea săracă…” (*Colindătorii*). Eminescu proiectează colinda în univers, unind telurícul (brazii, rămurelele) și cosmicul (stelele): „Colinde, colinde!/ E vremea colindelor,/ Căci gheața se-ntinde/ Asemeni oglinzilor/ Și tremură brazii/ Mișcând rămurelele,/ Căci noaptea de azi-i/ Când scânteie stelele.” (*Colinde, colinde!*).

Colindele ne-au păstrat buni, deopotrivă când eram triști sau voioși, fiindcă nu i-am uitat niciodată pe cei trăitori în „bordeie fără foc”, nu i-am uitat pe copii și pe tineri, i-am cinstit mereu pe bătrâni, pe toți la un loc și pe fiecare, cu sfiiciune, bună cuviință și omenie.

Mioara, femininul de la miel, este tot cuvânt latin (*agnella*), pronunțat pe alocuri muiat, ca în italiană, adică „ña”, trecut la „mia” prin fonetism analogic. Cuvântul *mioară,* adică oaia tânără, în vârstă de un an până la doi ani, provine din „mia”, prin adăugarea sufixului „-oară”. Din mioară, prin diminutivare, avem „mioriță”, care nu mai are nevoie de nicio prezentare la români, fiindcă nu există decât „pe-un picior de plai,/ pe-o gură de rai”, adică numai la noi. „*Miorița* a fost considerată cea mai frumoasă epopee pastorală din lume, o adevărată minune poetică” (Alecu Russo), o „inspirațiune fără seamăn, acel suspin al brazilor și al izvoarelor de pe Carpați” (Mihai Eminescu). În *Mușatin și codrul,* poetul tutelar „Vede târguri, vaduri, sate/ Pe câmpie presărate,/ Vede mândrele cetăți/ Stăpânind pustietăți,/ Vede turmele de oi/ Cu ciobanii dinapoi,/ Cu fluiere și cimpoi,/ Iară herghelíile/ Petreceau câmpiile/ Și s-așterneau vântului/ Ca umbra pământului/ Și de-a lungul râurilor/ S-așterneau pustiurilor./ Iară șoimul tinerel/ Pe deasupra-i zboară el/ Și din gură-i cuvânta:/ Să trăiești, Măria-Ta!/ Câtă lume câtă zare/ De la Nistru pân-la mare:/ Fă-ți odată ochii roată/ C-aceasta-i Moldova toată.”

Turmele de mioare ne-au condus pe spații largi, în locurile de vărat și de iernat, încât am păstrat țara, am făcut-o după chipul nostru, am unit-o.

Codrul, din latinescul *quadrum* (pătrat), devenit ulterior și *quodrum* (bucată de pâine, pătrat de pâine), este frate cu românul în toate sensurile, de la locul de adăpost și de conservare până la sursa de pâine, de hrană. Eminescu face din codru un rege sau un împărat, dându-i un aer de maiestate, exprimată prin vers popular. Codrul și neamul sunt aureolate la poetul luceafărului de mărire: „Codrule, Măria-Ta,/ Lasă-mă sub poala ta,/ Că nimica n-oi strica/ Fără num-o rămurea,/ Să-mi atârn armele-n ea.” (*Codrule, Măria-Ta*). La fel, în *Călin, file de poveste*, codrii apar drept tărâmuri mirifice, purtătoare de har: „De treci codri de aramă, de departe vezi albind/ Și-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.” La Eminescu, se vede cum codrul este însăși țara, este fundamentul care ține țara, în speță „Țara de Sus” sau vatra Moldovei, dar, prin extensiune, toată Țara Românească: „Saracă Țară de Sus,/ Toată faima ți s-a dus./ Acu cinci sute de ai/ Numai codru îmi erai…/ Împrejur nășteau pustii,/ Se surpau împărății,/ Neamurile-mbătrâneau,/ Crăiile se treceau,/ Numai codrii tăi creșteau…” (*Mușatin și codrul*). Codrul ne-a ferit de rău, pentru că nou-veniții nu știau să deschidă poarta codrului. „Ramul” și cu „râul” ne erau prieteni numai nouă. Codrul ne-a fost cadru de viață, adică ne-a fost casă de adăpostit și pâine de mâncat.

Prin doină, prin dor, prin colindă, prin mioriță și prin codru – și prin câte altele – ne purtăm ființa inconfundabilă prin lume și o arătăm altora cu omenie. O facem datorită limbii române, tezaurul nostru neînstrăinat vreodată. Dacă putem fi confundați prin origine, prin obiceiuri, prin veșminte, prin credințe chiar, cu alții, nu putem fi confundați niciodată prin limbă. Cuvintele doină, dor, colindă, mioară și codru, aureolate de omenie, nici nu pot fi traduse în alte limbi. Cine vrea să le înțeleagă trebuie să se nască român ori să ne învețe temeinic limba. Dacă o face, devine măcar în parte român. Limba română este ființa noastră, este marca identității noastre, este însăși patria noastră din suflete. Se cuvine să-i facem pe cei care nu ne cunosc să ne înțeleagă nu aparențele, ci esențele, nu veșmintele exterioare, ci profunzimile.

Este evident că lumea de astăzi, digitalizată, nu mai operează cu doina, dorul, colinda, miorița ori codrul. Unii români nici nu mai știu despre ce vorbesc eu aici, iar alții mă vor cataloga ușor drept nostalgic, retrograd, autohtonist, protocronist, dacă nu de-a dreptul naționalist. Dar poate că nu este lipsit de sens ca scepticii să știe, să re-învețe și să înțeleagă din nou. Cibernetica și informatica există pe lume de câteva decenii, pe când românii de mai bine de un mileniu. Nu este rău să știm cum am fost fără calculatoare, fiindcă o mie de ani am trăit fără ele și cât de frumos am trăit așa, măcar câteodată! Telefonia mobilă este azi indispensabilă, dar nu face parte din esența vieții. Iar dacă, pentru unii face parte din această esență, nu strică să știm cum am trăit un mileniu fără asemenea gadgeturi. Am trecut prin lume viforos, dar și lin, ca „vântul ce-adie pe poteci”. Am folosit variate instrumente, le-am înlocuit mereu pe cele perimate cu altele noi, dar anumite constante au rămas. Vom fi fost anonimi pe vremea când „veșnicia se năștea la sat”, dar am fost niște anonimi fericiți, vii și vivace. Viața noastră ca popor nu a început cu laptopul și nici cu Facebook-ul, ci cu scrijelitul în lemn, cu versul popular în ritm antic, cu talpa casei, cu hora și cu alunelul, cu brazda plugului și cu munca stăruitoare. Dar, mai ales, toată aventura noastră prin lume a început cu limba română. Dacă patria tangibilă a fost câteodată pierdută ori pe cale să fie pierdută, patria din suflete nu se pierde niciodată. Pentru că este limba română. S-o păstrăm ca pe „o comoară în adâncuri înfundată”, dar s-o scoatem cât mai des la lumină, ca să nu rătăcim, ca să nu ne risipim, ca să nu disperăm.

Mitteleuropa. Tineretul, Jugendstil, cultura (V)

Dragoș VAIDA, Constanța VAIDA HALIȚĂ

Înainte de a ne referi puțin, pe cât ne este posibil, la bogata zestre culturală pe care ne-a lăsat-o Mitteleuropa (Europa Centrală și de Răsărit), mai amplă decât poate am putea ghici la prima vedere, se impune o observație privind modul în care a fost tratată/promovată *cea mai importantă resursă națională,* tineretul, atunci, în spațiul european, și acum, adică după 1989. Înaintașii noștri despre care am scris s-au organizat, au acordat burse și s-au îngrijit de cultivarea talentelor tinere care astfel au devenit *elita României moderne.* S-au situat la polul opus, în cel mai dramatic și păgubos mod cu putință, noii guvernanți, care nu au înțeles necesitatea de a recruta și de a forma din tineri o elită intelectuală și managerială. Dacă această elită s-ar fi încropit, o parte din devastarea mentală, morală, economică, politică, la care a fost supusă România postcomunistă, nu s-ar fi petrecut, la întinderea pe care o cunoaștem.

Dacă trimiteam tineri în străinatate, să învețe și să devină cadre de conducere, așa cum au trimis comunitățile de la noi, la finele secolului al XIX-lea, și dacă ar fi fost o minimă grijă de susținere și promovare a celor reveniți în țară, alta ar fi fost starea actuală. În loc să procedeze ca înaintașii lor, de pildă, precum guvernul Titu Maiorescu care a produs un Spiru Haret, noii conducători au eliminat intelectualitatea, care s-a menținut și s-a dezvoltat, cu sacrificii, în regimul trecut. S-a procedat astfel la o nouă distrugere a intelectualității, printr-o deliberată și sistematică trecere pe linie moartă, aducându-se în prim-plan, aproape de regulă, oameni lipsiți de valoare, oportuniști de tot felul.

Să recurgem la două exemple concrete. Tocmai s-au împlinit 30 de ani de existență a programului ERASMUS. Făcut-am noi oare parte din el sau din TEMPUS și cu ce ne-am ales? Am avut un guvern de persoane provenind din învățământul superior. Ce discipoli au format aceștia, ce figuri noi au introdus în joc? Un Iuliu Maniu l-a format pe Corneliu Coposu. În încheierea observației pe care ne-am permis-o, precizăm că nici acum, cu toate imensele pierderi înregistrate, nu este încă totul jucat și pierdut, dacă ne apucăm să creștem, așa cum putem, elita intelectuală și managerială de care țara are absolută nevoie.

După periplul de mai sus, necesar pentru că nu putem să facem istorie rămânând indiferenți față de actualitate, întorcându-ne cu mintea înapoi, vedem că este cu neputință să trecem în revistă *Noul Stil* sau ceea ce a dat Mitteleuropa în cultură, în literatură, filosofie, în logică sau în științele matematice, fără a greși prin omisiune. Ne limităm deci să spunem câte ceva privind personalitățile mai cunoscute, sub forma unor consemnări rapide pe domenii, inclusiv științele.

Reluându-ne prezentarea, îl cităm pe celebrul poet Rainer Maria Rilke (1875 Praga–1926 Elveția) care a contribuit la evoluția curen-tului Jugendstil, ocupându-se de critica de artă, împreună cu Heinrich Vögeler (1872 Bremen–1942 Kazahstan), celebru pictor și ilustrator Jugendstil. Prietenia lor s-a manifestat în publicarea în colaborare a unor poeme ilustrate, fiecare asumându-și rolul său specific. Au realizat astfel o operă tipică Art Nouveau, stil în care domeniile artistice se întrețes și se completează. Rilke a publicat două eseuri despre lucrările lui Vögeler și l-a vizitat la Worpswede unde Vögeler deținea clădirea Barkenhoff, pe care o renovase în stilul Secession. Într-o sală a casei, organiza în fiecare duminică întâlniri cu artiști, printe aceștia găsindu-se și sculptorița Clara Westhoff (1878-1954) cu care Rilke se va căsători. Dăm aceste detalii pentru a arăta că personalitățile curentului aveau conștiința că formează un *grup*, că sunt o *mișcare.* În 1902 Rilke se stabilește la Paris și lucrează, în anii 1905-1906, ca secretar particular al marelui sculptor Auguste Rodin (1840-1917). Poetul studiază lucrările acestuia, considerându-le create în spiritul noii orientări artistice, Jugendstil.

Un an mai târziu, după plecarea lui Rilke, în 1907, trece prin atelierul marelui sculptor și Constantin Brâncuși. Părăsind atelierul după câteva luni, Brâncuși exclama: „Nimic nu se poate înălța la umbra marilor arbori!" Sunt de reținut cele spuse pentru că noi, în contextul românesc, suntem prea grabnic înclinați să acordăm titlul „creator de școală" ca pe o maximă indispensabilă recunoaștere a unui creator de cultură. În fapt, în unele cazuri așa stau lucrurile, în altele nu. Un Gr.C. Moisil sau Solomon Marcus ne-au lăsat o școală, dar știm noi ce urmași au avut Ion Barbu în poezie sau George Călinescu, în istoriografia literaturii române?

Ștefan Zweig (1881 Viena–1942 Brazilia) s-a înscris prin opera sa într-o epocă a pasiunii pentru psihologie și confesiune (să nu uităm de Freud), în climatul de neliniști, cu accente tragice, ale sfârșitului de veac.

De curând, în filmul *Grand Hotel Budapest* (2014), al cărui scenariu este inspirat de *Memoriile* lui Zweig, este reconstituit un întreg univers al vieților de la sfârșitul secolului XIX. S-a remarcat latura nostalgică pe care o aduce cu ea această evocare, o „reîncarnare a unei Mitteleuropa dispărute" (*New York Times*). Astfel, opera lui Zweig devine „cheia" înțelegerii procesului distructiv al Vechiului Continent, care oscilează între atitudinea fraternă, generoasă, și spaima pierderii identității.

Să nu trecem însă prea repede și peste alți doi exponenți ai literaturii acestui spațiu, diferiți ca atmosferă și ton, dar întregitori ai unui tablou autentic al imperiului. Franz Kafka (1883 Praga–1924 Viena) este cel care ilustrează latura depresivă, neurastenică, a unei lumi constrânse de convenții și legi abuzive. El este unul dintre cei care se simt îngrădiți de regimul monarhic, anihilați, lipsiți de perspectivă, în fața unei existențe absurde, pe care le regăsim în *Procesul* și în *Castelul.*

Nu același lucru poate fi spus despre Jaroslav Hasek (1883 Praga–1923 Lipnice), contemporan cu Kafka, aproape până la o suprapunere cronologică! Hasek tratează lumea, imperiul, războiul, cu o ironie care poate ușor înșela, făcându-ne să-i taxăm scrierile ca unele de factură ușoară. Umorul său, câteodată la granița cu cel negru, cu umorul absurdului, descurajează pe cel care ar încerca să-l învinuiască de intoleranță sau agresivitate.

Cercul de la Viena a fost un grup de iluștri filosofi și matemati-cieni, dezvoltat dintr-un seminar al lui Moritz Schlick, activ în anii 1920-1938 și promovând curentul neopozitivist de idei. Au parti-cipat la grup Hans Hahn [3], [4], [10], Rudolf Carnap [1], Karl Menger și Kurt Gödel. Cercul a fost vizitat de Alfred Tarski [1], Oskar Morgenstern sau Frank P. Ramsey, în timp ce Ludwig Wittgenstein și Karl Popper au menținut legătura cu gruparea.

Hans Hahn (1879-1934) a fost un matematician austriac, coautor citat, printre altele, pentru binecunoscuta teoremă Hahn-Banach, vezi [3] pentru grupurile laticiale. Între 1909 și 1914 a predat la Universitatea din Cernăuți (Czernowitz, pe timpul imperiului habsburgic), unde mai târziu a fost profesor și decan Simion Stoilow, în 1925–1926 și 1932–1939. Notăm lucrările remarcabile de algebră ale lui Hahn care continuă studiul corpurilor total ordonate început de David Hilbert [6] și de Otto Hölder [6]. S-a ocupat de teoria grupurilor comutative total ordonate și de cea a corpurilor total și arhimedic ordonate, inițiată în 1907 [4]. Și-au trecut doctoratul cu Hahn trei renumiți matematicieni, Karl Menger (1924), Witold Hurewicz (1926) și Kurt Gödel (1929).

Din [4]-[6], în 1926, s-a dezvoltat teoria lui Artin–Schreier (ambii matematicieni austrieci) privind corpurile formal reale. B.S. Priess-Crampe citează, cu demonstrație, un rezultat care ne aparține (Vaida 1959).

În 1889 Hilbert s-a ocupat de corpuri total ordonate de funcții, în legătură cu studiul sistemului de axiome ale geometriei [6], iar în 1901 Hölder a arătat că orice grup total și arhimedic ordonat poate fi scufundat în grupul aditiv al numerelor reale [6]. Mai departe, Hahn a demonstrat că orice grup comutativ total ordonat este izomorf cu un grup lexicografic ordonat de funcții reale, definite pe o mulțime ordonată [4].

Semnalăm studiul unui grup UE [1] privind ideile lui Tarski și Carnap, în contextul celor două secole din *istoria filosofiei din Europa Centrală*, considerate în [2]. Studiul a arătat că legăturile interdisciplinare au fost mai puternice și mai aproape de modernitate decât se considerase inițial. Proiectul TRANH identifică limitări în istoria convențională a științelor. Sunt trecute în revistă 40 de publicații, trei cărți, trei dizertații și un PhD.

Viena, centru al imperiului și al Mitteleuropei, răzbate prin toate canalele culturale, ca niște vase comunicante, către toate popoarele trăitoare în preajma ei. Titlul de *țară a muzicii* îi este atribuit pe drept cuvânt.

La 1 ianuarie 2017, Concertul de Anul Nou de la Viena a fost dirijat de Gustavo Dudamel (n. 1981, ianuarie), dirijor și violonist venezuelean, director muzical la Orquesta Sinfónica Simón Bolívar și la Filarmonica din Los Angeles. Dudamel îmbrățișează o varietate de genuri muzicale, putând fi comparat cu Bernstein. A dirijat Wagner în 2015. Concertul de Anul Nou a avut un repertoriu clasic, incluzând Franz Lehár: *Wiener Frauen*; Johann Strauss fiul: *Nu există decât un oraș, imperial, Viena, Polka op. 291*; compoziții de Franz von Suppé; Johann Strauss tatăl cu *Indianer-Galopp. Polka rapidă, op. 111*; Johann Strauss fiul cu *Dunărea albastră Vals, op. 314;* binecunoscutul *Marș al lui Radetzky, op. 228* de Johann Strauss tatăl. Dirijorul este un maestru al ritmurilor vii, bine stăpânite, totul executat perfect, fără partitură pe pupitru.

Aceste concerte dedicate inaugurării Noului An nu trebuie văzute ca evenimente ale genului divertisment. Cu semnificații mergând mai departe de atât, concertele ne oferă ocazia unei retrăiri a unui trecut bogat, ne reaprind, preț de vreo două ceasuri, luminile acelei Europe Centrale pe care am încercat să o evocăm în însemnările noastre.

Când scriam acestea, am aflat de moartea renumitului dirijor francez, aproape vienez, după o jumatate de secol la conducerea Filarmonicii din Viena, Georges Prêtre (1924-2016), decedat la 4 decembrie și înmormântat în sudul Franței, după o ceremonie religioasă fără muzică, conform ultimei dorințe. A dirijat celebrul concert în 2008 și în 2010, când a oferit o interpretare extraordinară, electrizantă, a *Marșului lui Radetzky.* Ne-a mai lăsat o interpretare a renumitului *Bolero* (1928) al lui Ravel, dirijat cu mult patetism, cu o minimă gestică, redusă la expresiile feței și ale corpului, la mișcările mâinii stângi.

Ne amintim ușor că mari compozitori, născuți sau trăiți la Viena, și-au legat numele de acest oraș; exemple: Josef Haydn (1732-1809), Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), Ludwig van Beethoven (1770-1827), Franz Schubert (1797-1828), Anton Bruckner (1824-1896), Johannes Brahms (1833-1897), Gustav Mahler (1860-1911), Hugo Wolf (1860-1903), Arnold Schonberg (1874-1951) și, desigur, Johann Strauss fiul (1825-1899).

→

Pilat din Pont față în față cu Iisus din Nazareth

Mircea DUȚU

Prolegomene. Bibliștii, teologii și istoricii acceptă, în principiu, ideea „continuității prin discontinuitate" dintre iudaism și creștinism; Iisus nu a vrut să rupă cu tradiția evreiască, nu a încetat niciodată să fie un evreu pios, a predicat poporului său și nu a creat propriu-zis creștinismul.

Nimeni nu știe însă cu siguranță momentul la care a luat naștere noua religie, având ca fundament Învierea lui Iisus Hristos și învățăturile sale, propovăduite de către Apostoli, în frunte cu cel mai învățat dintre ei, cetățeanul roman Pavel (Saul) din Tars. Pentru un teolog cristocentric, creștinismul ia ființă prin imaculata concepție; pentru alții, prin ultima cină, „cea de taină", care a pecetluit noul Legământ; pentru un istoric, probabil odată cu Sinodul apostolic de la Ierusalim (din jurul anului 50 – *Faptele Sfinților Apostoli,* 15), care a hotărât că „Legea lui Moise" nu este și pentru păgâni, respectiv, a anulat obligația de circumcizie și de ținere a sabatului a neevreilor convertiți, creându-se astfel premisele deschiderii spre toată lumea romană și, prin aceasta, spre universalitate, a noii religii în formare.

Dincolo de orice, Creștinismul s-a născut și Imperiul Roman se va salva, în cele din urmă, și într-un anumit sens ca urmare a întâlnirii (simbolice!) dintre Iisus din Nazareth și Pilat din Pont, deschiderii reciproce între religia în curs de formare și lumea romană aflată la apogeul său. Într-adevăr, în absența acestei „alianțe", nu se știe care ar fi fost cursul istoriei omenirii și, în orice caz, nu cel care avea să conducă la dominația de azi a civilizației occidentale. Ce s-ar fi întâmplat dacă discipolii nu ar fi rupt cu sinagoga, iar creștinii de azi, credincioșii întru Hristos de atunci, ar fi rămas, pentru totdeauna, o simplă mișcare sectară în cadrul religiei evreiești? Spre ce s-ar fi îndreptat spiritual societatea umană și cu ce efecte cultural-civilizaționale, fără alianța Romei cu creștinismul în proces de formare și afirmare, în condițiile în care „centrul lumii" era, în zorii veacului al IV-lea, în pragul unei bulversări religioase și nu numai, care presupunea noi opțiuni fundamentale, decisive, și dizolva societatea romană?

Din întrebări de această natură și cu grija găsirii unor răspunsuri s-au născut rândurile de mai jos, care încearcă să dezlege sensurile acelei întâlniri extraordinare din, cel mai probabil, zorii zilei de vineri, 7 aprilie 30, sub forma zbuciumatului proces judiciar, care a avut loc între judecătorul Pilat (personificând Imperiul Roman, aflat la apogeul dezvoltării sale, dar purtând deja semnele decăderii) și judecatul Iisus (întruchipând fundamentul noii credințe, ale cărei adevăruri se relevă cu greu, dar implacabil).

Misterul mesajului întâlnirii dintre Etern și Istorie. Vineri, 7 aprilie 30 (anul 3790 de la facerea lumii sau 783 de la fondarea Romei), în ajunul Pesahului. Dimineața devreme. Abia deschise de gărzi, pe porțile palatului lui Irod cel Mare din Ierusalim intră o ceată grăbită de iudei, în frunte cu câțiva slujitori ai Templului, care împing de la spate un personaj misterios, care înaintează în salturi, total absent la cele ce se petreceau, pe treptele abrupte care conduc spre un pretoriu special amenajat. Sosit aici cu câteva zile înainte din capitala oficială a provinciei, Cezareea Maritima, prefectul roman a luat măsuri excepționale pentru păstrarea ordinii într-un oraș supraaglomerat de pelerinii evrei, veniți din toate colțurile imperiului, cu ocazia sărbătorilor pascale. Astăzi însă își începe activitatea cu judecarea pricinilor penale mai grave, aflate în competența sa de soluționare, ca reprezentant al împăratului. Cel puțin două cauze se află pe rol: una sesizată de căpeteniile Templului, privind pe un anume Iisus din Nazareth, care se crede Mesia și prin învățăturile sale tulbură pe iudei, și o alta vizând un grup de 3 tâlhari răzvrătiți, în frunte cu căpetenia lor, Barabas, capturați de soldații romani.

Are prioritate prima, considerată mai simplă și solicitată a fi luată cu prioritate de căpeteniile Templului, grăbite și ele să participe la sărbătoarea Pesahului, și care se poartă cu prudența cuvenită

în atari împrejurări, spre a-și păstra puritatea rituală. Formal, o simplă confruntare judiciară, care va marca însă prin consecințele sale lumești și semnificațiile spirituale istoria civilizației umane. Într-adevăr, întâlnirea dintre Iisus și Pilat, desfășurată sub acest pretext, avea să arate pe lângă imposibilitatea dialogului între două lumi diferite, coexistența implacabilă dintre temporar și etern, uman și divin. Pentru religia care avea să se nască având ca fundament pe Hristos și minunea Învierii, această întâlnire-proces judiciar va deveni actul de atestare istorică a Patimilor și al relevării dublei naturi, umane și divine, a Mântuitorului, „răstignit sub Ponțiu Pilat". Pentru istoria însăși a Imperiului Roman, se prevestea astfel însăși salvarea lui, prin apariția și afirmarea religiei cu acest rol, căci, după Edictul de la Milano din 313, acesta „va fi creștin sau nu va fi deloc".

Dincolo de împlinirea legii, a ceea ce fusese prescris ori cel mai important proces pentru omenire, întâlnirea dintre Pilat din Pont și Iisus din Nazareth, una dintre Etern și Istorie, poartă un mesaj esențial, ale cărui semnificații cunosc o decriptare încă incompletă... Să încercăm o posibilă dezlegare a acestui mister esențial al Lumii Occidentale.

Marea întrebare. Câți, oare, dintre cei aproape 2,5 miliarde de creștini de toate riturile rostind Crezul Apostolic, observă și își pun întrebarea, căutând chiar și un răspuns, de ce alături de „Domnul Iisus Hristos" și „Fecioara Maria", un singur nume propriu este amintit, cu această ocazie, cel al guvernatorului roman al Iudeei timpului, Ponțiu Pilat?

Din capul locului, menționarea lui într-un context teologic atât de strict, cel al *symbolon*-ului, în care se rezumă credința, apare drept stranie, pentru că rostirea sa nu înseamnă nici venerație, nici cel puțin pomenirea evlavioasă, ci, mai degrabă, o ieșire bruscă din sacru, pentru o clipă, spre a aminti de oficial și de concretul istoric. Într-adevăr, actul în sine nu reprezintă o simplă întâmplare, un accident de istorie canonică, ci dobândește o semnificație deosebită, înscriind procesul judiciar din 7 aprilie anul 30 și pe judecătorul său, prefectul roman al Iudeei („staurothenta te hyper hemon epi Pontiou Pilatou") între daturile definitorii ale Patimilor Fiului lui Dumnezeu, ca precursor răstignirii spre Învierea fondatoare a adevărurilor noii credințe.

Simplul fapt că în forma sa inițială de redactare, cea datorată Sinodului „celor 150 de Sfinți Părinți" de la Niceea din 325 (potrivit unei tradiții creștine, această rugăciune ar fi fost inițial formulată de primii doisprezece fideli ai lui Iisus), numele guvernatorului roman nu apărea, ca apoi, în cea finală, definitivată 56 de ani mai târziu, la Constantinopol, cei 500 de înalți prelați participanți căzând de acord că se impune acest lucru, ne arată că a fost vorba de o măsură cumpănită, căreia i s-a acordat o semnificație excepțională. Așadar, prima întrebare care se ridică este aceea de a ști ce s-a întâmplat între Niceea 325 și Constantinopol 381, mai precis, relevarea și luarea în considerare a cărui fapt a condus la invocarea numelui lui Ponțiu Pilat în chiar Crezul Apostolic?

Încercarea de a oferi un răspuns la o atare întrebare începe prin surprinderea faptelor istorice concrete prin care s-a ajuns la o asemenea cinstire a numelui prefectului Iudeei.

Adagiul de la Constantinopol. Pe lângă faptul, esențial, de a fi tranșat definitiv problema fundamentală a naturii (identității) lui Hristos, stabilind dualitatea firii sale, de Dumnezeu și de om, Sinodul de la Niceea din 325, convocat de împăratul Constantin cel Mare, a elaborat și o definiție a noii credințe, creștinismul, redactată sub forma unui simbol (a unei suite de formule de credință) care s-a impus drept *Crezul Apostolic.*

După tradiția sinodului de la Ierusalim, se fixa astfel o doctrină comună, exprimată solemn, care, inserată apoi progresiv în liturghie, a rămas până astăzi profesiunea de credință cea mai cunoscută a creștinismului. În prima sa formă, Crezul se limita la elemente de credință, dar reluat și dezvoltat de următorul Sinod, din 381, de la Constantinopol, inițiat de împăratul Theodosie I (de unde și denumirea sa acreditată de „Crezul de la Niceea-Constantinopol") avea să cunoască o inovație importantă: pentru prima dată într-o profesiune de credință, această întrupare a Fiului lui Dumnezeu (din Sfântul Duh și Fecioara Maria) era datată istoric adăugându-se mențiunea: „și a fost răstignit sub Ponțiu Pilat" (Y. Chiron, *Historie des conciles,* Editions Perrin, Paris, 2011, p. 24).

→

Operele marilor creatori amintiți ne oferă multe posibilități de alegere, dincolo de bucățile de tradiție, atât de multe că aproape uităm, în valurile muzicii care nu se mai termină, unde ne aflăm, de unde ne-am pornit periplul. Serbarea se termină, ne trezim în lumea reală, pe străzile parcurse, unde viața continuă și nu mai știm încotro să ne ducem. Să dejunăm pe undeva, pentru ca în ziua următoare să ne refugiem într-o cafenea plină de oameni care așteaptă să-și vadă măcar o parte din vise împlinite. După ce luminile se sting, ne întrebăm, cu versul lui Blaga din *Încheiere* pe buze, „taina trăită unde s-a dus?"

Referințe

[1] *Final Report Summary - TRANH (Tarski's Revolution: A New History. Semantics and Axiomatics from Bolzano to Tarski against the background of the Classical Model of Science)* Project ID: 203194, Financé au titre de: FP7-IDEAS-ERC, Pays: Netherlands.

[2] J.P. Cometti, K. Mulligan (éd.), *La philosophie autrichienne de Bolzano a Musil, Histoire et actualité,* Paris, Vrin, 2001.

[3] P. Conrad, J. Harvey, C. Holland, *The Hahn embedding theorem for lattice-ordered groups, Trans. Amer. Math. Soc.,* 108 (1963), 143-169.

[4] H. Hahn, *Über die nichtarchimedischen Grössensysteme, Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Mathematisch – Naturwissenschaftliche Klasse* (Wien), 116 (Abteilung IIa), 1907, 601-655.

[5] D. Hilbert, *Grundlagen der Geometrie, Festschrift zur Feier der Enthüllung des Gauss-Weber Denkals in Göttingen,* Teubner, Leipzig, 1899.

[6] O. Hölder, *Die Axiome der Quantitat und die Lehre vom MaB, Ber. Verh. Kgl. sâchs. Ges. Wiss. Leipzig, math.-phys. Kl.*, 53 (1901), 1-64.

[7] L. Johnson, *Central Europe: Enemies, Neighbors, Friends,* Oxford, Oxford University Press, 1996.

[8] P. Jordan, *L'Europe vue selon des criteres spacioculturels,* Europa Regional, Leibniz-Institut für Länderkunde (IfL), Leipzig, vol. 13, nr. 4, janvier 2005, 162-173.

[9] M. Kundera, *Un Occident kidnappé ou la tragédie de l'Europe centrale, Le débat,* nr. 27, 1983, 3-23.

[10] K Sigmund, *A philosopher's mathematician: Hans Hahn and the Vienna circle, The Mathematical Intelligencer,* 17 (4) (1995), 16-19.

Homo sapiens

Semnificaţiile şi implicaţiile istoricităţii. Menţionarea prefectului (procuratorului) Ponţiu Pilat în chiar textul fundamental de credinţă al Crezului nu este întâmplătoare, ci, dimpotrivă, reprezintă un act deliberat, bazat pe raţiuni esenţiale şi cu multiple semnificaţii. Definiţia dată de Sinodul de la Niceea şi preluată, în forme specifice, în Crez, a lui Iisus Hristos deopotrivă de Dumnezeu şi de Om, impunea, în mod complementar şi necesar sublinierea, inclusiv în însuşi simbolul de credinţă, şi a istoricităţii sale. Aceasta presupunea plasarea în timp şi spaţiu a existenţei lumeşti a Mântuitorului. Dintr-un atare punct de vedere, sintagma „răstignit sub Ponţiu Pilat" este cea mai potrivită scopului urmărit, răspunzând, pe de o parte, exigenţelor de expresivitate ale unui text sacru, iar pe de alta, celor de rigurozitate istorică. Se desprinde, astfel, faptul că Iisus şi-a sfârşit viaţa omenească prin răstignire, ceea ce presupune deopotrivă Pătimirea şi Procesul judiciar, care a avut loc sub guvernarea romană a Iudeei, exercitată de Ponţiu Pilat între 26 şi 36 e.n. Creştinismul devenea, astfel, o „religie istorică", în sensul că „misterele credinţei" erau, de asemenea, şi fapte istorice, iar semnificaţiile lor deveneau indisociabile. Într-un alt plan, dacă întruparea lui Hristos e „un eveniment istoric de o unicitate infinită, pe care nu ştim nici să ni-l însuşim, nici să ni-l anexăm" (C. Schimitt, *Drei Moglichkeiten einer christlichen Geschichbildes, Universitas*, 8, 1950, p. 253), procesul judiciar al lui Iisus „e atunci unul dintre momentele cheie ale istoriei umanităţii, unde eternitatea a întâlnit istoria într-un punct decisiv" (G. Agamben, *Pilate et Jésus,* Bibliotheque Rivages, traducere în franceză din italiană de J. Gayrand, Paris, 2014, p. 8).

În fine, „adagiul de la Constantinopol" a purtat şi o anumită semnificaţie politică, survenind în timp la numai un an după celebrul edict al împăratului Teodosie din 28 februarie 380, de proclamare a religiei creştine ca universală, în opoziţie cu ereziile, eronate şi particulare, şi de oficializare a creştinismului ca religie de stat a Imperiului Roman. Includerea în Crezul Apostolic a prefectului roman Ponţiu Pilat, „vinovat" de condamnarea la moarte şi răstignirea lui Iisus, simboliza astfel, din perspectivă morală, „iertarea creştinească", iar din cea istorică împăcarea definitivă dintre noua religie şi imperiu care, după secole de prigonire şi numeroase martiraje, începând cu chiar al fondatorului său, şi-o asuma drept religie oficială de stat. Un semn al biruinţei, împăcării, universalităţii şi eternităţii.

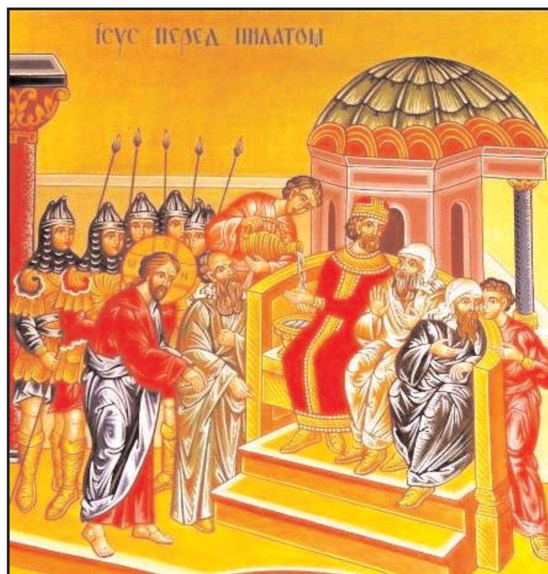
De ce Ponţiu Pilat? Într-o abordare „în cascadă" a subiectului, se ridică apoi întrebarea de ce Ponţiu Pilat a fost ales, prin menţionarea numelui cău în Crez, spre a da amprenta istoricităţii din perspectiva legăturii dintre divin şi uman, în cazul Iisus?

Răspunsul este cu atât mai dificil cu cât faptul contravine uzanţelor timpului şi chiar celor ulterioare în asemenea contexte.

Astfel, o formulă de genul *Tiberiou Kaesaros,* marcată pe monezile bătute de prefectul Pilat şi confirmată biblic de Evanghelia după Luca, în care se datează predica lui Ioan după referirea la domnia împăratului Tiberius, ori pur şi simplu menţionarea răstignirii „sub Tiberius" ar fi părut, la prima vedere, mai potrivite.

Printre explicaţiile formulate asupra unei atari situaţii, dominantă pare a fi aceea care consideră că relieful prins de figura lui Pilat în relatările evanghelice ar fi prevalat altor argumente (Evanghelia după Luca 3.1); prin descrierile, mai ales ale lui Ioan, dar şi cele ale lui Marcu, Luca şi Matei vizând ezitările, tergiversările, schimbările de poziţie care reies din remarcile sale, uneori enigmatice, cei patru evanghelişti construiesc un personaj complex, viu, cu o psihologie proprie, care devine caracteristic pentru conjuncturile date. Găsim adunate la el stările cele mai diverse, dar omeneşti, emoţiile autentice („era foarte mirat", Matei 27, 14; Marcu 15,5; „el se alarmează", Ioan 19,8), resentimentul şi caracterul temător, suspicios (precum atunci când strigă lui Iisus care nu-i răspunde: „Mie nu-mi vorbeşti? Nu ştii că putere am să Te eliberez şi putere am să Te răstignesc?"), ironia (precum în faimoasa replică: „Ce este adevărul?"), scrupule ipocrite (ca în cazul spălării rituale a mâinilor în semn de purificare pentru sângele nevinovat), aroganţa („Ceea ce am scris, am scris!", replica faţă de cererea marilor preoţi de a modifica inscripţia *titulus*-ului). Pregnanţa portretului personajului biblic în context evanghelic a fost relevată ulterior de-a lungul secolelor. Nu întâmplător, de pildă, Nietzsche îl considera în *Antichristul* „unica figură a Noului Testament care este demnă de respect", iar Mihai Bulgakov, în *Maestrul şi Margareta* ori Alexander Lernet-Holenia, în *Contele din Saint-Germain* l-au transformat în personaje literare memorabile.

Dimpotrivă, în scrierile reci, dar nu lipsite de exagerări conjuncturale ale unor istorici, el ne apare ca un „roman mărginit care a intrat în legendă", iar onoarea de a fi citat în Crez nu s-ar datora propriilor calităţi, ci necesităţii primilor credincioşi de a sublinia că figura fiului lui Dumnezeu se înscrie într-un timp istoric real. Aşadar, Iisus nu ar fi avatarul unei divinităţi, ci şi un bărbat evreu, care a trăit şi a murit în Iudeea, în timp ce Pilat guverna această provincie a Imperiului Roman, cucerită în 63 î.e.n. (J.-B. Michel, *Ponce Pilat – ce romain borné est entré dans la légende,* în rev. *Geohistoire*, juin-juillet 2013, p. 43)

Desigur, o atare prezenţă evanghelică a contat în opţiunea membrilor Sinodului din 381, dar nu ar fi fost suficientă „impresia literară", fără raţiunile care au condus la existenţa sa biblică şi scopul urmărit prin înscrierea numelui prefectului roman al Iudeei în Crezul Apostolic. Mai degrabă, cele două acte – portretul evanghelic şi includerea în *symbolon*-ul de credinţă a lui Ponţiu Pilat – au aceleaşi determinări, dar mai puţin o legătură de la cauză la efect. Desigur, a contat mult şi faptul că prefectul rămâne cel mai important personaj roman al Evangheliilor, cu un rol decisiv în derularea evenimentelor, în frunte cu *Patimile,* care marchează perioada ultimă a existenţei istorice a lui Iisus. Episodul terestru cel mai important, care închidea prezenţa sa pur pământeană, a fost cel al procesului judiciar, în care cele două părţi importante – acuzatul şi judecătorul – sunt reprezentate de Iisus şi Pilat. Exprimarea dimensiunii istorice a lui Hristos prin localizarea acţiunii sale în timp şi spaţiu presupune în mod inevitabil raportarea la Iudeea romană, iar întruchiparea Romei aici nu era atât cezarul Tiberius, prea departe de Ierusalim şi de evenimentele evangheliilor, ci reprezentantul său local, prefectul Ponţiu Pilat, în ipostaza de judecător al celui mai important proces din istorice, unul crucial pentru civilizaţia umană.

Este, poate, unul dintre argumentele şi răspunsurile cele mai adecvate pentru întrebarea: de ce Pilat este singurul nume istoric, prezent în crezul de la Niceea-Constantinopol. În fine, se pot adăuga alte consideraţii marginale, precum cea, de pildă, că pentru redactorii simbolului de credinţă era preferabilă opţiunea prefect, decât cea de împărat, şi din dorinţa de a se evita eventuale afectări de sensibilităţi contemporane, care ar fi putut apărea, când s-ar fi ridicat întrebarea: de ce Tiberius, şi nu Constantin cel Mare, care a recunoscut oficial creştinismul, ori chiar Teodosie I, care l-a ridicat la rangul de religie de stat tocmai în 380, adică cu numai un an înainte de momentul Sinodului constantinopolean.

Procesul judiciar ca întâlnire între două lumi, între două judecăţi, între prefectul Pilat şi Mesia Iisus. Întâlnirea dintre Iisus din Nazareth şi Pilat din Pont are loc în cadrul procesului judiciar considerat procesul simbol pentru civilizaţia juridică occidentală, bazată pe valorile iudeo-creştine. Nu a fost, desigur, mai ales prin semnificaţiile sale ulterioare, unul obişnuit, „de drept comun", ci o cauză judiciară unică, marcată de confruntarea a două perspective incomparabile: pe de o parte, un judecător de ocazie, în primul rând guvernator militar-administrativ, un drept (roman) care trebuia aplicat [dar şi el înţeles ca o ordine de origine supranaturală, ale cărei instituţii au fost relevate de divinitate (Iustinian, Savigny)] şi o procedură judiciară care se cuvine urmată şi respectată, pe de altă parte, faţă de un personaj şi de fapte care aparţin altei lumi, cu semnificaţii teologice şi nu judiciare şi, totuşi, judecata (*bemat*a) trebuie să se desăvârşească, în termenii săi specifici, adică prin achitare (punere în libertate) ori condamnare (la moarte şi executare prin crucificare).

În pretoriul palatului lui Irod din Ierusalim se confruntă deschis două *bemata*, două judecăţi de natură complet diferite, aferente a două lumi (aparent) paralele: umanul şi divinul, temporalul şi eternul, concretul şi idealul. „Când Iisus fu condus în faţa lui Pilat (remarca O. Spengler în *Le Déclin de l'Occident, Perspectives de l'histoire universelle,* Ed. Gallimard, Paris, 1933, p. 321), lumea faptelor şi cea a adevărurilor se confruntă fără intermediar şi nici conciliere, cu o claritate terifiantă şi o greutate simbolică fără precedent pe scena întregii istorii universale".

Cele două perspective îşi urmează calea lor şi funcţia principală conferită procesului în Evangheli este cea judiciară, chiar dacă în cadrul său inadecvarea poziţiei „inculpatului" şi a naturii acuzaţiilor este evidentă, iar finalităţile rezultatului său se despart fundamental.

Este semnificativ, în acest sens, şi faptul că cei patru evanghelişti – Marcu, Matei, Luca şi Ioan – nu apelează în scrierile lor, în versiunea greacă, la termenul de *Krisis*, judecată (din verbul *krino*, care înseamnă a „separa", a decide), ci la unul tehnic, cel de *bema*, care indică funcţia de magistrat, tribunal ori locul unde vine cel îndrituit spre a pronunţa sentinţa. Astfel, atunci când Pilat merge să pronunţe condamnarea, urcă pe *bema:* „Deci Pilat, auzind cuvintele acestea, L-a dus afară pe Iisus şi a şezut pe scaunul de judecată, în locul numit pardosit cu pietre, iar evreieşte Gabbata" (Ioan 19, 13); la fel, „Şi pe când stătea Pilat în scaunul de judecată, femeia lui i-a trimis acest cuvânt:..." (Matei 27, 19). În *Faptele Apostolilor,* termenul semnifică pur şi simplu „tribunalul": „iudeii s-au ridicat cu toţii împotriva lui Pavel şi l-au dus la tribunal" (18, 12). Desigur, se impune precizarea că judecata lui Dumnezeu este opusă în mod explicit celei a oamenilor, care nu trebuie să se judece între ei. „Dar tu, de ce judeci pe fratele tău?... Căci toţi ne vom înfăţişa înaintea judecăţii lui Dumnezeu" (Romani 14, 10).

Fără îndoială că, în termenii esenţelor, această lume a faptelor trebuie să o judece pe cea a adevărului, împărăţia temporală trebuie să pronunţe o judecată (hotărâre) asupra Împărăţiei eterne, dar perspectivele, spre a se ajunge la concluzii clare, se impun despărţite.

La toate acestea se adaugă, fie şi cu titlu subsidiar, dar relevant pentru planul istoric al problemei, dificultăţile concrete de comunicare directă, ceea ce a complicat şi mai mult dialogul şi înţelegerea reciprocă între cele două personaje, legate de apartenenţa lor la culturi şi religii diferite (cea romană, cu multitudinea de zeităţi, cu mentalităţile şi practicile sale culturale continentale şi, respectiv, cea mozaică, monoteistă, cu ritualurile şi regulile sale cu puternică tentă politică) şi, nu în ultimul rând, limba de desfăşurare a procesului, latina judiciară, substanţial diferită de cea populară, cizelată şi precisă, tehnică. Oricât de iscusit ar fi fost retorul însoţitor al pârâţilor evrei sau slujitor oficial al pretorului, este greu de crezut că a putut să exprime exact nuanţele şi adevăratele sensuri ale acuzaţiilor (faptelor) imputate de căpeteniile iudaice, la început puternic colorate religios, ca mai apoi, convertite, din dorinţa obţinerii condamnării capitale, în „cadre practice", ale infracţiunii de lezmajestate, în tiparele penale ale dreptului roman pentru judecător ori în desfăşurarea procedurii judiciare ale întrebărilor şi răspunsurilor interogatoriului dintre magistrat şi acuzat, în vederea stabilirii stării de fapt şi încadrării lor juridice.

(Fragmente dintr-o nouă lucrare, în curs de elaborare, a autorului volumelor: *Procesul lui Iisus,* 2011, *Pilat din Pont, judecătorul lui Iisus*, 2009, *Procesul lui Pavel, Apostolul Neamurilor,* 2011, apărute la Editura Herald din Bucureşti.)

Istoria de lângă noi

Resurecția identitară a Basarabiei

Theodor CODREANU

Evoluția stărilor din România, sub Soviete, culminând cu Declarația din aprilie 1964, n-a rămas fără ecou în Basarabia. Acum se confirmă din nou că arheitatea unei etnii nu ține doar de ADN-ul comun al indivizilor (supus mai ușor hibridării), dar mai ales de ipostazierea Sfântului Duh dăruit de Mântuitor oamenilor în Duminica Cincizecimii, ca *limbi de foc* transfigurate în limbi materne: *Întru'nceput era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era. / Acesta era dintru'nceput la Dumnezeu, toate printr'Însul s'au făcut și fără El nimic nu s'a făcut din ceea ce s'a făcut.* (Ioan, 1, 1-2) Singurul Stăpân al Cuvântului nu este decât Dumnezeu al Treimii de-o Ființă. De aceea, Eminescu ținea să precizeze că noi nu suntem niciodată stăpânii Limbii și ai Adevărului. Or, în Basarabia, stăpânii prin rapt ai provinciei au pretins că pot fi și stăpânii limbii române, deturnând-o în „moldovenească”, închipuit idiom aparte, străin de arheul românilor. După această logică „politică”, sfidător antiștiințifică, toate dialectele și graiurile limbii române ar trebui să fie limbi aparte, când, în realitate, încă cei vechi au subliniat remarcabila unitate supra-dialectală a vorbirii de pe teritoriul vechii Dacii. Basarabia n-a făcut niciodată excepție. Sfidarea acestei realități a generat întreaga dramă a istoriei Basarabiei, de la 1812 până în clipa de față, când închipuitul președinte al Republicii Moldova, Igor Dodon, un mărunt apostat din stirpea Crușevanilor, a șters de pe *site*-ul instituției denumirea de limbă română. Gest criminal, echivalând cu eliminarea lui Eminescu (pentru a câta oară?) din patrimoniul arheic al ființei basarabene. Acestor minți înguste, lăfăitoare, uneori, pe ambele maluri ale Prutului, trebuie să li se amintească mereu spusa poetului: *Suntem români și punctum!*

Cum toate încercările regimurilor țariste nu reușiseră să strivească arheul limbii române, odată cu înființarea RASSM, în 1924 (înaintașa actualei Transnistrii), s-a trecut la „experimentul Marr”, după trecătoarea favorizare a românității lingvistice, dovedită foarte „primejdioasă”. „Savantul” de origine scoțiano-georgiană Nicolai Iakovlevici Marr (1864-1934) elaborase teoria *limbii de clasă,* consonantă cu *lupta de clasă* marxist-leninistă. El devenise celebru, fiind declarat „geniu”, în sfera academică, prin *teoria iafetică, monogenetică* a limbilor. Conform acesteia, toate limbile se trag din una primordială, ieșită din patru onomatopee/exclamații: *sal, ber, yon, rosh.* Cu timpul, aceste sunete ar fi stat la baza diferențierii în actualele limbi de pe glob, iar cele patru „exclamații” ar fi ușor de recunoscut în toate idiomurile(!). În consecință, limba primordială este premisa evoluției omenirii spre comunism, încât eterogenitatea lingvistică va evolua către o limbă comună, marxist-leninistă, comunistă, *sovietică.* Asemenea ideal trebuie însă programat și construit, pornind de la cele două clase sociale, care au corespondent două limbi, două literaturi: una burgheză, alta proletară, majoritară (deci bolșevică!), a poporului. Din teoria lui Marr, s-a dedus că există, în Basarabia, două limbi: una burgheză – româna, alta proletară, populară – moldoveneasca, amenințată să fie sufocată de limba română. În consecință, se putea trece la ocrotirea și purificarea limbii moldovenilor de elementele abuzive, artificial-burgheze românești, încât, finalmente, se va definitiva o nouă limbă și un nou popor, în opoziție cu cel din România. Comisarul poporului pentru educație din RASSM, P. Chior (1928-1930), a și declanșat acțiunea de creare a poporului moldovenesc și a limbii moldovenești, în vajnicul proces al luptei de clasă. Firește, a găsit lingviști pe măsură, precum obscurul M. Serghievski, trimis de la Moscova, și Leonid Madan, care a publicat imediat o gramatică a limbii moldovenești. În rătăcirea lui grotescă, Madan a descoperit și diferențe antropologice: moldovenii ar avea „o structură craniană alungită”, pe când românii – „capete rotunde”! Madan a editat și un *cuvântelnic academicesc al limbii moldovenești,* adică un dicționar, anticipându-l pe alt faimos savant, Vasile Stati (*Dicționar moldovenesc-românesc,* Chișinău, 2003, revăzut și completat în 2011) „Limba moldovenească” rezultată din experimentul Marr a îngrozit, pur și simplu, încât până și Stalin îl va declara pe autorul *iafetismului* drept un impostor, în 1950 (*Marxismul și problemele lingvisticii*). Experimentul marrist a dus la o limbă cu totul neinteligibilă, un fel de struțo-cămilă nici românească, nici rusească, ghiveci care a atins grotescul, ceva de genul acesta: „industria șere feliuri noi de cruzime”; „coptii, scrit cu melul pe tablă”; „nistuire înuntrucletculară”; „omu poate să fie și stăpân nișlosítor pentru soliteru de porc”; „molușe pânticochișioarnișe și capochișioarnișe”; „la ist otread se atârnă popugaiu”; „cochitele sunt haracternișe pentru cochitoase”; „împotrijitor la molipsirea cu țâțoi” etc.

La astfel de performanțe incredibile ajunseseră marriștii de la Tiraspol, în 1938, într-un manual de „Zoologhie” (*Apud* Valentin Mândâcanu, *Regăsirea de sine*, în *Nistru,* nr. 2/1990, p. 73) În fața unor atari bazaconii, o vreme s-a revenit la limba română, chiar la alfabetul latin, dar din 1938 s-a declanșat cea mai eficientă dintre soluții: teroarea. Bruma de intelectualitate din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească a fost decapitată, trimisă în Siberia, recurgându-se și la execuții, metodă care va fi practicată și în Basarabia dintre Prut și Nistru de îndată ce a fost invadată la 28 iunie 1940 și reinvadată în 1944. Nicolai Costenco, care a avut curajul să-l sfideze pe Hrușciov, în 1941, aducându-i aminte că limba română este și cea a Basarabiei, iar nu „păsăreasca” produsă în Transnistria, a făcut 15 ani de pușcărie siberiană. Transnistreanul Nicolae Țurcanu va fi arestat și condamnat în 1944, pentru că a adresat un salut *dulcii Românii* într-o poemă: „Salut, dulce Românie,/ Frate, soră, mamă, tată./ Noi îți zicem: Bună ziua/ Și adio niciodată!” (Vezi și Vladimir Beșleagă, *Rezistența prin cultură*, în *Limba Română,* nr. 7-8, 2010) De-ar fi trăit prin Basarabia acelor ani, Eminescu ar fi ajuns direct în Siberia cu al său poem *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*. Sau, cu mult mai rău, în cazul Petre Ștefănucă. În 1941, folcloristul, etnologul, dialectologul Petre Ștefănucă a fost condamnat la moarte, din pricina aceleiași iubiri pentru limba română, pentru ca apoi să i se comute pedeapsa la zece ani de temniță grea, murind la 12 iulie 1942 într-un Gulag din RSS Tătară. Exemplele sunt departe de a se restrânge la cele de aici, atenționându-ne că, în Basarabia, s-a murit și s-a făcut pușcărie pentru limba română!

La 3 martie 1953, a murit Stalin. Ori de câte ori a bătut în Basarabia o boare de speranță, intelectualii, dar nu numai, au reacționat în favoarea renașterii naționale. În acel an, până și Sadoveanu, în pofida elogiului adus „luminii de la răsărit”, s-a trezit în fața a ceea ce se petrecea la Chișinău. Spre uimirea lui, i se propusese ca *Mitrea Cocor* și *Nicoară Potcoavă* să fie traduse în limba… moldovenească! Întâmplarea a făcut să-l întâlnească la Moscova pe Emilian Bucov, președintele Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească. Află de la acesta ce-i cu minunea „traducerii”, anume că în Basarabia există un puternic curent care susține că limba română și cea moldovenească sunt limbi diferite! Avangarda teoriei moldovenismului se exhiba mai ales în ziarul *Moldova socialistă.* Sadoveanu e stupefiat. Aflăm asta dintr-un jurnal inedit, scos la iveală după 1989. Pe 16 decembrie 1953, notează: „A venit la mine Emilian Bâcov cu care am stat îndelung de vorbă despre frământările de la Chișinău în ce privește limba moldovenească despre care unii moldoveni ar vrea s-o diferențieze de cea românească, pentru nu știu ce interese. Încercările de a da drept limbă deosebită moldoveneasca, expresii și cuvinte rostite provincial, e lipsită de seriozitate.” Nu era deloc o „lipsă de seriozitate”, ci se arăta fața întunecată a „luminii de la răsărit”. Scos din placiditatea lui proverbială, Sadoveanu iese din lentoare, cerând sprijinul lingviștilor de la Moscova, care, culmea, îi dau dreptate în ce privește natura „limbii moldovenești” ca simplă variantă regională a limbii române. Îl preocupă chestiunea și-n anul următor, când consemnează ultima vizită în URSS. Atunci, pe 24-26 august 1954, a avut loc Congresul I al Uniunii Scriitorilor din Moldova, precedat, în 1951 (3-7 decembrie), de o sesiune comună (pe tema problemelor lingvistice din RSSM) a Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe a URSS și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești. Problematica a fost reluată pe 17-19 octombrie 1955, de astă dată la Chișinău, cu participarea multor specialiști de la Moscova, recunoscându-se identitatea lingvistică și culturală „româno-moldovenească”.

→

Lacrima Anei

Ilie Vodăian s-a născut la 8 mai 1948 în Țuțulești, Argeș. Este inginer, a absolvit Institutul Politehnic București, Facultatea TCM. Membru al Filialei Pitești a Uniunii Scriitorilor din România. Volume publicate: *Schimbul de noapte* (2002, premiul pentru debut al Filialei USR Pitești), *Triunghi de vară* (2003), *Frontiera de inox* (2006), *Pe Muntele Tabor* (2015).

Poemul alăturat este reluat din volumul *Stare de necesitate,* Editura Paralela 45, Pitești, 2013.

Ana lui Manole

Ocolesc mereu dealurile cu excepția acelor
perioade de insomnie în care evadez
să-mi văd părinții, să văd surâsul lor
nedeslușit din ramă
și nu-mi dau seama dacă icoana se bucură
sau se-ntristează. De repetate ori
mă văd suind
într-o priveliște din cele binecuvântate:
pe albia Argeșului cerul e peste tot albastru,
pădurea pe dealuri în galben vopsită,
lângă fântână, roșii trandafiri.
Și malurile murmurând balada unui meșter –
un alt Icar din partea locului zburând
cu aripi de șindrilă, un zbor
din înălțimea turnurilor ce se răsucesc
în sens contrar
la fel cum rufele se storc după spălare.
Se răsucesc să vină apă în fântână.
Mergeți să le vedeți.
Acolo lăcrimează pietrele din zid deși nu sunt
la „Zidul Plângerilor” mergeți cât mai e lumină.
Pe noul drum,
vă spune Ana lui Manole când se face seară.

Istoria de lângă noi

Așadar, știința lingvistică de la Moscova respingea aberația a două limbi diferite, pe când, cum observă și Sadoveanu, moldovenismul era susținut, cu fanatism, la Chișinău. De fapt, stimulat, politic, de la Moscova, în pofida savanților cinstiți! În 1954, Sadoveanu e de partea celor care luptă pentru românitatea limbii dintre Prut și Nistru. Într-o altă însemnare de jurnal, laudă pe un tânăr din Basarabia, Ivan (de fapt, Ion) Vasilenco, născut la Pașcani, din mamă moldoveancă și tată ucrainean, istoric literar specializat în Alecu Russo, Constantin Stere și preocupat să lupte „contra celor ce vor să facă silnic și absurd din limba moldovenilor o limbă deosebită de a românilor". (Mihail Sadoveanu, *Pagini de jurnal și Documente inedite,* Ed. Junimea, Iași, 2003, p. 372) Ion Vasilenco (1926-1977) milita, în acei ani, în mod deschis, pentru întoarcerea la alfabetul latin, având a se confrunta cu reprimarea oficială, „cumințindu-se", pare-se, cu timpul.

După moartea lui Stalin, în perioada destinderii hrușcioviste, culminând cu retragerea trupelor sovietice din Țară, în 1958, vigilența autorităților comuniste a sporit. Când, în 1959, poetul Victor Teleucă scrie poezia cu titlul *O altă limbă mai frumoasă nu-i,* cenzura respinge publicarea, chiar dacă autorul o numise doar limbă *maternă,* ceea ce deja trezea anxietate în rândul ocupanților. De altfel, acest an va fi considerat unul al confruntării între forțele naționale ale românilor basarabeni și conducerea RSSM. În 1959, se împlineau 600 de ani de la întemeierea statului Moldova și un secol de la Unirea Principatelor. Există dovezi că unele forțe intelectuale ale provinciei au încercat să sărbătorească evenimentele, în ciuda măsurilor preventive. Mai mulți tineri studenți, care-și făceau studiile la Moscova, s-au adunat la gară și, în fața mulțimii, au încins o Horă a Unirii. După „spectacol", trei dintre tineri, Petru Cărare, Gheorghe Vodă și Vlad Ioviță, au depus, seara, pe ascuns, flori la monumentul lui Ștefan cel Mare, relatează Vladimir Beșleagă. Tot în acel an, țăranii din zona Mănăstirii Răciula au apărat lăcașul vreme de zece zile împotriva celor care voiau s-o închidă, înfruntând 500 de milițieni și soldați, timp în care a fost ucis un om, Simion David, alții fiind răniți, condamnați la închisoare.

Într-o asemenea împrejurare de criză, s-a convocat, în septembrie, o plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist Moldovenesc, pentru combaterea tendințelor „naționaliste", vizați fiind, între alții, Ion Vasilenco, Vasile Coroban, Petru Cărare, Vladimir Beșleagă, Gheorghe Vodă, Vlad Ioviță și chiar Andrei Lupan. Pentru o vreme, gurile au fost închise. Numai că, la București, Gheorghe Gheorghiu-Dej mai făcea un nou pas pentru desprinderea de sub tutela Moscovei, prin Declarația din aprilie, 1964, dând și lovitura mortală unor istorici de felul lui Mihail Roller, care oficializase teza că, la 1812, Basarabia a fost cedată Rusiei de către Turcia, încât unirea din 1918 cu patria-mamă n-a fost decât o „răpire" îngăduită de Occident. Exact punctul de vedere al istoricilor sovietici de la Moscova și Chișinău. Adevărata „patrie-mamă" a Basarabiei, vor repeta obsedant politrucii, în frunte cu Ivan I. Bodiul, ar fi Rusia. Hrușciov însuși declarase în cadrul celei de a IX-a Conferințe muncitorești pangermane (7 martie 1959) că teritoriul RSSM a fost cotropit de „regele român" în 1918 și în mod just a retrecut la Uniunea Sovietică, încât între cele două țări „nu se pune problema frontierelor", chiar dacă „în rândurile unei anumite părți a populației din România" „sunt oameni care consideră că Moldova este o parte a României". (*Apud* Gheorghe E. Cojocaru, *Explozia „problemelor teritoriale" în relațiile sovieto-române,* în *România – supraviețuire și afirmare prin diplomație în anii Războiului Rece. Comunicări, articole, studii,* vol. 3, coord. ambasador Nicolae Ecobescu, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, 2014, p. 94) Să mai pui problema granițelor, insinua, superior, Nichita Sergheevici, când comunismul înseamnă tocmai dispariția lor? Însă nu doar „oameni", în genere, gândeau la frontierele României Mari, ci Gheorghiu-Dej însuși, care va ataca frontal mistificarea sovietică în ședința Biroului Politic al CC din 26-27 februarie 1963, vizând direct cuvântarea lui Hrușciov, prin care acesta șantaja România cu Transilvania „ungurească": „Altă problemă este poziția față de granițe. Se apucă și vorbește la Berlin (Hrușciov, Leipzig, n.a.) că cu Polonia s-a înțeles, dar cu România a mai rămas un balast cu Transilvania. Noi atât am vorbit cu Episev (ambasadorul sovietic la București, n.a.): ce ați zice voi dacă sub pretextul acesta am deschide discuția despre Basarabia și Bucovina de Nord, ar fi just ca în loc să combatem aceste tendințe, să reluăm această discuție?" (*Ibidem*, p. 95) În *Memorii,* Hrușciov nu trece cu vederea aceste „incidente" cu partea română, aducând acuzații dure „naționaliștilor" de la București. Culmea, pe drumul de reîntoarcere din vizita în China și din Republica Populară Democrată Coreeană (3-10 martie 1964), unde Ion Gheorghe Maurer pusese și problema Basarabiei și a Bucovinei de Nord, delegația română a trecut pe la Pițunda, în Crimeea, unde se afla Hrușciov, aducându-i vestea că, în discuțiile „amicale" cu tovarășii chinezi, el, Maurer, aflase că Rusia răpise de la români Basarabia! Iată ce notează Hrușciov: „A fost și ceva care ne-a speriat: «Chinezii ne-au spus că voi ne-ați luat Basarabia – au zis românii. Noi n-am avut decât să ascultăm, deși, evident, nu mai avem nevoie de Basarabia. Această conversație ne-a lăsat un gust amar. Începem să-i suspectăm pe români că ne-ar purta pică pentru retrocedarea, după război, a Basarabiei la Uniunea Sovietică»." (*Apud* Vasile Bahnaru, Gheorghe E. Cojocaru, *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească (14-15 octombrie 1965), Studiu și materiale,* Ed. Tehnica-Info, Chișinău, 2016, p. 30.)

Lucrurile n-au rămas fără urmare. Hrușciov a amenințat cu un *plebiscit în RSSM,* convins că rezultatul nu poate fi *d*ecât favorabil Moscovei. Gheorghiu-Dej n-a căzut în capcană, replicând că va trebui să fie readusă în Basarabia toată populația care a fost izgonită de acolo sau târâtă prin Siberii.

Nicolae Ceaușescu avea să ducă mai departe politica națională a lui Gheorghiu-Dej. Între 3-11 septembrie 1965 are loc la Moscova întâlnirea sovieto-română. Problemele puse de partea română au declanșat „un adevărat cutremur": restituirea tezaurului, a arhivei Partidului Comunist din România, perioada ilegalității, și „îmbunătățirea" activității Tratatului de la Varșovia. Deși chestiunea Basarabiei nu e fost pusă în dezbatere, aceasta era deja scoasă în evidență de publicarea, la București, a spinoasei cărți a lui Karl Marx, *Însemnări despre români* (Editura Academiei, București, 1964).

În această conjunctură istorică se desfășoară, la Chișinău, în zilele de 14-15 octombrie 1965, Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Evenimentul a fost organizat cu multă grijă, pentru a nu se produce „defecțiuni" naționaliste. În prealabil, revistele *Nistru* și *Cultura* au inițiat două anchete literare cu aceeași temă, având întrebări despre procesul literar din ultimii ani. Au răspuns mulți scriitori, răzbătând, în paginile acordate de reviste, clișeele obișnuite, în prelungirea mentalității proletcultiste. Părea că guvernul prevăzuse bine: scriitorii erau „reeducați", nu mișcau în front, în robusta tradiție sovietică. Congresul s-a desfășurat în sala Teatrului de Stat „Pușkin". S-a ales, cu unanimitate de voturi, un uriaș prezidiu alcătuit din 37 de membri: 12 scriitori din Chișinău, 3 de la Moscova, 2 delegați ai altor uniuni de creație, 20 (!) de activiști de partid și de stat, după care s-a citit și aprobat scrisoarea de salut a Comitetului Central al PCUS.

După „tradiție", cuvântătorii trebuiau să-și susțină intervențiile în limba rusă, din sfânt respect pentru „frații" mai mari. S-a produs însă prima breșă: 90% dintre vorbitori au grăit în limba română. Scriitorii, din adânc instinct, și-au adus aminte că sunt adevărații păzitori ai limbii unei națiuni. Sub crusta groasă a caldarâmului bolșevic stătea retras, aparent fragil, gata-gata să sucombe, arheul limbii române, încălzit de Sfântul Duh. Cei care au simțit că au stăpâni Adevărul și Limba Română l-au scos din ascundere. Unele cuvântări au fost incendiare, dar în presă au fost reproduse ciuntit. Adevărul acestor luări de cuvânt părea pierdut. S-au păstrat însă înregistrările audio, acestea fiind reproduse, după 51 de ani, de către Vasile Bahnaru și Gheorghe E. Cojocaru în cartea valorificată în aceste pagini. Firește, cele mai multe intervenții n-au avut curajul să iasă din clișee. În studiul introductiv, autorii le inventariază în câteva pagini (35-38). Alții însă n-au putut să ignore faptul că literatura n-are sens fără cea din România. Ion C. Ciobanu a făcut trimitere la G. Călinescu și Mihail Sadoveanu, Haralambie Corbu, la Al. Vlahuță, George Meniuc, la Nicolae Labiș, George Coșbuc, Sadoveanu, George Topîrceanu, Emil Gârleanu; Gheorghe Vodă, la Marin Preda, L. Colibaba, la Eminescu, Creangă, Liviu Rebreanu și George Coșbuc.

George Meniuc, Vasile Coroban, foarte tânărul Mihai Cimpoi, Aureliu Busuioc resping mediocritatea artistică. Profesorul L. Colibaba are curajul să citeze versuri din *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,* de Eminescu, afirmând că nu este o crimă, cum se vehiculează, să le aduci în fața școlarilor și a publicului. Aureliu Busuioc a subliniat, ironic, că dacă te plimbi prin Chișinău ai norocul să auzi dulcea limbă maternă doar la marginea orașului, apoi, că numele străzilor nu sunt moldovenești, marii oameni autohtoni dând nume doar unor fundacuri periferice: „indiferența față de patrimoniul istoric, cultural al poporului poate fi interpretată la un moment dat ca o jignire a sentimentului de demnitate națională". Raisa Suveică nu înțelegea de ce un copil care are părinții moldoveni este obligat să învețe doar în limba rusă: „Cine e de vină că nu sunt școli, sau mama și tata este (sic!, n.n.) de vină?" Conferențiarul universitar P. Osmătescu demontează minciuna că Teatrul Național s-a creat în perioada sovietică și nu înțelegea de ce Strada Ștefan cel Mare este inscripționată *ulița Ștefana Velikovo,* cu caractere chirilice. Pledând pentru revenirea la alfabetul latin, el a invocat exemplul Georgiei, care nu renunțase la alfabetul georgian. Ion Druță, într-un discurs necruțător, este indignat de starea limbii, silite a fi doar „moldovenească", încât, un frate a ajuns să-i reproșeze: „tu ai început a vorbi românește de la o vreme", din pricină că nu urmează exemplul unui președinte de colhoz care „la fiecare două cuvinte moldovenești spune șapte rusești", maladie care a împânzit satele, adaugă Druță: „este o datorie sfântă a noastră, a scriitorilor, a ziarelor, a comitetului de radio, să găsim, să cultivăm, să căutăm o modalitate de a pune stăvilar acestei nenorociri, fiindcă altfel cei două sau trei mii de intelectuali din Chișinău, care știu acum limba, o s-o uite și ei sau o să împrumute din sat acele chestiuni pe care noi le privim acum cu oroare". Ion Druță nu făcea altceva decât să demaște continuarea experimentului Marr, la care doar aparent se renunțase. Lui Druță i s-a alăturat, din aceleași pricini, Emilian Bucov, acuzând că limba devenise un „talmeș-balmeș". Împreună cu Ion Druță, cerea și el întoarcerea la alfabetul latin, recunoscând că și-a scris toate cărțile în acest alfabet. L. Colibaba argumenta că nu trebuie să se teamă nimeni de alfabetul românesc, deoarece oamenii îl cunosc și citesc mai ușor cu el. Druță mai atenționa Congresul că tot ce spune el de vreo șapte ani în materie de limbă și literatură nu este luat în seamă de autorități. Replicându-i politrucului Iuri Barjanschi, care, în cuvântul său, a acuzat pe mai mulți scriitori că citesc prea multe publicații românești, uitându-le pe cele de la Moscova, Druță a spus că este onorat și că nutrește „cele mai calde sentimente pentru o țară vecină cu noi, o țară rudă cu noi, ca limbă, ca istorie, o țară socialistă, ca și republica noastră", și nu înțelege „de ce ar trebui să facem un Zid Chinezesc de-a lungul Prutului". Tocmai împărtășirea aceluiași alfabet, „atât de natural", ne-ar scuti de ispita unui asemenea zid. De aceea, se arată încă optimist că partidul și guvernul nor apleca urechea la dorințele scriitorilor și se va pune în discuție problema alfabetului „în cele mai înalte foruri".

→

Întru cinstirea eroilor Neamului

Gen. Mihai RADU

Un comunicat simplu și încărcat de modestă satisfacție a împlinirii unei datorii de onoare a sosit pe adresa Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și în Retragere din armele Transmisiuni, Comunicații și Război Electronic. El suna astfel: „Pe 9 Mai 2015, cu ajutorul oamenilor de suflet și al lui Dumnezeu, am inaugurat monumentul generalului Alexandru Cernat (comandantul armatei române de operații din Războiul de Independență 1877-1878), în comuna sa natală, Vârlezi, din județul Covurlui (astăzi parte a județului Galati). Este rezultatul unei preocupări asidue și al unor griji de trei ani."

Alexandru Cernat s-a născut la 17 ianuarie 1828 la Galați, fiind ultimul fiu al familiei Eustațiu (originar din comuna Vârlezi, județul Covurlui) și Teodosia Cernat (fiica protopopului Gheorghe Avram, din Galați). A urmat cariera militară, parcurgând treptat toate gradele și ajungând la cele mai înalte demnități ale acestei cariere. Ca șef al Statului Major General și ca ministru de război, a contribuit la opera de reorganizare a oștirii și a sistemului național de apărare a țării între anii 1879-1890, incluzând, între altele, trecerea armatei la cadrul de pace (1879), elaborarea și aplicarea Legii asupra organizării comandamentelor militare (1882), a Legii asupra administrației militare, adoptarea Legii asupra serviciului de stat major (1883) și a Regulamentului asupra serviciului de stat major.

A lăsat posterității lucrarea *Memorii. Campania 1877-1878*.

La 2 aprilie 1877, în preajma declanșării Războiului de Independență, generalul Cernat a fost numit ministru de război. În Ordinul de zi, dat cu ocazia numirii sale, generalul Cernat arăta: „Activitatea și energia sunt mai necesare astăzi decât oricând, spre a se putea da o mai mare impulsie și mai repede dezvoltare instrucției și formării soldatului nostru, insuflându-i acea disciplină adevărat militară, care face pe om a merge cu abnegație până la sacrificiul vieții sale."

La insistențele generalului Cernat, în ziua de 6 aprilie 1877 a fost decretată mobilizarea armatei, trecându-se la pregătirea acesteia pentru război, concomitent cu acoperirea frontierei de sud a țării și respingerea atacurilor otomane la nord de Dunăre, acțiuni începute la 26 aprilie, când „tunul românesc a bubuit la Calafat, nu însă cum bubuie de peste 200 de ani, numai la parade, ci și ca să arate străinilor care ne încalcă drepturile, (…) că nu permitem aceasta fără a protesta și în scris și cu tunul".

Iar „protestul" armatei române, sub comanda generalului Cernat, a creat condițiile ieșirii de sub dominația otomană, permițându-i ministrului de Externe al acelei vremi, ilustrul om de cultură, avocatul Mihail Kogălniceanu, să declare Independența.

Generalul Alexandru Cernat a decedat la 8 decembrie 1893, la Nisa, fiind înmormântat în Cimitirul Bellu-București (aleea principală, care duce spre zona marilor scriitori și mormântul lui Eminescu). În necrologul publicat de revista *România militară* se arată: „Cu adâncă durere înregistrăm stingerea din viață a ilustrului general de divizie Cernat Alexandru, fost commandant de căpetenie al armatei române în campania independenței din 1877-1878, una din figurile cele mai blânde și mai modeste, care în același timp încarna pe șeful părinte. Pierderea sa este simțită nu numai de întreaga armată dar și de întreaga țară. Numele său va rămâne dar săpat în inima și mintea generațiilor prezente și viitoare, iar istoria țării îi va rezerva cuvenitul loc de onoare printre oamenii iluștri ai țării."

La catafalcul gloriosului ostaș, Dimitrie Sturdza, președintele liberalilor, arăta: „Modest și simplu, plin de bunătate și de iubire de ostași, plin de patriotism și de abnegație în tot ce privea țara și neamul, generalul Cernat a fost totdeauna, de la gradul de soldat până la rangul superior de general comandant pe câmpul de război, bărbat al serviciului său, al datoriei sale. Generalul Cernat a rămas neclintit militarul drept și disciplinat… generalul care se uita la armată ca la odorul cel mai neprețuit al unui popor. Armata românească a pierdut un ostaș viteaz, un general care a condus-o la victorie. Eternă dar să fie memoria cetățeanului Cernat, devotat patriei, devotat poporului, devotat națiunii! Eternă dar să fie memoria generalului Cernat, ostașul credincios steagului, credincios patriei, victorios pe câmpul de război al independenței României."

Cel care semna comunicatul cu care am început prezentul material era chiar subsemnatul, fiu al comunei Vârlezi, înhămat, cu trei ani mai devreme, alături de un grup de oameni ai locului, în acest gest major de cinstire a memoriei unuia din eroii de rezonanță ai patriei noastre unite și independente. O parte dintre ei au fost prezenți la ceremonia de dezvelire a monumentului din curtea Școlii comunei Vârlezi, spre menținerea trează în sufletele și memoria tinerelor vlăstare și viitoarelor generații a reperelor de seamă ale istoriei României, repere pe care trebuie să ne sprijinim pentru menținerea peste ani a realizărilor lor, marcate de patriotism și dragoste de glie.

La evenimentul din 9 mai 2015, în mijlocul cetățenilor de azi ai comunei Vârlezi, urmași ai eroilor din 1877-1878, s-au aflat, pe lângă cei implicați în ridicarea bustului, autorul acestuia, colonelul Valentin Tănase, șeful Institutului de Arte Plastice al Armatei, oficialități județene și din comunele vecine, directori de instituții culturale. O formație militară din Galați a asigurat ritualul de gardă și onor, precum și fondul sonor pentru asemenea evenimente, căruia i s-au alăturat corul copiilor din școala comunei și un sobor de 4 preoți, pentru slujba de sfințire a monumentului.

Întregul ritual s-a desfășurat în prezența unei numeroase asistențe a locuitorilor comunei Vârlezi și din comunele vecine.

A fost însă prea mult pentru răbdarea autorităților bolșevice. Imediat după Congres, s-a declanșat o înverșunată campanie împotriva „naționalismului", antisovietismului, antimarxismului și antileninismului scriitorilor. Problema cea mai „reacționară" era aceea a alfabetului, întoarcerea fețelor către România. La această propunere, sala aplaudase, cu îndelungi exclamații, ceea ce a trezit furia activiștilor. În clipele când aceștia au respins ideea, ca inadmisibilă, oamenii au răspuns cu tropăituri, fluierături, exclamații.

La sfârșit, Gheorghe Malarciuc a fost însărcinat să dea citire unei adrese de mulțumire a Congresului către CC al PCUS, fiindcă ei, scriitorii, au fost ajutați să-și lărgească orizontul spiritual și să scrie opere de valoare!!! După Congres, va intra în luptă, în primul rând, I.I. Bodiul, subliniind gravele carențe, lacune din activitatea mânuitorilor condeiului din Republică, în ciuda condițiilor paradisiace create de partid, în glorioasa Uniune Sovietică. Le va aduce aminte că numai „odată cu biruința Puterii Sovietice au început a se dezvolta știința și limba". Anterior, doar stagnare și înapoiere culturală, ca și cum n-ar fi existat cronicarii, Varlaam, Dosoftei, Cantemir, Alecsandri, Eminescu, Creangă. Cauza orbeției scriitorilor venea din lipsa orizontului politic. Mai mult, a respins cu indignare „cunoscuta declarație a lui Mao Zedong despre Basarabia", dar și editarea, în România, a unor cărți, precum cea a lui Marx despre români, în „care se denaturează trecutul istoric al Moldovei". În fața primejdiei naționalismului românesc, trebuiau stopate publicațiile de peste Prut, care, numai în 1964, ajunseseră la 17,5 mii de exemplare, la 34 de mii în 1965 și la 56 de mii în 1966! (*Ibidem*, p. 50) Au fost condamnate „tendințele naționaliste manifestate în cuvântările lui Busuioc, Malarciuc, Druță, Cimpoi". Relațiile cu România s-au restrâns drastic, până la declararea Țării ca principal inamic al Basarabiei, influențele de peste Prut fiind cotate drept cele mai nocive. România înceta să mai fie considerată „țară socialistă soră" precum celelalte din blocul sovietic.

La 17 noiembrie 1965, Bodiul elabora cele 39 de teze pe care le adresa nevrednicei Uniuni a Scriitorilor, în adunarea de partid. Iar pentru a tranșa definitiv lucrurile, la 22-23 decembrie 1965, a susținut un amplu Raport în adunarea activului de partid republican, sub genericul: „Starea educării marxist-leniniste a oamenilor muncii din republică și măsurile pentru îmbunătățirea ei". Acolo, decidea definitiv, în spirit țaristo-bolșevic: „Anul 1812 – anul unirii Basarabiei cu Rusia – a intrat în letopisețul poporului moldovenesc, ca un eveniment de uriașă însemnătate istorică, pregătit de dezvoltarea multiseculară a legăturilor politice, social economice și culturale dintre Moldova și Rusia." Nu rapt, așadar, ci… unire! Una care a dus la o uriașă dezvoltare a limbii și poporului moldovenesc! Bodiul regreta enorm că scriitorii și alți moldoveni nu cunoșteau acest măreț eveniment, dublat de întoarcerea Basarabiei la „patria-mamă", Uniunea Sovietică, la 1940 și 1944, după cotropirea de către România regală: „Știința noastră nu a studiat cum se cuvine nici perioada ocupației prin violentă a Basarabiei. Sub pretextul de a «nu răvăși trecutul», oamenii de știință nu dezvăluie adânc situația economică, socială și culturală a poporului aflat sub călcâiul cotropitorilor, lupta lui eroică pentru unirea cu Patria-mamă – Uniunea Sovietică. Noi am încetat chiar de a marca pe larg data de 28 iunie (1940, n.a.) – Ziua reunirii – marea noastră sărbătoare națională. Această dată istorică va rămâne pentru totdeauna în memoria poporului moldovenesc ca o zi de împlinire a unor aspirații ale lui, ca o încheiere victorioasă a luptei împotriva cotropitorilor, ca începutul, pentru o mare parte a poporului moldovenesc, a construirii societății noi, socialiste." (*Ibidem,* p. 355)

Cu asemenea retorică deșănțată se acoperea una dintre marile crime ale istoriei.

Istoria de lângă noi

Traian Vuia 111

Horia GLIGOR

La 18 martie 2017 s-au împlinit 111 ani de la premiera aviatică mondială când inventatorul bănăţean Traian Vuia a reuşit să învingă gravitaţia cu *aeroplan-automobilul* său, la Montesson, lângă Paris.

La iniţiativa doamnei europarlamentar Maria Grapini, Parlamentul European a găzduit la Bruxelles, în 7 martie 2017, o conferinţă dedicată aportului deosebit al lui Traian Vuia la istoria aeronauticii. Vorbitorii aflaţi la prezidiu (Fig. 2, de la stânga la dreapta) au fost: Dan Antoniu, autor şi coordonator de cărţi în domeniul istoriei Aeronauticii Române, membru al CRIFST al Academiei Române, Dragoş Bănescu, însărcinatul de afaceri la Ambasada României în Regatul Belgiei, Cosmin Boiangiu, diplomat în cadrul Reprezentanţei Permanente a României la UE, Maria Grapini, europarlamentar, cosmonaut Dumitru-Dorin Prunariu, Ramona Bădescu, europarlamentar, general Iosif Rus, fost comandant al Aviaţiei Militare Române, preşedintele ARPIA – Asociaţia Română pentru Propaganda şi Istoria Aeronauticii, istoricul Vasile Dudaş. Multe dintre informaţiile din acest text s-au regăsit în luările de cuvânt.

Centrul Cultural Belgiano-Român ARTHIS a găzduit expoziţia de fotografii a Muzeului Naţional al Banatului (condus de Claudiu Ilaş), bazată pe exponate din cadrul Muzeului Traian Vuia din comuna omonimă (afişul, în Fig. 1).

Repere biografice. Se naşte la 17 august 1872, în Surducu Mic-Bujor din Banat (acum comuna Traian Vuia), între Lugoj şi Făget; tatăl, Simeon Popescu, era preot, mama – Ana Vuia.

Şcoala primară germană din Făget (1881), gimnaziul şi liceul maghiar din Lugoj (1884-1892), student la Politehnica din Budapesta (1892-1893), se transferă la facultatea de drept (1893). Obţine titlul de doctor în ştiinţe juridice, *magna cum laudae* (6 mai 1901), cu teza *Militarism şi industrialism, regimul de status şi contractus.*

Emigrează în Franţa (27 iunie 1902), considerând că doar aşa va avea o şansă să concretizeze iniţiativele lui în direcţia construirii unui aparat de zbor mai greu decât aerul. Nu l-a descurajat rezoluţia savanţilor de la Academia de Ştiinţe din Paris, pe memoriul său înregistrat la 16 februarie 1903: „Problema zborului cu un aparat care cântăreşte mai mult decât aerul nu poate fi rezolvată şi nu este decât un vis".

Patentează peste opt luni invenţia „aeroplanul-automobil" (16 octombrie 1903). Premiera mondială a zborului unui aparat mai greu ca aerul (VUIA-1), cu tren de aterizare pe roţi şi motor propriu, are loc pe 18 martie 1906, la Montesson, lângă Paris. Urmează varianta înbunătăţită, VUIA-2, elicoptere (primul acţionat de un biciclist, următorul cu motor).

Despre acest zbor s-a scris în revista franceză *l'Aerophile* încă din aprilie 1906. În 1907, meritele sale erau subliniate în mod special: „Sistemul Vuia, cu toate că performanţele lui au fost rare şi scurte, era bogat în dispozitive ingenioase, dovedind prin aceasta un spirit original, inventiv şi cunoştinţe de mecanică foarte serioase. El a conceput şi executat aparatul său în momentul când primele succese ale dirijabilului LEBANDY păreau că fac să se uite aviaţia... Trebuie să recunoaştem că el a fost un adevărat slujitor al *Marii cauze.* Să-i păstrăm un mic colţ în istorie, pe care l-a cucerit cu vrednicie şi-l merită cu prisosinţă."

La 15 mai 1918, publica în revista *Transilvania* Actul de constituire al Comitetului Naţional al Românilor din Transilvania şi Bucovina. Este ales secretar general al Comitetului Naţional Român.

Legaţia României din Paris (ambasada) îi eliberează paşaport diplomatic la 8 ianuarie 1920, la solicitarea lui Caius Brediceanu. Pregăteşte la Bruxelles suportul diplomatic pentru susţinerea acţiunilor prim-ministrului Alexandru Vaida-Voevod, numit la 10 ianuarie 1920 şef al delegaţiei României la Conferinţa de Pace.

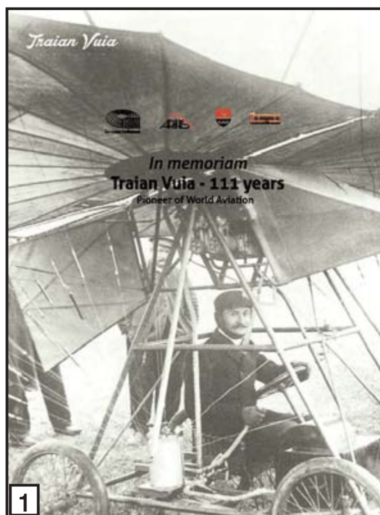
În 1928 patentează în Germania „generatorul de abur". Principiul acestuia este utilizat şi în prezent la centralele nucleare de tip CANDU (canadiene).

În anul 1931, regele Carol al II-lea îi decernează Ordinul Ferdinand I, clasa comandor, pentru contribuţia la făurirea României Mari.

În anul 1932 (12 noiembrie) patentează în Franţa o versiune îmbunătăţită a generatorului de abur; vizită în România. În 1934 vizitează Fabrica de Avioane IAR din Braşov.

La intervenţia prim-ministrului Petru Groza, i se recunosc atât meritele din zona tehnico-ştiinţifică, precum şi aportul deosebit la înfăptuirea României Mari. Pe 27 mai 1946 este ales membru de onoare al Academiei Române. Moare la 2 septembrie 1950, în Bucureşti. Locul de veci este la Cimitirul Bellu.

Scriitor şi publicist. Până a decis să emigreze în Franţa (1902), a trăit la Lugoj, oraş care preluase de la Timişoara, prea puternic maghiarizată, poziţia cea mai importantă în lupta politică a intelectualităţii româneşti progresiste de afirmare a idealului naţional în cadrul monarhiei austro-ungare, imprimată de Al. Mocioni şi Coriolan Brediceanu. Bănăţenii au făcut eforturi financiare deosebite pentru asigurarea apariţiei sistematice a revistelor *Desceptarea* (1879), *Luminătorul* (1880-1893) şi *Dreptatea*, care a rezistat în perioada 1894-1897, până când justiţia părtinitoare i-a condamnat pe V. Branişte (doi ani închisoare şi amendă 1300 florini), George Condrea şi Ion Barcian.

1

2

Din 1901, Traian Vuia a colaborat cu entuziasm cu V. Branişte, asigurând supravieţuirea ziarului *Drapelul.* În numărul inaugural, Traian Vuia semnează primul număr din seria de articole „Capitalismul internaţional şi ideea naţională" şi articolul *Viitorul.* Colaborarea continuă şi de la Paris, Vuia având o perspectivă clară şi aprecieri tăioase referitoare la ignorarea de către clasa conducătoare austro-ungară a drepturilor legitime ale popoarelor: „*Principiul de naţionalitate* duce înainte popoarele, cari ţin cont de el, le măreşte şi le asigură victoria; acest principiu îşi are izvorul în cele mai nobile cuceriri, în cele mai mari revindicaţiuni, cu cari se făleşte epoca modernă – egalitatea, suveranitatea poporului, regimul constituţional şi parlamentar, descoperirile ştiinţei, difuzia luminii, cultura filologiei şi a literaturii".

Omul politic. În Franţa, în afara preocupărilor tehnico-ştiinţifice, reuşeşte să-şi impună prezenţa în cercuri selecte din zonele politice, diplomatice, culturale şi jurnalistice. Probabil că în acest fel a ajuns să fie cunoscut şi în mediul masonic, unde fusese recomandat de avocatul Samuel Silvan Krainik, pe care îl cunoscuse la Legaţia României din Paris. Intervenţia jurnalistului Marcel Maximilien Huart, maestrul venerabil al Lojii cu numele „Ernest Renan" şi membru al Consiliului Ordinului Marelui Orient al Franţei, a avut drept consecinţă iniţierea masonică la 4 august 1919 a delegaţiei de politicieni români condusă de prim-ministrul Alexandru Vaida-Voevod, din care au făcut parte şi Caius Brediceanu, Traian Vuia, Ion Pillat, Mihail Şerban, George Crişan şi Voicu Niţescu.

La 10 ianuarie 1920, prim-ministrul Alexandru Vaida-Voevod a fost numit şef plenipotenţiar al delegaţiei României la Conferinţa care a avut loc la Paris în perioada 16-27 ianuarie 1920. Unul dintre obiectivele principale era anihilarea propagandei antiromâneşti organizate de Ungaria după terminarea războiului şi a Unirii de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia. În cadrul şedinţei Consiliului Suprem al Conferinţei de Pace, prim-ministrul român a demascat revizionismul guvernului amiralului Horthy şi a propagandei agresive, defăimătoare şi mincinoase la Paris a şefului delegaţiei Ungariei, contele Albert Apponyi. A susţinut cu argumente poziţia României, aliată de partea învingătoare de la intrarea în Primul Război Mondial, în 1916, la discuţiile cu personalităţi politice de prim rang, precum *cei patru mari,* adică Georges Benjamin Clemenceau (premier al Franţei), Thomas W. Wilson (preşedintele SUA), sir David Lloyd George (premier al Angliei), Vittorio Emanuelle Orlando (premierul Italiei), şi alte personalităţi cu mare influenţă, ca Francesco Saverio Nitti şi H. Wallace.

Au fost sau nu cei patru francmasoni? O opinie categoric „pro" o are Dan Amedeo Lăzărescu, istoric şi politician, care, referindu-se documentat la activitatea lui Ion C. Brătianu ca preşedinte al delegaţiei României la Conferinţa de Pace de la Paris, scrie: „Sosit la Paris în luna ianuarie 1919, ca să-şi susţină cu înverşunare spiritul şi litera tratatului secret de alianţă încheiat cu cele patru puteri ale Antantei la data de 4/17 august 1916, tratat prin care i se recunoşteau României drepturile imprescriptibile asupra tuturor teritoriilor locuite de Români, Ion I.C. Brătianu (care nu era mason) s-a aflat în faţa *Celor Patru Mari,* care, toţi, aparţineau ordinului masonic... Exasperat de şicanele suferite în timpul discuţiilor, Ion I.C. Brătianu (...) s-a înapoiat la Bucureşti şi l-a sfătuit pe regele Ferdinand să trimită la Conferinţa păcii un prim-ministru ardelean care să aparţină masoneriei. Iuliu Maniu, refuzând această sarcină din pricina apartenenţei sale la confesiunea greco-catolică, l-a propus ca prim-ministru pe dr. Alexandru Vaida-Voevod, care fusese sfătuit de Brătieni să se afilieze, încă din primăvara anului 1919, la Loja de intelectuali Ernest Renan, cu sediul chiar la Marele Orient al Franţei din Paris."

Între 26 februarie şi 3 martie 1920, au continuat demersurile la Conferinţa Puterilor Aliate de la Londra, clarificând poziţia României faţă de pretenţiile Ungariei, din perspectiva rezolvării diferendelor teritoriale, militare, financiare şi circulaţie-tranzit. Documentul a fost semnat la 4 iunie 1920 la Trianon, fiind cunoscut cu numele *Traité de Paix entre Les Puissances Alliées et Associées et la Hongrie, Protocole et Déclaration)*, intrarea în vigoare a acestuia fiind fixată la 25 iulie 1921.

Tratatul recunoştea unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi a Maramureşului cu România, precum şi Slovaciei şi Ucrainei Subcarpatice cu Cehia, a Croaţiei, Sloveniei şi a vestului Banatului cu Serbia, stabilindu-se frontierele.

În acest fel, patriotul Traian Vuia intră în grupul personalităţilor care au contribuit decisiv la constituirea României Mari în 1918 şi recunoaşterea internaţională prin Tratatul de la Trianon: Ion I.C. Brătianu, Take Ionescu, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Titulescu, Caius Brediceanu şi Ioan Cantacuzino.

Nu de puţine ori Traian Vuia şi-a exprimat fără menajamente opiniile sale critice, unele frapant de potrivite şi perioadei actuale, bazate pe o cunoaştere remarcabilă a situaţiei politice naţionale şi internaţionale şi o prezentare clară o obiectivelor circumscrise noţiunilor de *patriotism* şi *naţionalism.* A şi plătit pentru aceasta, unii politicieni ai Partidului Naţional Român din perioada postunire speculând legăturile lui cu mişcarea socialistă franceză, blocând astfel participarea sa la alegerile parlamentare din 1918, în circumscripţia electorală Răcăjdia de lângă Oraviţa.

Corespondează frecvent cu avocatul George Dobrin, politician bănăţean de seamă, căruia îi explică motivele pentru care a aderat la Comitetul de Înţelegere Socialistă între Aliaţi, iar în 1919, cu amărăciune îi trimite un amplu rechizitoriu făcut politicienilor români *afectaţi de „virusul bizantin".*

Muzeul Traian Vuia a fost inaugurat in 26 aprilie 2012, ca parte a Muzeului Naţional al Banatului din Timişoara. Este situat în comuna omonimă, expune machete ale avioanelor VUIA, a elicopterului acţionat de un biciclist, numeroase fotografii ale unor documente istorice, patente şi texte lămuritoare. Are vizibilitate prin Internet la adresa www.muzeulnationalalbanatului.ro.

Brâncuși, de la inițiere la revelație (II)

Dan LUPESCU

Vioara – buzdugan în poarta palatului inițiatic

Partizan al apărării marii culturi românești, mai ales în pilonii ei, Eminescu și Brâncuși, Victor Crăciun apreciază că peregrinările și noile legături ale copilului Brâncuși cu meseria și comercianții, cu lăutarii, „artiști" și ei, și cu fețele bisericești, „îi adâncesc însușirile dovedite de mic și *izbucnesc la Craiova, în cea dintâi afirmare creatoare,* care nu este o sculptură, ci o vioară, meșterită din stinghiile unei lădițe".

Exegetul amplifică aria interpretărilor sale, considerând că vioara, cea dintâi operă a lui Brâncuși, constituie nu doar *„o biruință a meșteșugului său multilateral,* dar și o dovadă a înclinării sale spre muzică – interpreta la fluier, cânta din frunză și își încerca harul la vioară, cobză și contrabas – *și anunța întreaga sa evoluție artistică, fără de care nu ar fi putut deveni inegalatul Brâncuși"* (sublinierile noastre).

Victor Crăciun mai brodează câteva marginalii, apoi evidențiază că viitorul sculptor avea numai 18 ani, „iar măiestria de care dă dovadă, construind vioara, va duce la intrarea sa în Școala de Arte și Meserii din Craiova, *treapta de lansare în inițierea lui."*

Spre deosebire de majoritatea colegilor săi, care s-au specializat ca meseriași, Brâncuși își concentrează eforturile spre artă, așa cum puțini dintre elevii generațiilor premergătoare o făcuseră. Specializându-se pe sculptura în lemn, în care a excelat pe parcursul celor patru ani de studiu, Brâncuși a deprins și secretele principale ale celorlalte secții ale Școlii, modelaj, tâmplărie, turnătorie.

Înființată în 1871, concomitent cu alte surate din țară, prin Decizia ministrului Instrucțiunii, craioveanul Gheorghe Chițu, ex-primar al Cetății Băniei, acest locaș de învățământ a beneficiat de profesori de meserii aduși din capitala Imperiului Austriac, Viena, unde valorosul demnitar își luase licența în Drept. Din pleiada acestor profesori vienezi, au răzbătut prin memoria timpului nume precum Karl Zeffeld, Julius Ratz, Josef Sicheris, I. Zwender, valori de rezonanță ale breslelor de meșteșugari în lemn și în turnătorie, care își câștigaseră, prin merite recunoscute unanim, calitatea de maeștri.

Cu o experiență bogată și un ochi bine format, este ușor de intuit că acești profesori l-au „detectat" pe eminentul elev Brâncuși, care proba talente extraordinare de meșteșugar. Îndrumându-l îndeaproape, conform programei de învățământ specifice, profesorii amintiți „l-au apropiat de obiectivele pe care îndrăzneau să le introducă și în școală, în spirit masonic, formând meșteri desăvârșiți".

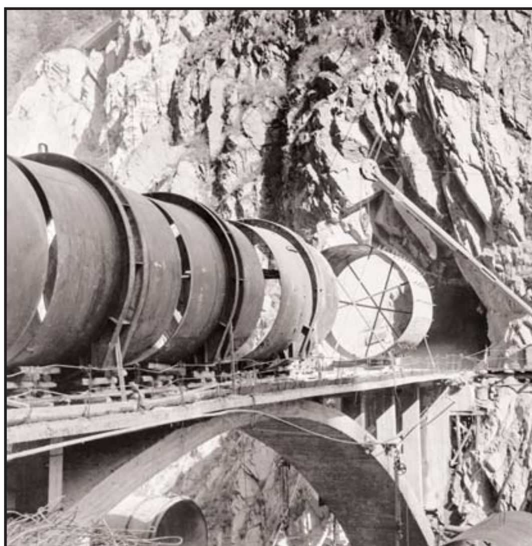
Victor Crăciun ține, însă, să evidențieze că totul era făcut cu *dibăcie și discreție,* mai ales după noile legiferări care desființaseră breslele din viața românilor. Devine cât se poate de clar că, apreciindu-i iscusința și spiritul inventiv, Brâncuși uimindu-i nu doar cu vioara construită de el, dar și cu o suită de obiecte de lemn (cuiere, gherghef, scaun, joc de loto, de șah, suporturi de baie, casetă, rame cu motive vegetale), profesorii îl modelează ca ucenic.

De aici și de la punerea cap la cap a informațiilor că un coleg al tânărului născut în Hobița, Andrei Livădaru, era calfă, aidoma altor colegi ai săi, iar un altul, Grecescu-Perieru, ajunsese meșter în confecționarea periilor, autorul volumului *Brâncuși – de la inițiere la revelație* își pune întrebarea retorică, al cărei răspuns afirmativ este de la sine înțeles: „de ce nu ar fi fost și Brâncuși, la rândul lui, ucenic și calfă?"

Mai mult decât atât, recunoscându-i și prețuindu-i faptul că acesta le era superior la studii și în meserie, lui Brâncuși i se propune *o călătorie inițiatică la Viena,* unde profesorii săi aveau nu numai legături prietenești, dar și masonice. „Obiceiul era vechi, punctează cercetătorul, iar învățătura adevărului și a meseriei întărea sinea calfelor."

Pravila de la Craiova

Precizând că primii autori despre Brâncuși, V.G. Paleolog și Petre Pandrea, „nu consemnează direct legăturile sale cu meșterii masoni vienezi, evident din cauza timpului în care și-au scris lucrările", Victor Crăciun are în vedere că în România masoneria fusese interzisă, cu toate că Mihail Sadoveanu deținuse înaltul titlu de Mare Maestru al Marii Loji Naționale. „Și totuși, ei vorbesc despre *Pravila de la Craiova,* despre inițiații unor *frății,* despre *Frăția* marilor personalități care au înfăptuit Revoluția de la 1848, având legătură cu mari cărturari inițiați francezi, italieni, ruși, care au contribuit la constituirea ordinelor în rândurile românilor, având *rol discret, dar deloc neglijabil,* în înfăptuirea și (…), mai ales, *în recunoașterea atât a Unirii din 1859, cât și a celei din 1918".*

De aici, hermeneutul operei brâncușiene transleazâ argumentațiile sale spre un alt substrat al modelării firii umane a viitorului sculptor nepereche, a verticalității caracterului său, totdeauna integru, a flexibilității filosofiei sale de viață și de creație, a înțelepciunii de a-și purta cu el, peste tot în lume, rădăcinile strămoșești, de a nu se des-țăra, păstrându-și în permanență identitatea morală, culturală, spirituală, specificul național cu obârșii deci-milenare, și a nu se risipi, a nu se pierde, printre străini.

Victor Crăciun face apel la realitatea că, ajuns la Tismana și Padeș, încă de la fragedă vârstă a copilăriei, Brâncuși află, prin puternica tradiție orală, despre faptele răsunătoare, revoluționare, ale lui Tudor Vladimirescu și ale pandurilor săi, despre legăturile cu Al. Ipsilante și renumita organizație Eteria. Chiar dacă, la acea vârstă, nu avea cum să descifreze și să-și lămurească țintele umaniste și democratice ale acelor personalități și ale acelor timpuri, care-i precedaseră nașterea cu aproximativ o jumătate de secol, misterul care domnea în jurul acestora i-a stârnit un interes maxim și va rămâne o coordonată a personalității lui Brâncuși.

Exegetul nuanțează și conchide, pornind de la acest nou aspect: „De aici și apropierea de biserică, și caracterizarea de *misterios* pe care i-o fac Milița Petrașcu, V.G. Paleolog, Peter Neagoe, care, de altfel, îl și numește *Sfântul din Montparnasse,* toți aceștia, și alții, vorbind despre latura *misterioasă* a sufletului său, despre înclinația spre ceea ce este inaccesibil cunoașterii obișnuite". „Petre Pandrea adâncește *Pravila de la Craiova,* legând-o de Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu (consilierul secretar al domnitorului, învățatul italian Antonio Maria del Chiaro, contribuind la constituirea primelor loji masonice în Țările Române) și de boierii Craiovești, de Tudor Vladimirescu, ajungând și la Izlazul pașoptist, la Traian Demetrescu, Mihai Eminescu, Școala de Arte și Meserii."

Fără a fi fost scrisă vreodată, circulând pe cale orală, ca toate creațiile populare, *Pravila de la Craiova,* comunicată de Pandrea, prin memoriile și eseurile sale, îl include pe Brâncuși, cel mai ilustru sculptor oltean și craiovean, în acest *spirit de frățietate.* „De aceea – marchează Victor Crăciun despre Petre Pandrea – socoate că, atunci când Brâncuși a plecat din Craiova, *era deplin format ca om, filosof și artist."*

Mutând epicentrul analizei la Biserica Madona Dudu (unde Brâncuși, copil și adolescent, a cântat în cor, iar epitropia acesteia l-a ajutat să studieze, atât la Craiova, cât și la Paris), comentatorul susține că aici a deslușit, mai întâi, textul *Bibliei,* în care a descoperit și (credem noi) a fost fascinat de hotărârea regelui Solomon de a construi măreţul *Templu.* Sunt paginile din care viitorul sculptor va reține, înainte de toate, cerința imperioasă a trudei minuțioase și îndelungate, fără de care edificiul biblic nu ar fi putut fi înălțat, cu măiestrie artistică. Din aceeași *Cartea Regilor,* a mai reținut că toate odoarele, dar și uneltele din Templul Domnului erau din aramă lustruită.

Victor Crăciun trage concluzia că „lectura *Bibliei* îi va fi de căpătâi. Iar una dintre învățăturile ei, *lustruirea aramei,* se va transpune într-o măiestrie care va da specificitate creației brâncușiene – *polisarea."*

Polisare pe care, adnotăm, la rându-ne, în fazele finale ale creației fiecărei capodopere din marmură sau bronz, în sute și sute de ore de meditație, rugă și trudă cu virtuți divine, Brâncuși o făcea exclusiv cu palmele sale, călite în munca sa de „țăran din Carpați", dar rămase blânde. Totdeauna blânde. Blânde și rugătoare. Pogorând și înălțând Sfântul Duh. Asemenea lui Zalmoxe. Aidoma urmașului acestuia: Iisus…

Prima călătorie inițiatică, la Viena

Pregătirea lui Brâncuși este, deja, complexă, în multiple domenii. Și era hotărâtoare. Îi lipsea, însă, *călătoria de inițiere.* În vacanța de vară premergătoare ultimului an de studii la Școala de Arte și Meserii din Craiova, își asumă și această „probă de foc".

Brâncuși este conștient că, prin acest ritual al drumului de inițiere, nu face decât să repete, să reia, pe o nouă buclă a spiralei vieții sale pline de încercări, riscuri și provocări, tradiția/practica ucenicilor și calfelor din vechime.

Temerar, încrezător și îndrăzneț, mereu inspirat și stăpân pe sine, vegheat permanent de îngerul său păzitor, Brâncuși pornește în călătoria sa inițiatică, precum un nou Ulise, chemat de mirajul legendarei Ithaca.

Găsește găzduire la meșterii care, de-a lungul călătoriei, îl primesc la muncă și îl omenesc, îl sprijină în șlefuirea talentului și înzestrării sale practice. Meșterii care-l adăpostesc, asigurându-i casă și masă, dar și front de lucru pe măsura ambițiilor lui, respectă, astfel, cutuma ce vine din Antichitate și din Evul Mediu. „De aceea – ține să releve Victor Crăciun – drumul la Viena nu îl pune la grea încercare."

După cum preciza, în 1967, în comunicarea prezentată la Colocviul Internațional Brâncuși, de la București și Craiova, Werner Hoffman, directorul Muzeului de Artă din Viena, aici, în capitala Imperiului Austriac, tânărul inițiat Brâncuși nu era chiar o „pasăre călătoare", cum îl văzuse Petre Pandrea, în evocarea întâlnirilor peripatetice, purtate cu sculptorul în Franța. Brâncuși avea să muncească, răstimp de două luni, la Casa de Mobilă creată de Michael Thonet (1796-1871), care și el debutase ca ucenic de dulgher.

Victor Crăciun rotunjește edificator acest nou „inel de vârstă" din trunchiul viguros, dacic, al olteanului cu fibră tare, de stejar ancestral, al lui Brâncuși, concluzionând: „Reîntors, plin de impresii și având o *adeverire* a muncii sale de acolo, pe care o va folosi la obținerea în continuare de bursă de la Biserica Madona Dudu din Craiova (…), Brâncuși este călduros apreciat de profesorii săi care, probabil, pe lângă notele frumoase, l-au ridicat la rangul de maestru. Aceasta ar putea fi rațiunea, credem noi, pentru care Brâncuși avea să afirme: La Craiova m-am născut a doua oară."

În spiritul corectitudinii documentare, Victor Crăciun precizează: „Întreaga problemă a inițierii lui Brâncuși a fost aprofundată, cel dintâi, de Radu Varia, în monografia lui de circulație universală, publicată în America, Japonia și Franța, în care acordă o atenție deosebită raporturilor lui Brâncuși cu masoneria, folosind și autorizatele opinii în materie ale lui Matila Ghyka."

→

Brâncuși - 60

Demersul științific al lui Victor Crăciun cunoaște noi nuanțări, susținute printr-un citat masiv din monografia *Brâncuși,* publicată, în anul 2005, de cercetătorul român stabilit în S.U.A. Alexandru Buican, despre care, însă, nu spune că e singurul care a scormonit toate ziarele și revistele vremii, selectând pasaje semnificative (și comentându-le) din miile de articole, eseuri, studii despre Brâncuși, din interviurile acordate de acesta, ca și din vorbele sale de duh.

Fără a ne mai complica prin formularea de considerații personale, reproducem acest citat, în întregul său: „Dincolo de prezența lor vizibilă în fruntea activității meșteșugărești din oraș sau în cadrul Școlii de Arte și Meserii, acești austrieci aparțin unei organizații oculte, de tip masonic, răspândită într-un număr mare de orașe din Europa Centrală și de Răsărit, avându-și centrul la Viena. Breasla lor, *Frăția din Craiova*, este numai o mică parte a acestei organizații, care se întinde pe continent, transgresând frontierele politice. *Frații* păstrează secretul asupra organizației, ce vine din îndepărtatele vremuri ale Evului Mediu. Regulile secrete, cunoscute numai de inițiați, sunt dublate de altele respectate la lumina zilei. Breasla își are codul ei profesional precis, ce seamănă cu un ritual și care, vechi fiind, are noblețe.

În acești ani de formație, Costache pătrunde tainele acestei culturi de meșteșugari, care impune o conduită pentru orice tânăr ce a ales calea meșteșugului. Odată *intrat la stăpân,* tânărul pornește pe calea uceniciei, care va duce în timp la calificarea sa în meserie."

Victor Crăciun apreciază opțiunea de a i se comanda bustul lui Gheorghe Chițu (ctitorul Școlii de Arte și Meserii din Craiova și al întregii rețele similare din țară), în 1897, la un an de la decesul acestui important fost primar al Băniei și ministru al Instrucțiunii Publice, drept „dovada cea mai limpede că Brâncuși devenise un maestru respectabil în Craiova", deși era încă foarte tânăr, abia împlinise 31 de ani.

Faptul este cu atât mai edificator, cu cât familia Chițu avea afinități de notorietate și legături de prietenie cu celebrul sculptor italian Ettore Ferrari, autor al unor cunoscute lucrări de for public în România: statuile lui Ion Eliade Rădulescu (în fața Universității din București), Dorobanțul (la capătul Podului Anghel Saligny de la Cernavodă), Ovidiu (la Constanța).

Victor Crăciun insistă: „Și totuși, cel ales este tânărul Constantin Brâncuși. Nu este o dovadă a promovării lui ca sculptor la Craiova? Iar această promovare nu poate fi explicată decât prin remarcabilul său talent susținut de gruparea masonică a școlii și de alte personalități importante ale Craiovei." După care hermeneutul pune punct încrezător acestei secvențe a demonstrației sale: „Cercetările viitoare vor susține opinia noastră, o vor argumenta".

A doua călătorie inițiatică, spre Paris…

Un alt segment important din formarea viitorului sculptor îl constituie urmarea cursurilor Școlii (Academiei) de Belle Arte din București, pe care a absolvit-o cu media 9.33, ca șef de promoție, cum se petrecuseră lucrurile și la Craiova.

În paralel, Brâncuși continuă să-și aprofundeze rugăciunile la Biserica Mavrogheni, „unde a avut și un mic atelier, cântând în cor la sărbători și locuind într-o chiliuță în timpul verii, rămânând în atmosfera Bucureștilor, să sculpteze, întrucât nu pleca la Hobița". Este perioada în care realizează *Ecorșeul* (sub îndrumarea marelui profesor anatomist Dumitru Gerota), lucrare frapantă prin finețea detaliilor, poreclită de studenți *Jupuitul,* expusă la Ateneul Român în 1902, apoi în 1906, când dr. Gerota amenajase un pavilion special în cadrul expoziției omagiale dedicate regelui Carol I, la împlinirea a 40 de ani de domnie. Dar, la această dată (1906), punctează Victor Crăciun, Brâncuși se afla la Paris, concurând, împreună cu tineri din întreaga lume, la depistarea unei noi căi regale în arta sculpturii. *Brâncuși* – anticipează autorul volumului în discuție – *va fi câștigătorul competiției istorice, iar capodoperele lui devin temelia artei noi.*

Victor Crăciun sintetizează: „Pentru a ajunge aici, a trecut prin anii de formație craioveană, hotărâtori în însușirea meșteșugului, în descoperirea filonului național și a spiritului etnic modelat de Mihai Eminescu (căruia i-a făcut prin 1899 un bust apoi l-a ilustrat în *Somnul,* sculptură în marmură, socotită capodoperă), lucrează – cum afirmă undeva – uneori câte un model pe zi, sfarmă, aruncă lucrările care nu-l mulțumesc, o ia de la capăt cu îndârjire, devine partizan al lui Lev Tolstoi, și acesta un inițiat, pe care îl citește, însușindu-și largul lui umanism, și chiar echipându-se în mod asemănător cu marele narodnic rus când pornește spre Paris, făcându-și și o fotografie grăitoare în costum de *globe trotter,* cum l-a numit Comarnescu, încă o demonstrație a pasiunii pentru Tolstoi din acel moment."

Efectuat *per pedes* doar de la München până la Lunéville (nu în întregime pe jos, cum au afirmat mulți comentatori nedocumentați temeinic), drumul lui Brâncuși spre Paris constituie tot o călătorie inițiatică. Prins de o ploaie torențială, drumețul solitar, cuprins de o pneumonie gravă, este salvat de măicuțele care l-au îngrijit în spitalul din Lunéville, unde, cu câteva decenii înainte, învățase Mihail Kogălniceanu, „și el mason, încă din perioada pașoptistă, artizanul reformei agrare și iubitor al țăranilor, personalitate aflată la temelia Unirii din 1859".

Cum nimic nu este întâmplător pe lume, suntem tentați să afirmăm că „proba" pneumoniei i-a fost rânduită de Dumnezeu tocmai pentru a observa, într-una dintre diminețile imediat următoare convalescenței sale, joaca și zborurile păsăruicilor dintr-un arbore de la fereastra salonului în care Brâncuși era internat. Atunci s-au înfiripat în mintea artistului germenii gândului de a sculpta minunea divină a zborului, a zburării – ca fenomen în deplină desfășurare. Și așa s-au ivit, într-o serie cu virtuți magice, sculpturile sororale, în 28 de versiuni, de la *Măiastra* (1910) până la *Pasărea în văzduh* (1923), expresie a sufletului său veșnic însetat de înălțarea spre Absolut, spre Dumnezeire.

Și i-a mai fost rânduită această convalescență îndelungată, vegheată de măicuțe grijulii, pentru a se întâlni, ca într-o iubire spirituală fulgerătoare, cu neasemuita carte *Isis devoalată* de Elena Petrovna Blavatsky, pe care a citit-o cu maximă răbdare, a studiat-o profund și a meditat, până la sfârșitul zilelor lui, asupra misterelor concentrate în ea. „Lectura este fascinantă, susține Victor Crăciun, atât prin tezele dezvoltate, cât și prin descoperirea autoarei – cea mai ahtiată călătoare a secolului al XIX-lea, străbătând întreaga lume, pentru a cunoaște religiile și etniile și a-și constitui *Lojele Blavatsky,* organizații teosofale, ajungând astfel și în Transilvania (prin 1865 și 1867) (…), dar și la București, în anii 1871-1872."

Din prezentarea scrupuloasă pe care i-o face Victor Crăciun spicuim doar câteva fulgurații:

1. „Elena Blavatsky și-a intitulat cartea *Isis devoalată* tocmai ca o demonstrație că binecunoscuta zeiță egipteană, apărătoare a căminului, era totodată *Mare Inițiatoare* în tainele vieții-morții-renașterii;
2. Blavatsky dorea ea însăși să fie recunoscută drept o deschizătoare a unei noi căi în inițiere, pentru a cărei adâncire a scris această operă;
3. Prin străbunicii ei, Elena Petrovna Blavatsky era atașată puternic de masonerie";
4. Era clarvăzătoare și deținea capacitatea de a-și disimula corpul în două locuri în același timp;
5. A luptat alături de Garibaldi, deghizată în bărbat;
6. Avea calitățile unui excelent guru, cu atât mai expresiv cu cât era femeie;
7. Cele transmise prin cărțile sale (*Doctrina secretă, Ezoterismul budist, Vocea tăcerii* ș.a.) au impus-o ca fiind posesoarea unor incontestabile calități paranormale.

Încheind provocatoarea prezentare a personalității *Marii Inițiatoare,* Victor Crăciun trece la o paralelă spectaculoasă între Brâncuși și Elena Blavatsky, consemnând multe puncte de tangență:

a. larga înțelegere umanistă și împăcarea religioasă;
b. spiritul universal al personalităților lor, mai presus de specificul etnic și legăturile fiecăruia cu statul din care provenea/de care aparținea;
c. modestia, toleranța, căldura apropierii de oameni;
d. tendința spre stări capricioase și impulsive;
e. umorul, uneori vulgar;
f. ușile deschise pentru cei care le acceptă spiritul, atitudinile și comportamentul.

Fără să și-o fi luat ca model de viață, „ci numai un altfel de exemplu de cunoaștere, descoperit în această călătorie, din viața unei femei miraculoase, care uimise lumea", dar, totuși, în anumite privințe, asemenea celei ce avusese viziuni tehnice de necrezut pentru anii 1860 (zboruri cu aparate de neimaginat, convorbiri telepatice la orice distanță, puterea unor medicamente surprinzătoare, energii denumite mai târziu nucleare…), „Brâncuși însuși va deveni apoi un cutezător 'inventând' *Măiastra* în artă, imagine a zborului etern, iar în 1945 propunând, într-o schiță de film, construcții care, la 50 de ani de la plecarea lui, sunt la fel de firești". În acest punct, Victor Crăciun nu intră în detalii, însă nouă ne este cât se poate de limpede că are în vedere colosalul edificiu din oțel și sticlă, în forma *Columnei fără sfârșit,* realizat la Chicago, acum, la început de secol XXI.

Autorul adaugă, spre reliefarea afinităților dintre cei doi creatori, în domenii atât de îndepărtate: „l-a apropiat credința în miracol, trăind și izvorând miracole. Elena Blavatsky a constituit de altfel în acest scop *Clubul miracolelor*, devenit apoi Societatea teosofică, în vreme ce Brâncuși a recunoscut că miracolele l-au salvat în momentele cele mai cumplite prin care a trecut în întreaga viață."

Miezul Templului de la Indore, cu tâmpla în Zamolxe

Referitor la cultura asiatică, indică și tibetană a lui Brâncuși, Victor Crăciun consideră că aceasta a pornit tot din cărțile misterioasei doamne Elena Blavatsky, pe care sculptorul le-a cunoscut cu mult înainte, adică aproximativ cu două decenii și jumătate mai devreme de momentul apropierii sale de Milarepa, detaliu adeseori speculat de unii comentatori occidentali: „Toate acestea vor renaște peste ani, atunci când s-a conturat dorința sculptorului nostru, atașat de propunerea de a construi un monument *cu totul special* la Indore pentru maharajahul Yeswant Rao Holkar, și când Brâncuși însuși a călătorit în zonă și în Egipt, ca și Blavatsky, cu mult înainte."

Extinzând arcul de lumină asupra acestor subtile detalii, autorul emite o multitudine de opinii pertinente, cu trimiteri la personalități din antichitate, dar și din secolul XX: „Nu putem, deci, să eliminăm o posibilă influență a Elenei Blavatsky, în legătură cu proiectarea acestui monument, dar miezul lui noi îl aflăm mai degrabă în conceptul lui Zamolxis, considerat de istoricul Iohannes (n.n.: eroare de procesare, credem, deoarece, mai mult ca sigur, este avut în vedere Iordanes, autorul magistralei cărți *Getica*) un mare filosof și în legătură cu care putem reconstitui, după Herodot și Strabon, că și-a construit o catacombă undeva în Munții Carpați, unde s-a retras în reculegere vreme de trei ani, după care a revenit între geto-daci, orientându-le destinul." Victor Crăciun menționează într-o paranteză (n.n.: de ce în paranteză, nu am înțeles): „Iar peste milenii, Brâncuși însuși se socotea traco-dac."

Dante, în căutarea Beatricei

Mihai SPORIȘ

Omul este, la un moment dat, ceea ce a acumulat, în creșterea lui, pornită de la un punct, sigur propriul său centru, și lărgită prin creșterea razei de cuprindere a orizontului, cu circumferința de 2 pi R.

Atunci când închidem ochii, ușile, când ne însingurăm în peșteră, în chilie, în altar, în meditație, pentru căutare de sine, călătorim în sens invers, către *punctul* inițial, originar, de plecare, către centrul propriei noastre alcătuiri. Această călătorie introspectivă se face din aproape în aproape, în cercuri concentrice, din ce în ce mai strâmte. Drumul de întoarcere cunoscătoare către inițial este de *inițiere!*

Dante, cercetându-și întunericul interior, a avut nevoie de nouă cercuri. El a pornit în afund însoțit de-o *umbră veche:* poetul antic Vergiliu. S-a descoperit pe sine, prin lumea patimilor, războirile care l-au premers l-au cuprins, dându-i zestrea de omenesc cu o întreagă istorie. În noaptea lui adâncă, în *punctul* ultim al acestei coborâri, s-a regăsit în prizonierul de lumină, zăcământ lucind în beznă, Lucifer, sământă sacrificată de Creator, aleasă dintre sfinții săi cei mai înalți, damnată să ardă în adâncul ultim, ca să putem fi. Din această ardere de cărnuri, ascunsă, ca iubirile furate și tăinuite, după nouă târcoale de lună plină, va fi fost expulzat, cândva, din temnița maternă și pruncul Dante.

Însoțit de Beatrice, lumină nouă, Dante străbate și exteriorul. Urcă nouă cercuri, ca nouă ceruri, la punctul cel mai de sus, albul orbitor, ca și chipul Tatălui, niciodată lăsat vederii noastre. Lumina nouă, nălucire, promisiune a ceea ce va să fie, beatitudinea din visul care așteaptă să se izbândească, își are propria creștere de intensitate, până la cercul ultim. Aici Tatăl ne învăluie, ascunzându-se în aura ce ne cuprinde, ca o maramă de borangic, pusă pe umerii mamei să o ascundă și pe ea, adânc, în fiii săi.

Cercetarea lui Dante, către cele două sensuri, credem că este simultană, într-un du-te-vino permanent: între mamă și tată, jos-sus, stânga-dreapta, negru-alb, trecut-viitor, vechi-nou, păcat-virtute, iubire biologică-iubire spirituală, *curte a amorului*-biserică, între Violeta Alfano, bruneta de culoarea pământului, cu flăcări în ochii negri, și Beatrice Portinari, cea blondă, cu ochii de culoarea cerului, între adulter și fidelitate, între antichitatea păgână, oglindită de spiritul lui Vergiliu și spiritul armoniei prerenascentiste, cu o înrădăcinată morală creștină, personificat de Beatrice, însoțitoarea lui pe cărările Paradisului.

Cele două fețe interioare ale noastre, ca două semisfere (vezi sărutul lui Brâncuși și *scaunele* de așezare a firii pe cale!), percepute de Dante în oglindă, cu punctele lor de maximă însingurare pe axa polară, sunt intim întrepătrunse și credem că pendularea între ele se face permanent, prin punctul de trecere al Purgatoriului. Cercetarea interioară, asumată, ne dă dorința privirii în față, proiecție vizionară, sintetică, a ceea ce simțim, în regula devenirii, anunțată cândva (*cunoaște-te pre tine însuți și… vei fi!*). Condiția depășirii stării inferioare, a referențialului etico-estetic al vremii, este purificarea și răscumpărarea tuturor damnărilor, ca despovărări înaintea unui urcuș, pregătirea unui zbor. Ieșiți din căderea celor grele, primim permisul de virtute, să urcăm treptele, din ce în ce mai despovărați, ca în vârf, lipsiți de greutate, să ne dedăm plutirilor.

Între viața din interiorul pământului și cea exterioară, din văzduhuri, este traiul dintre ele, în purgatoriu, locul unde oamenii concreți, Dante, Shakespeare, Brâncuși etc., își marchează urmele, după puterea cunoașterii lor personale și a duhului dat lor, talant de înmulțit.

Purgatoriul este locul petrecerii și al intersectării sensurilor, de la alb către negru, sau invers, după cum vremea este a înălțării ori a pogorârii. Culorile își schimbă și ele locurile, după cum și pământul își schimbă polii, ori moralele își schimbă principiile. Este și loc de carantină, aici, observând calendarul creștin cu marcarea unor treceri. Ridicarea duhurilor la cer, după separarea trupului de suflet, se face după o carantină de patruzeci de zile. De ce? Probabil, în logica triadei, între cuvântul ca o poruncă și faptul vieții, tocmai săvârșit, stă întotdeauna judecata, după concluzia ca o reflecție a celui ce a dat porunca. Altfel, viața sufletelor nu și-ar avea legătura între generații, evoluția și nimbul nemuririi, și amintirea trupurilor ce s-au surpat, să se recompună prin meșteșugul olarului. În acest timp de reflecție, ca un *între timp,* ca între două lumi în sine, creatorul cugetă dacă lucrurile cele ce și-au ars substanța și-au împlinit rostul. În anumite ritualuri ezoterice spațiul de reflecție se cheamă *cameră de mijloc.* Mijlocul desemnând trecerea dinspre creat către creator, în sensul revenirii în întregul din care fusese cândva desprins, totul, după împlinirea treptelor de apropiere de cele înalte. Aici, în Purgatoriu, petrecerea cu semnificația vieții noastre curente își procură sensurile. Cele materiale dau greutatea și pogorârea gravitației, cele informale, precum poemele și gândurile înaripate, dematerializate, se vor urca la ceruri. Întotdeauna partajarea se face corect între sus și jos, obiceiurile oamenilor consemnând grija pentru trupul cel greu ca pământul și sufletul ca fulgul.

Viața lui Dante Aligheri (1265-1321) a stat sub semnul experiențelor și damnărilor. A trebuit să-și părăsească demnitatea politico-socială din pământul Florenței sale natale, *ca pe o pedeapsă pe care patria sa, mamă bună, i-o dă.* Apoi îi este dat să iasă din vremea lui, să devină geniu profetic, anticipând Renașterea. Aici a fost talantul tatălui, pentru un fiu cu o cuprindere culturală vastă. Infernul lui Dante este trecutul legat de percepția antichității, iar Paradisul este o viziune a mântuirii, inoculată de Biserica Romano-Catolică. În această lumină, necreată încă, virtuală proiecție a viitorului, este tensiunea unui vis de tinerețe, neîmplinit, cu numele realității: Beatrice Portinari, cea râvnită și niciodată atinsă, inaccesibilă, prin destin, fiind hărăzită altcuiva și pentru altceva. Atunci când o va fi cunoscut, părea a fi fost pentru calea bisericii, în paza Celui de Sus. O cunoaște pe Violeta Alfano, prin adulter, dar și prin refuzul rugăciunii acesteia, semn ca slujea pe cele ale firii împătimite, ca un infern în flăcări. Între Infern și Paradis, Dante a fost perpetuu în dilemă. Biografia lui este o cronică de viață cu talazuri, între cele două. Aici *între,* ar trebui să fie *întru.* A fost guelf și ghibelin, adică în taberele politice ale albilor și negrilor. A fost prior al Florenței, dar și exilat al ei. A fost soldat al ei pe câmpul de război, dar și ambasador de pace. Este familist, dar și aventurier extraconjugal. A trăit în realitatea vremii lui, dar și în imaginarul unui poet hărăzit lumii întregi de după el. A fost judecător, dar și judecat, nu doar de vremea lui, ci și de veacurile de după. Toată cazna din purgatoriul vieții sale stă în cunoașterea interioară și exterioară a lumii sale. Visul său, proiecție paradisiacă, este recuperarea Beatricei, din realitatea trăită, cândva, aievea. Și-l împlinește irațional, în ascensiunea sa, pe scara virtuților, până la capăt. Fiica sa, realitate fizică, îi cere lui Dante, pentru a dobândi dimensiunea spirituală a Beatricei ideale, să se călugărească. Privită așa, viziunea dantescă poate să ne redea chipurile celor două Afrodite: una soață zeului războiului și cealaltă fidelă ideilor lui Platon. Dante, prin însoțirea sa în Paradis cu Beatrice, acceptă trăirea într-o războire a contrariilor, materie-spirit, și continua izvorâre de lumină nouă să recreeze lumea. La Shakespeare totul se comprimă în întrebarea *a fi sau a nu fi?,* la Constantin Brâncuși, dualitatea este în cercul cu cele două jumătăți, încă nelipite. Dilema în fața efigiei sărutului este legată de sens. Suntem în fața primului sărut și urmează contopirea celor două? Ori, tocmai s-a consumat ultimul sărut și cele două se risipesc în tărâmuri diferite? Sensul îl avem, întotdeauna, în funcție de poarta pe care intrăm ori ieșim. Acesta este și înțelesul unui ansamblu, care are și porți, pentru a mai ști de rosturile sărutărilor.

Pentru a nu fragmenta firul demersului, lăsăm observațiile noastre pentru mai târziu, continuând să reproducem întocmai, pentru fidelitate completă, considerentele lui Victor Crăciun: „Zamolxis a fost inițiat de Pitagora și a devenit între ai săi Mare Preot, contribuind la definirea conceptului *unideist* în credință. Acțiunea sa este evocată de Mihail Sadoveanu într-o carte de substanță a vechimii neamului, *Creanga de aur,* din păcate prea puțin citită. Și nu este deloc întâmplătoare această întoarcere la vremurile biblice, care au avut loc în alte spații, în Carpați, fiind paralele și surprinzătoare întrucât vădeau *credința în Unicul Dumnezeu,* rupându-se de mitologie în descoperirea adevăratei religii. Era o *revoluție în conștiință.* Iar Mihail Sadoveanu a avut forța să recreeze starea de trezire a acelor vremi recunoscându-i valoarea în afirmarea ei ideatică. Nu se cunoaște locul de meditație al lui Zamolxis, motiv pentru care sunt presupuse mai multe *Kogaioane,* iar problema rămâne deschisă pentru Brâncuși, cel care plăsmuia *Templul* socotit al *meditației.”*

Ca într-o inscripție tainică, pe coperta interioară a *Bibliei,* ori ca într-un hrisov secret pe spatele uneia dintre ramele maiestuoase create de Brâncuși, Victor Crăciun ne-a purtat prin labirintul atâtor detalii, pentru a ne conduce spre luminișul adevărului parcă numai de domnia sa cunoscut: „O asemenea reconstituire de *Templu* dorise Brâncuși să construiască la Indore, *adăugându-i,* printr-un concept nedezvăluit tehnic de sculptorul care este din nou inventator, *străfulgerarea* forței *Măiestrei* (de fapt, trei *Păsări Măiestre*, pe care maharajahul Holkar le și cumpărase), patronând un *tărâm al meditației totale,* în care să se afunde prințul indian, suferind de pierderea soției. Iar într-un anumit moment solar, razele să pătrundă printr-un orificiu în *Templu* și să ilumineze *Măiestrele,* întruchipând zborul sufletului celei dispărute spre altă lume, cea eternă.”

După ce menționează că se reconstituiau, astfel, cele relatate de Herodot și după ce oferă citatul adecvat din marele istoric antic, Victor Crăciun caligrafiază, cu o părere de rău abia ținută în frâu: „La Indore însă se preconiza un loc al meditației, care, dacă ar fi fost înfăptuit, ar fi rămas o altă pecete a lui Brâncuși în univers, un alt mister, egal cu al *Columnei,* de data aceasta de lumină și de intuiția zborului suflet al *Măiestrelor.”*

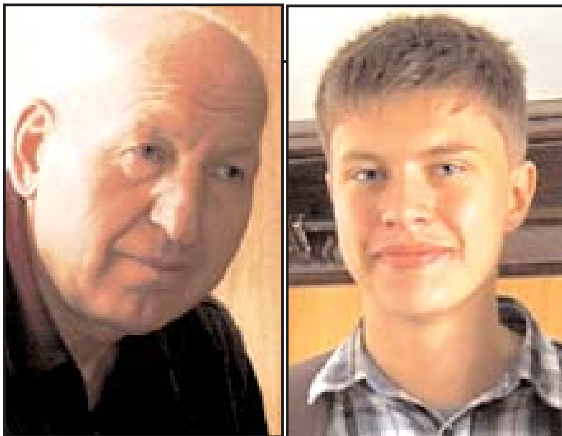
Tonul grav, meditativ, al comentatorului continuă, *ca într-un ritual inițiatic,* dăruindu-ne brusc, „mură în gură”, cheia unor noi zări și etape din această aripă a cărții: „Am relatat toate acestea pentru a reveni la problema care ne interesează în acest context. *Templul* gândit de Brâncuși putea fi asemănător celui masonic, dar diferența este impusă de participare: nu întrunește numărul de frați, fiind destinat unui singur om în meditație, sau al altor apropiați, având comun doar sacralitatea, diferind construcția specială cu toate componentele ei. *Templul* lui nu este, deci, masonic, ci poate fi teosofic sau al unei meditații cu totul speciale, dincolo de orice religie cunoscută. Nefiind construit, nu cunoaștem specificul lui, cum nu-l știm nici pe cel al lui Zamolxis, dacă va fi existând în Carpați.” (Va urma)

Podul de reviste

Astrofizicianul Nicolae Donici, ctitorul unei citadele științifice la Nistru (I)

Ion HOLBAN, Mugur Ioan GRIGORIȚĂ

Înălțarea geniului unui popor

Viața unui popor se caracterizează prin dezvoltarea sa materială, dar mai ales prin înălțarea geniului său. Împlinirea unui popor e legată de fapta lui creatoare, care-i sporește puterea asupra forțelor naturii, care-l plasează dincolo de lumea ruti/nară, dă vieții un sens mai profund. Valoarea culturii unui popor este determinată de cantitatea de știință retopită în procesul de formare a acesteia, lucru la care își aduc obolul cei mai creativi oameni ai societății. Fiecare popor are personalitățile sale creative inconfundabile.

Una dintre personalitățile ilustre ale științei românești este astrofizicianul Nicolae Donici, om creativ cu solide temeiuri cărturărești și etice. El se numără printre marii astrofizicieni ai secolului XX. Savantul a contribuit mult și la unificarea eforturilor savanților din lumea întreagă pentru soluționarea problemelor astrofizice, văzând totodată în comunitatea științifică și o forță de detensionare a relațiilor dintre țări. Figură distinctă a științei, Nicolae Donici a fost perceput la timp de știința mondială, rezultatele muncii sale, grație faptului că au fost publicate în cele mai prestigioase reviste științifice ale timpului, au fost incluse în circuitul internațional de valori științifice și culturale (din păcate, nu și în cel național).

Nicolae Donici este unul dintre savanții care și-a pus întreaga sa avere în slujba științei, demonstrând prin aceasta că sectorul privat poate contribui esențial la dezvoltarea cunoașterii. În perioada primului pătrar al secolului XX, Observatorul său Astrofizic de la Dubăsarii Vechi, fondat în 1908, avea echipament științific la nivelul celor mai vestite observatoare europene, cu ajutorul căruia efectua cercetări pe potriva unor întregi instituții academice: în domeniul astronomiei de poziție, astrofizicii (fizicii și chimiei corpurilor cerești) și meteorologiei. Observatorul era acreditat internațional și inclus în registrul observatoarelor astronomice ale lumii, o adevărată citadelă a științei la Nistru. Prin activitatea sa științifică valoroasă, Nicolae Donici demonstra că suntem europeni, suntem popor creativ, capabil să străbată prin milenii. Progresist în toate, savantul era conștient că fără o știință avansată nu poate exista un învățământ prosper, și că școala trebuie să urmeze știința la distanță mică. Împreună cu Onisifor Ghibu (1883-1972), președintele filialei din Basarabia a „Astrei", promovau ideea deschiderii unei universități la Chișinău.

Nicolae Donici este un exemplu de slujire cu onestitate și devotament a cauzei științei, a Patriei. De aceea, punerea în valoare a vieții și activității acestei mari personalități a științei românești și mondiale este o datorie a oamenilor de știință din întreg arealul de cultură românesc.

Cum am aflat de Nicolae Donici

Trebuie să recunoaștem, a trăi în Basarabia nu e un lucru ușor, rădăcinile dor. Rămâne o datorie a noastră, a basarabenilor, de a ne cunoaște înaintemergătorii. Despre Dubăsarii Vechi am aflat (I.H.) în copilărie de la părinți, frații și surorile mai mari. În timpul războiului multe familii din Dubăsarii Vechi au fost evacuate din calea frontului la Băcioi, satul meu. Una dintre aceste familii și-a găsit adăpost în casa părinților. Din povestirile părinților, fraților și surorilor mi-au rămas în memorie prenumele membrilor acelei familii, ale părinților, Dochița și Chirilă, ale fiicelor, Marusea și Anica, precum și numele unui băiat, găzduit la unul dintre vecinii noștri, Mihai. Acesta din urmă, împreună cu alți consăteni ai lui, au plecat într-o zi la baștină să vadă dacă nu cumva casele le-au fost distruse. De bucurie că acestea erau întregi, s-au întors cu raci prinși în Nistru. Datorită Nistrului și a racilor, pe care nu-i mai văzusem până atunci, în memorie mi-a rămas denumirea satului acela.

În 1961, la nici 16 ani, am devenit student la Facultatea de Fizică și Matematică a Universității din Chișinău. Ca profesor de fizică am avut norocul să-l am pe Vsevolod D. Platon (1928–1971), născut în Bulboaca (centru raional, pe unde mă purtaseră grijile ca locuitor al Băcioiului), localitate cu stație de cale ferată, de unde, voi afla mai târziu, astrofizicianul Nicolae Donici pornea cel mai frecvent cu trenul spre Chișinău și în lungile sale misiuni științifice în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Profesorul Platon era un om de rară omenie. Mai târziu am aflat că la 11 ani a fost deportat împreună cu părinții în Siberia; 18 ani a trăit cu „legitimație de lup" și s-a întors din surghiun în 1958. Avea cunoștințe bogate în domeniul fizicii, astronomiei, ținea lecții la Planetariul din Chișinău, citea mult, era dublat cu omul de cultură, lucruri care m-au marcat. De la dânsul am prins gustul pentru fizică și astronomie, de lectură. Biblioteca Republicană, unde mă pregăteam, lucra până la ora 21.00, inclusiv sâmbăta și duminica, avea un fond de literatură bogat, lucru care făcea să mă cufund în lectură până la uitare.

După trei ani și jumătate de studii la Chișinău, am avut norocul să fiu trimis să-mi continui studiile și să mă specializez în domeniul fizicii nucleare la filiala de la Dubna a vestitei Universități „M.V. Lomonosov" de la Moscova. În centrul nuclear de la Dubna, deși eram student, avem locul meu de lucru, biblioteca la fel lucra până la ora 21.00, la o mare parte din literatură aveam acces liber. Acolo l-am avut profesor pe fizicianul V.S. Barașenkov (1929-2004), care se interesa și de probleme de filosofie. De la dumnealui am aflat cum s-a întâlnit în SUA cu astrofizicianul american de origine rusă George Gamow (1904-1968), că bunicul acestuia a fost comandant al garnizoanei militare din Chișinău. Tot la Dubna m-am împrietenit cu cercetătorul Mircea Sabău (1934-2009) de la București, care tradusese în română o carte a lui Gamow, *Biografia fizicii,* sporindu-mi prin aceasta și mai mult interesul față de astrofizică.

După absolvirea universității, în ianuarie 1967, m-am întors la Chișinău și m-am angajat la Institutul de Fizică Aplicată. Și aici petreceam mult timp în bibliotecă. Consultând fișierele bibliotecii, am dat peste un set de lucrări din domeniul astronomiei semnate de un autor necunoscut mie, Nicolae Donici. Denumirea unei lucrări suna cu totul neobișnuit: „Observatorul de astronomie fizică din parcul de la Dubăsarii Vechi (Basarabia)". Curiozitatea m-a făcut să comand toate lucrările, dar, din păcate, ele nu erau pe raft, erau împrumutate. Am reținut numele cititorului, pe care nu-l cunoșteam, și așteptam ca acesta să înapoieze lucrările. Am așteptat mult și bine, dar n-a fost să fie. Apoi, din bibliotecă au dispărut și fișele. Mult mai târziu mi-am dat seama că acesta era o „cârtiță" care urmărea ca prin biblioteci să nu existe materiale antisovietice sau scrise de „dușmani ai poporului", gen George Gamow. Atunci am încercat să obțin copiile acelor lucrări prin intermediul schimbului interbibliotecar. Am reușit să obțin doar microfilmul unui mic articol publicat de Nicolae Donici în *Buletinul Academiei Imperiale de Științe* din Sankt Petersburg de la Biblioteca Academică din Leningrad.

Treceau anii, dar nu puteam afla nimic, nici despre astronom, nici despre lucrările lui. La începutul anilor '70 a apărut în *Enciclopedia Sovietică Moldovenească* un articol de câteva rânduri semnat de I. Suhov, din care am aflat că astronomul s-a născut în 1880 (greșit) și a murit în 1960 (corect). Nimeni dintre cunoscuții mei nu știa de autorul articolului. Mă gândeam în sinea mea că unii dintre lucrătorii mai în vârstă ai redacției enciclopediei știu ceva despre astrofizician, dar se tem să vorbească. Tot ce ținea de trecutul nostru era supravegheat de securitate, cititorul nu avea acces la literatura publicată până la 1940. S-au scurs anii, a început restructurarea, griji o sumedenie, nevoi și mai multe. Cu toate acestea, am avut parte și de noroc, a fost declarată independența Republicii Moldova. În toamna lui 1991 însoțesc un grup de tineri moldoveni care plecau la învățătură în România. Auzind că plec la București, matematicianul Gheorghe Bostan (1944–2003) mă roagă să trec pe la un unchi al său, Vladimir Holban (1917–1994), feciorul membrului Sfatului Țării Ștefan Holban (1886–1961). Cunoscând nostalgia după baștină a basarabenilor retrași după 28 iunie 1940 în Țară, am făcut tot posibilul să trec pe la Vladimir Holban. O noapte întreagă am stat de vorbă. Printre altele, dumnealui mi-a povestit că pe când era elev la Liceul „Alexandru Donici" din Chișinău a plecat împreună cu un coleg cu bicicletele la Dubăsarii Vechi, ca să privească cerul prin telescop. În prag le-a ieșit un valet cu o tipsie și aștepta scrisoarea de recomandare, pe care ei n-o aveau. În cele din urmă, a ieșit astronomul Nicolae Donici și, aflând ce doresc copiii, le-a arătat bucuros Observatorul și le-a dat posibilitatea să privească prin telescop petele de pe Soare.

Anii fug, nimic nou nu pot afla despre astronom, nu puteam da măcar de o fotografie a lui. În URSS, Republica Moldova și România numele lui era tabu, puțini îndrăzneau să vorbească de astrofizician și, chiar dacă o făceau, spuneau puțin și pe un ton minor. Odată, pe când mă întorceam cu trenul de la București, m-am nimerit într-un vagon cu un tânăr din Dubăsarii Vechi. Aflând acest lucru, l-am întrebat dacă știe că acolo a trăit și a activat un astronom pe nume Nicolae Donici. La care acesta mi-a răspuns că știe și că acolo se află mormântul astronomului. Și atât. Mi-a venit atunci ideea să vizitez satul de pe Nistru, posibilități însă nu aveam, eram în perioada prozaicei „tranziții" spre economia de piață, când nu primeam salariul cu lunile. Tot prin acea perioadă, grație primarului Chișinăului, Nicolae Costin (1936-1995), au fost redenumite multe străzi, iar în cartierul Petricani a apărut strada Nicolae Donici, memoria colectivă păstrând vie amintirea astronomului.

În primăvara lui 2014, doamna profesor Magda Stavinschi, cercetător și ex-director al Institutului Astronomic al Academiei Române, mă îndeamnă să particip cu o contribuție la Simpozionul Internațional „Astronomul Nicolae Donici – 140 de ani de la naștere", pe care îl organiza în toamnă la București. Ce să-i răspund? După cum am spus, nu cunoșteam nici cum arăta savantul la înfățișare, când și unde a murit și multe alte lucruri. M-am gândit, mare e Dumnezeu, poate până la eveniment izbutesc să aflu câte ceva, planificându-mi să răscolesc prin arhive, să caut pe Internet informații despre învățat și lucrările lui, să moșesc informații din memoria colectivă. Între timp, nepotul, Mugur Ioan Grigoriță, ajunsese în clasa a 10-a. Este bine școlit, prin școli din Moldova, Germania și Belgia, cunoaște la perfecție germana, engleza și franceza, de ce să nu-l atrag și pe el în lucru.

→

În doi s-a dovedit a fi mult mai uşor. S-a depus o muncă enormă: examinare de documente de arhivă şi memorii, studierea arhivelor digitale ale universităţilor europene pe unde a umblat savantul, vizite de documentare în localităţile legate de numele savantului şi de neamul donicesc, Chişinău, Petricani, Dubăsarii Vechi, Bezen, Micleşti, Steţcani, Camencea, Bucureşti, interviuri cu persoane care au cunoscut oameni apropiaţi savantului, corespondenţă, în germană şi engleză, cu nepoata de soţie a savantului, Maria (Mucha) Roemmich-Brunswig (are peste 80 de ani, e stabilită în Argentina), traducerea din engleză a memoriilor ei despre savant: *Unchiul Nick* (a se vedea cartea doamnei Magda Stavinschi la temă). Ca rezultat s-a reuşit să se afle multe lucruri noi. S-a găsit înscrierea naşterii savantului în registrul bisericii, s-a aflat mărimea moşiei mătuşii de la Dubăsarii Vechi (2483,704 deseatine = 2706,47 ha), pe seama căreia se întreţinea Observatorul Astrofizic din Dubăsarii Vechi, s-a descoperit un autograf al astrofizicianului cu menţiunea „membru al Academiei Române", s-a aflat locul de veşnică odihnă al părintelui său (la Bezen), au fost obţinute copiile a 12 lucrări ştiinţifice ale savantului publicate în diverse reviste (a publicat peste 80 de lucrări, nu suntem siguri că avem ştire de toate, 53 dintre ele le-am consultat, majoritatea sunt scrise în franceză), au fost depistate 7 fotografii cu imaginea savantului imortalizată la diferite manifestări ştiinţifice. Multe dintre datele obţinute încă nu sunt prelucrate din diverse motive, unul dintre ele fiind plecarea la studii la Viena a celui de-al doilea autor. Aşteptăm momentul potrivit pentru a duce lucrul la bun sfârşit.

Locul de naştere al astrofizicianului

Viitorul astronom s-a născut în localitatea Petricani, azi un cartier al Chişinăului. În apropierea blocurilor Universităţii Agrare de Stat din Moldova, situate în preajmă, există astăzi o stradă cu un nume scris oarecum neobişnuit: „Astronom Nicolae Donici". Dar ea se învecinează sau se intersectează cu străzi cu denumiri pe potrivă: „Voluntar Filip Lupaşcu", „Voluntar Grigore Vârtosu", „Zamolxe", „Ipoteşti". Ni se pare un lucru firesc ca strada ce poartă numele ctitorului unei citadele ştiinţifice la Nistru (la Dubăsarii Vechi) să se învecineze cu străzi ce poartă numele voluntarilor care în 1992 au apărat hotarul de pe Nistru, numele baştinei *Magului călător în stele,* Eminescu, Ipoteşti, numele Zeului Zamolxe, care-i învăţa pe strămoşii daci să trăiască în nemurire prin cuvinte frumoase. O cohortă de străzi care poartă nume de oameni viteji şi cu demnitate.

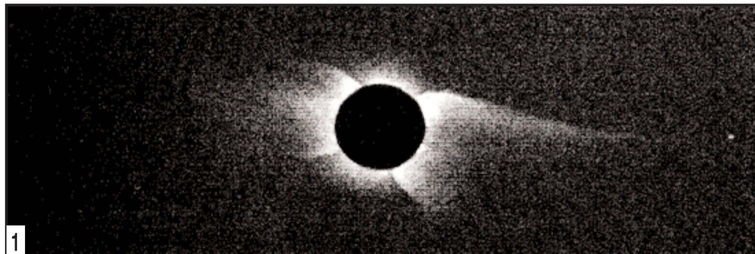
S-a născut la 1/14 septembrie 1874 în familia nobilului basarabean Nicolae Donici (1838–1878) şi a soţiei sale Limonia Donici (născută Macri, 1857–1882). A fost botezat la Biserica „Sf. Haralambie" din Chişinău (str. Columna 50). Naşi de botez i-au fost nobilul Andrei a lui Dimitrie Donici, bunicul său din partea tatălui, care îi va lăsa moştenire mai multe obiecte scumpe neamului lor, şi nobila domnişoară Elena (Ileta) a lui Nicolae Macri, ulterior Lâsacovschi (1851–1937), sora mai mare a mamei sale, care îi va fi în viaţă ca o mamă adevărată, punându-şi toată averea ei în slujba Observatorului Astrofizic de la Dubăsarii Vechi.

Din neam vrednic

Neamul Donici este o „veche familie boierească, cu conştiinţa naţională trează, care a slujit cu credinţă neamul" (Gheorghe Bezviconi, 1910-1966), „cuib de înţelepciune" (Eminescu), „rari bărbaţi", „statornici" (Costachi Negruzzi, 1808-1868), cu tradiţii mari cărturăreşti, fiecare dintre ei aducându-şi obolul la arborele secular al culturii româneşti şi chiar la cel al culturii europene. Astrofizicianul îşi cunoştea bine istoria neamului, la el apelau cei care scriau despre spiţa Donici. Din lipsă de spaţiu, vom aminti aici doar de doi Donici, în scrierile cărora se reflectă cel mai bine inimitabila frumuseţe a limbii române. Este vorba de fabulistul Alexandru Donici (1806-1865), „vrednic …de toată lauda şi pomenirea" (Negruzzi), „o mărturie de biruinţă a spiritului românesc" (Leon T. Boga, 1886-1974), care, împreună cu Negruzzi, l-a adus acasă (bine tradus) pe primul poet rus Antioh Cantemir (1708–1744). Fabulistul era frate cu bunicul astrofizicianului, Andrei (Andronache) Donici (1811–1897). Al doilea Donici este pravilistul Andronache Donici (1760-1829), de la Micleşti, frate cu străbunicul astrofizicianului, marele clucer Dimitrie Donici (1773–1819). În scrierile sale, legiuitorul pornea de la „învăţătura instituţiilor" câştigată „în vârsta tinereţilor", adăugând la aceasta „obiceiurile aprobăluite ale pământului Moldavii". Scria atât de îngrijit (am rămas vrăjiţi văzându-i scrisul în documentele de arhivă) şi într-o limbă română neaoşă, curată: „în puţine cuvinte mult cuprinzătoare", scria „ca să fie spre înţelegerea şi ştiinţa tuturor", „spre aflarea adevărului şi a lămuritei a fiinţei lucrului", căci vedea în cititorii săi „doritorii binelui", pe care îi „povăţuieşte spre a face alegerea dreptăţii din strâmbătate", le „porunceşte a face binele", îi „opreşte a face răul", punând accentul pe comportamentul etic al omului – „nu poate fi mai iscusit judecătoriu decât mustrarea cugetului omenesc". „Întru a neamului rânduială", dorea „înţelegerea fiecărui om" că trebuie să trăiască pentru „a ţării trebuinţă şi folos", aducea „laudă patriei, şi povestirea de laudă celor veniţi după noi". Ostenelile sale le-a jertfit „pentru datoria cea către Patrie, şi dragostea cea către ai mei patrioţi", semnând prefaţa la cartea sa *Adunare cuprinzătoare în scurt de pravilele cărţilor împărăteşti,* apărută la Iaşi în 1814, cu „Sârguitorul pentru Patrie, Andronache Donici". Această carte, dată fiind valorea sa, se retipărea şi după o sută de ani de la apariţie.

Trecut prin furtunile vieţii

Copilăria savantului a fost zguduită de două evenimente tragice. Pe când avea patru ani, în circumstanţe încă neclare (a pierdut la cărţi moşia dăruită de părinţii săi), tatăl său, om bine şcolit (absolvise Gimnaziul din Chişinău, Liceul Richelieu de la Odesa, Universitatea din Sankt Petersburg, facultatea de drept), şi-a încheiat socoteala cu viaţa. După acest eveniment tragic, Limonia şi-a luat băiatul şi s-a mutat la sora sa, la Dubăsarii Vechi. Peste 4 ani, se îmbolnăveşte de tifos exantematic şi este izolată. După cum spun legendele satului, auzite de noi de la Ion Novac (1952) şi Nadejda Chetruşca (1950), copilul tânjea după mamă. În cele din urmă, mătuşa n-a rezistat, a încălcat canoanele medicale şi i-a întredeschis uşa ca să-şi vadă mama. Băiatul a privit-o de departe şi a plâns tare. La 6 noiembrie 1882, la numai 35 de ani, Limonia se stinge. Nicolae avea 8 ani, vârstă la care pierderea mamei s-a întipărit adânc în minte. Corpul ei neînsufleţit a fost îmbălsămat, pus într-un sicriu de sticlă şi aşezat într-un cavou din curtea bisericii din Dubăsarii Vechi, ctitorită de Nicolae Macri, bunicul savantului după mamă, om de viţă nobilă, care se refugiase în 1823 din Grecia în Basarabia. Cavoul era construit după schiţa arhitectului Alexandru Bernardazzi (1831-1907), arhitectul clădirii primăriei din Chişinău. Cavoul se păstrează şi azi, fiind adus în ordine de preotul Teodor Pelin, după ce prin anii 1960 fusese vandalizat şi osemintele pângărite de oameni nemernici. După pierderea ambilor părinţi, Nicolae este înfiat de sora mamei sale, Elena, care l-a crescut în dragoste şi grijă. Se spune că astronomul intra periodic în cavou şi, la lumina candelelor, privea mama parcă vie aşezată în sicriul de sticlă şi medita asupra celor veşnice. Spun legendele satului că în camera savantului atârna un portret mare, cât peretele, în care se vedea o femeie frumoasă, luminoasă, care parcă cobora din cer, ca Hristos din tablourile biblice. La Dubăsarii Vechi, alături de mama sa, îşi dorea astrofizicianul să-şi afle locul de veşnică odihnă, dar din cauza regimului comunist s-a stins din viaţă departe de casă.

1

De tânăr, cu caracter

Nicolae Donici s-a dovedit a fi de mic un caracter puternic. După pierderea părinţilor, şi-a canalizat întreaga energie către carte, către cercetare, dădea dovadă de o curiozitate ieşită din comun şi de o sete nepotolită de a cunoaşte. Se evidenţia prin inteligenţă, înţelepciune, intuiţie, gândire liberă, fantezistă. Onest, responsabil, cu simţ critic, muncea totdeauna cu pasiune şi era perseverent în a-şi atinge scopul, parcă îşi înţelesese menirea – să facă lucruri durabile. Pe lângă astronomie, iubea mult fizica şi matematica. A fost captivat de astronomie, de cărţile ilustrului astronom şi popularizator al ştiinţei francez Camile Flammarion (1842-1925), care avea scrise peste 50 de cărţi (multe dintre ele se aflau cu siguranţă şi în biblioteca lui Donici), „omul care a trezit interesul unei întregi planete pentru astronomie" (Constantin Pârvulescu, 1890–1945), a adus cerul aproape de oameni, „a băgat cerul în capul lor" (cum a fost cazul cu Nicolae Donici). Flammarion avea un observator particular la Juvisy-sur-Orge, nu departe de Paris. Imitând savantul francez, Donici, la vârsta de 16 ani, mărturisirea îi aparţine, avea acasă înjghebat un observator astronomic. Posibil că dragostea de astronomie a luat naştere şi dintr-o nevoie a sufletului, după dramele vieţii, de a înţelege mai îndeaproape problemele existenţiale, de a învinge frica de neant. Băiatul se interesa nu numai de astronomia de poziţie, ci şi de ceea ce ţine de esenţa Lumii, de procesele fizice şi chimice care au loc în stele, de geneza şi evoluţia Universului. Cea mai mare atenţie o acorda studierii Soarelui, care într-o măsură oarecare îl caracterizează şi pe dânsul ca savant: curat la suflet şi liber la gând. Surprinzător a fost pentru autori să descopere simbolul Soarelui pe frontoanele caselor şi pe porţile oamenilor de la Dubăsarii Vechi, inclusiv pe uşile altarului din biserica satului. Dubăsarii Vechi este o comună a Soarelui, bine i-ar sta să devină şi o comună a Astronomiei, un centru astronomic, cum a fost până în 1940. Să aibă cel puţin două străzi care să poarte numele a doi mari astronomi ai lumii, ale căror lucrări au agitat spiritele marilor scriitori fantaşti şi pragurile cărora le-a ros înţeleptul Donici: Flammarion, pe care într-atât îl venera încât în iunie 1925, împreună cu soţia Maria, a participat la funeraliile astronomului avute loc la Juvisy-sur-Orge, şi Jules Janssen (1824–1907), savantul care a inventat analiza spectrală, iar în 1868 a descoperit elementul heliu pe Soare, moment de la care începe dezvoltarea astrofizicii. La observatorul acestuia, situat pe Mont Blanc, la înălţimea de 4810 m, astronomul basarabean şi-a testat aparatele. Iar vara, la Dubăsari să funcţioneze o tabără pentru elevi, în care aceştia să se recreeze şi să studieze pe viu fenomenele astronomice, astrofizice, meteorologice etc. care-l interesau pe Donici.

Vulturul caută piscurile munţilor

De la vârsta de 12 ani (1886) Nicolae Donici se află la Odesa. Învăţa, avea programul său de studii şi de cercetare. A absolvit Liceul Richelieu (promoţia 1893), apoi Facultatea de Fizică şi Matematică a Universităţii de acolo (cu distincţie, promoţia 1897), două adevărate bijuterii ale învăţământului de atunci din Imperiul Rus. La Universitate a avut norocul să dea de profesori-oameni de ştiinţă, cu care interesele lui au intrat în rezonanţă. Este vorba de profesorul de fizică F.N. Şfedov (1840–1905), născut în Chilia, Valahia, posibil că ştia şi româna, care avea un crez al său de neclintit, „fizicianul trebuie să poată să facă toate celea", şi cel de astronomie, A.K. Kononovici (1850-1910), care a avut meritul să transforme o instituţie de învăţământ într-un mare centru ştiinţific: dădea studenţilor nu numai cunoştinţe de manual, ci îi punea la curent cu cele mai noi achiziţii ale ştiinţei şi îi implica în cercetare, având ferma convingere că învăţarea prin cercetare este cea mai bună metodă de însuşire profundă a materiei. Kononovici a fost unul dintre pionierii cercetărilor de astrofizică din Rusia. Graţie lui, Donici a prins gust de ştiinţă. În scurt timp, Observatorul astronomic universitar din Odesa s-a transformat într-un adevărat cuib de vulturi ai astrofizicii. De aici şi-au luat zborul nume mari ale astrofizicii, printre care şi George Gamow, autorul vestitului model de Univers fierbinte în expansiune.

(Fig. 1: Imaginea coroanei solare fotografiată de Nicolae Dinici în timpul eclipsei de Soare din 28 mai 1900, în localitatea Elche, Spania)

(Va urma)

Știința, parte a culturii

Carnap despre semnificația logicismului în filosofia matematicii (II)

Acad. Alexandru BOBOC

În ceea ce privește cercetarea dependenței unul de altul a conceptelor matematice se constată că „înainte de Frege au fost matematicieni care au ajuns la încheierea că în cele din urmă toate conceptele aritmeticii au la origine numerele naturale... chiar dacă în anumite cazuri nu ar putea să fie realizate definiții precise. Sarcina principală, pe care logicismul trebuia să o soluționeze mai întâi, consta astfel în deducerea numerelor naturale din concepte logice... Esențialul în această soluție îl constituie faptul că a fost cunoscut exact *locul* logic al *numerelor naturale:* acestea sunt determinări logice ce revin nu lucrurilor, ci conceptelor."

Numerele naturale „nu constituie o mulțime parțială de fracții, ci se află într-o subordonare determinată față de anumite fracții" (numărul natural 3 și fracția 3/1 nu mai sunt prin aceasta identice, ci numai subordonate unul altuia); „aici trebuie să vorbim numai de definiția *numerelor reale",* o problemă care „nu este soluționată încă până acum de niciuna dintre cele trei orientări".

Esențialul în metoda logicistă de introducere a *numerelor reale* „constă în aceea că aceste numere nu sunt *postulate,* ci sunt *construite*... o conceptualizare nu este o creație, ci numai o acordare de nume pentru ceva care trebuie să fie dovedit ca existent. Nu există definiție creatoare. Această concepere *constructivistă* ține de tezele de bază ale logicismului".

Propozițiile matemetice „sunt deductibile din principiile logice cu ajutorul operațiilor logice de deducție... La deducerea propozițiilor matematice, logicismul se lovește, totuși, de diferite *dificultăți.* Mai întâi, pentru că lasă în afară faptul că unele propoziții ale aritmeticii și ale teoriei mulțimilor, dacă sunt luate în sensul obișnuit, necesită încă, pentru dovedirea lor, pe lângă principiile logice, principii speciale, anume, *axioma infinității* și *axioma alegerii* (sau axioma multiplicării)" (*Idem,* pp. 40, 41).

O mare dificultate în construcția matematicii, „probabil cea principală", consideră Carnap, este corelată cu *axioma reductibilității* (pe larg prezentată de Russell); dificultatea menționată este legată de „teoria tipurilor" a lui Russell, teorie pe care „o prezentăm în caracteristicile ei principale", deosebind „o teorie simplă a tipurilor" și „o teorie ramificată a tipurilor".

Un aspect important al teoriei lui Russell privește „problema conceptualizărilor nepredicative", prilej cu care se discută despre necesitatea „eliminării" antinomiilor logice și despre așa-numitul *principiu-circulus-vitiosus.*

Discuția se concentrează asupra „celei mai simple antinomii", anume „cea a conceptului de impredicabil". Se dă definiția: „o proprietate este *impredicabilă* dacă ea nu are loc despre sine. Este proprietatea *impredicabil* ea însăși impredicabilă? Să acceptăm că este; atunci ea ar avea loc despre sine și, conform definiției impredicabilului nu ar fi așadar impredicabilă. Să acceptăm că nu este; atunci ea nu ar avea loc, ar fi, conform definiției impredicabilului, impredicabilă. După principiul terțului exclus, ceva ori este valabil ori nu este; în ambele cazuri ajungem la o contradicție" (*Idem*, p. 44).

După o sistematizare a felurilor de antinomii („antinomii logice", „antinomii semantice" sau „epistemologice") și exprimării „principiului circulus-vitiosus" și ca „interdicție a conceptualizării nepredicative", se ajunge la o „încercare de soluționare" și, după examinarea interpretării lui Ramsey (care admite conceptualizările nepredicative), Carnap precizează: „Cred că trebuie să ne menținem la interpretarea lui Frege, anume că și în matematică poate să fie acceptat ca existent numai ceva a cărui existență este dovedită, ceea ce înseamnă: este dovedită în infinit de mulți pași. în aceasta aș fi de acord cu intuiționiștii. Caracterul mărginit al oricărei operatii logico-matematice, o dovadă sau o definiție nu sunt de revendicat datorită unui fapt empiric întâmplător, care-l privește pe om, ci aparține esenței faptului. Matematica intuiționistă s-a numit, din cauza acestei interpretări, o „matematică antropologică", iar, în analogie cu aceasta „matematica lui Ramsey ar trebui să fie numită o *matematică teologică*" (*Idem*, p. 49).

În încheiere, are loc deschiderea către celelalte orientări din filosofia matematicii: *intuiționismul* și *formalismul:* „În forma prezentată aici, logicismul are anumite trăsături comune cu fiecare dintre cele două orientări. De *intuiționism* îl leagă tendința constructivistă în conceptualizare, pe care încă Frege a reprezentat-o hotărât: un concept nu trebuie introdus axiomatic, ci trebuie construit treptat prin definiții, pornind de la conceptele de bază presupuse în mod nedefinit... Și cu *formalismul* există o înrudire metodică. Logicismul își propune ca sarcină să construiască sistemul logico-matematic astfel încât chiar stabilirea formulelor de succesiune și a prescripțiilor operaționale se efectuează cu privire la semnificația conceptelor de bază; *în interesul sistemului* însă lanțul deducțiilor și cel al definițiilor este introdus în mod pur formalist, potrivit calculului numai, adică fără referire la semnificația conceptelor de bază".

Comparațiile constituie și laitmotivul participării lui Carnap la dezbaterea despre fundamentele matematicii. „Din cele trei conferințe, sublinia Carnap, unii ascultători au căpătat, poate, impresia deprimantă că situația problemei ar fi confuză și fără perspectivă: aici sunt trei orientări, dintre care niciuna nu o înțelege pe cealaltă și fiecare (dintre ele) vrea să reconstruiască matematica în alt mod... Deosebirea orientărilor s-ar lăsa explicată, poate, pornind de la deosebirea exigențelor puse în construcția matematicii din diferite puncte de vedere."

Și, iată argumentarea: „*Logicianul* (reprezentat în primul rând de Frege, mai târziu de Russell, într-o anumită privință și de Brouwer) cere ca fiecare semn al limbii, așadar și simbolica matematică, trebuie să posede o semnificație precisă, determinabilă deschis. Acestuia i se opune *matematicianul* (reprezentant de Hilbert): Nu vrem să fim obligați a da socoteală de semnificația semnelor matematice; ne revendicăm dreptul de a opera axiomatic în mod liber, adică să stabilim axiome și prescripții operatorii pentru un anumit domeniu matematic, și astfel să căutăm în mod formalist concluziile... Aceste două exigențe par incompatibile. în ele ni se prezintă opoziția Logicism-Formalism. Dar opoziția poate, cred, să fie depășită. Calea spre aceasta ne-o indică cea de a treia revendicare, anume cea a *fizicianului.* Acesta pretinde de la sistemul logico-matematic nu numai concordanță cu sine, ci și aplicabilitate în domeniul științei empirice."

Urmează o explicație (prin exemplificare): cum se pot trage concluzii, ce transformări de propoziții sunt admisibile? De exemplu, sistemul logico-matematic ne permite să trecem de la propozițiile „Toți oamenii sunt muritori" și „Toți grecii sunt oameni" la propoziția „Toți grecii sunt muritori". De la aceste sisteme pretindem să ne înlesnească, de exemplu, și transformarea propoziției „În această cameră sunt numai persoanele Hans și Peter" în propoziția „În această cameră sunt două persoane". Căci altfel nu putem aplica aritmetica la empiric.

Mai îndeaproape: „Matematicianul nu are de fapt nevoie să se preocupe de această aplicare, bineînțeles, în interiorul domeniului său. Dar în cadrele științei, în ansamblu, el trebuie, desigur, să preconizeze posibilitatea aplicării aritmeticii la propozițiile de realitate; altfel nu s-ar putea face nicio fizică."

Acum se pune întrebarea: Este satisfăcută această cerință de sistemul logicist și de cel formalist? „În cazul modalității Frege-Russell a definiției numărului se poate trage numita concluzie, dar în cazul introducerii axiomatice hilbertiene a numărului, acest lucru nu e sigur, căci forma exactă a sistemului de axiome încă nu există. În orice caz, prin introducerea de axiome determinate, acest sistem poate fi întregit în așa fel încât să permită transformări de forma menționată. Cred însă că opoziția dintre logicism și formalism poate fi depășită într-un anumit fel, dacă sistemul celui din urmă își află întregirea necesară menționată."

În fond, construcția formalistă „nu poate fi împiedicată de a indica reguli de operare pentru semnele matematice, adică prescripții care determină întrebuințarea acestor semne nu numai în interiorul matematicii, ci și în știința empirică", prin aceasta fiind admisă și semnificația tuturor semnelor.

Analiza logică a sistemului formalist permite concluzia că, în ciuda metodei formaliste de construcție, opoziția dintre formalism și logicism poate fi depășită: „Dacă sistemul axiomatic este complet (în sensul lui Hilbert: niciuna dintre formulele nederivabile adăugată aici nu este contradictorie), atunci analiza semnificației este univocă; fiecare semn primește o semnificație și cu aceasta construcția formalistă s-ar transforma într-una logicistă."

Dar, precizează Carnap, „dacă am exprimat aici speranța într-o unificare a orientărilor opuse, cu aceasta nu vreau să ascund cumva opozițiile și dificultățile încă existente. Dimpotrivă, ar fi cel mai bine dacă fiecare orientare s-ar strădui, cu cât mai multă precizie posibil, să-și introducă ideile de bază. Cred că atunci aceste realizări vor conduce, în fine, la un rezultat comun."

Pe fondul discuției despre interpretarea semnului matematic, intervine Heyting (reprezentantul intuiționismului): „Pentru mine, un rezultat important al acestei sesiuni constă în aceea că s-a clarificat raportul dintre formalism și intuiționism... Ambele orientări sunt posibile în sine, ambele au un drept sigur la numele de matematică. Căci ambele au rezultat din reinterpretarea matematicii clasice... Între cele două orientări există relații precise: formalismul are nevoie de intuiționism cel puțin în mod parțial, atât cât privește numerele întregi, cât și inducția completă. Pe de altă parte, o dată furnizată dovada de necontradicție, atunci formalismul poate servi intuiționismului ca probă; căci semnele formale pot fi interpretate în mod intuiționist ca date matematice..."

Se pare astfel că intuiționismul și formalismul se completează reciproc, dar în ce privește logicismul, Heyting este categoric: „o înțelegere cu logicismul nu este încă posibilă. Pentru că ar trebui mai întâi să se clarifice cum se poate aplica matematica la realitate. Această chestiune nu este soluționată complet, în construcția matematicii, logiciștii nu vor să se dispenseze de a întrebuința conceptul de lume. De aceea, o clarificare definitivă nu este încă posibilă."

Carnap nu mai intervine, în acest context, dar dezvoltările lui în câmpul sintaxei logice și al semanticii argumentează pe larg că pentru stadiul la care prin el a ajuns logicismul, obiecția lui Heyting privind folosirea conceptului de lume nu se susține. De fapt, în încheierea discuțiilor, Reidemeister preciza: „Ce înseamnă aici semnificație? În orice caz, nu ceea ce înțelege un intuiționist prin semnificație. Faptul că acest cuvânt este atât de diferit considerat constituie, poate, cea mai importantă opoziție dintre cele două tabere (adică, intuiționist și logicist, n.n.), ceea ce nu a fost destul de clar recunoscut de reprezentanții punctului de vedere logicist..."

→

Secolul al 19-lea: tranziția spre școala românească de matematică

Eufrosina OTLĂCAN

Secolul al 19-lea aduce în țările române mari prefaceri sociale, de bună-seamă fiind implicat și sistemul educației. Pragurile acestui secol sunt anii 1821, 1848, 1860, iar fiecare etapă este plină de evenimente memorabile chiar și pentru învățământul românesc.

Pentru învățământ, ca și pentru întrega cultură, intrarea în acest secol este marcată de două personalități: Gheorghe Lazăr în Țara Românească și Gheorghe Asachi în Moldova.

Gheorghe Lazăr (1779-1823), născut în satul Avrig de lângă Sibiu, făcuse strălucite studii teologice la Viena, dar își însușise și temeinice cunoștințe inginerești și de fizică și matematici, urmând cursurile Politehnicii din Viena și traducând o serie de cărți. Revenit la Sibiu, va fi împiedicat să devină episcop ortodox, dar va funcționa ca profesor de teologie la institutul teologic nou înființat. Dușmănia și invidia unor clerici fac ca Gheorghe Lazăr să fie destituit din funcția sa de la institutul teologic. Pentru el a fost un refugiu venirea la București, în primăvara anului 1816, dar pentru Țara Românească a fost o șansă de a păși pe calea unei educații moderne în limba română.

Învățatul Gheorghe Lazăr devine mai întâi cunoscut ca inginer hotarnic, ca apoi, apreciat și sprijinit de Vodă Caragea și de mai mulți oameni de seamă ai vremii, să deschidă în august 1818 *Școala de inginerie hotarnică românească*. Aceasta va funcționa în București, în „odăile Mănăstirii Sfântului Sava", după cum suna raportul către domnitor, semnat la 6 martie 1818 de Mitropolitul Nectarie, Grigore Ghica, Constantin Bălăceanu, Alexandru Mavrocordat, Iordache Golescu.

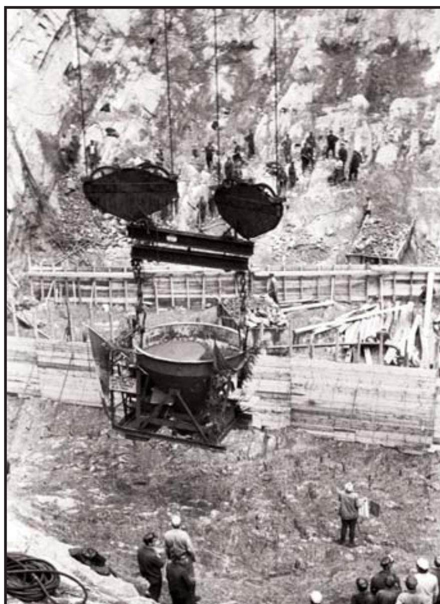
La deschiderea școlii, Gheorghe Lazăr pronunță *Înștiințare de toată cinstea vrednică tinerime.* Redau, din cartea lui Andonie ([2], p. 65) prima frază a *Înștiințării:* „Vremea trece iute, nu se mai întoarce și ne fură anii vieții în sineși, noi rămânem tot lipsiți și neciopliți; pentru aceea grăbiți-vă, nu întârziați a vă arăta și a vă trece la condica școlii."

Pregătirea tinerilor în școala lui Lazăr de la Sfântul Sava începea chiar cu scrisul, cititul, cunoașterea numerelor; etapa a doua cuprindea poetica și mitologia, geografia globului pământesc, retorica și istoria neamului; în etapa a treia se învăța aritmetică, geometrie, trigonometrie, algebră, ingineria câmpului (geodezie); a patra etapă era dedicată unei pregătiri filosofice și juridice.

Școala națională a lui Gheorghe Lazăr cuprindea, deci, învățământul primar, secundar și universitar. Matematica se învăța după cărțile traduse de Gheorghe Lazăr la Viena, din limba latină în română (cu caractere chirilice), în special după cărțile lui Christian Wolff. Este interesant modul în care Lazăr a tradus termenii matematici, unii folosiți și azi ca atare (latură, triunghi, catetă, ipotenuză, figură, punct, linie, pătrat etc.), dar și denumiri modificate mai târziu, precum triunghi piezișat (scalen), unghi teșit (obtuz), atingătoare (tangentă), tăietoare (secantă).

Școala lui Gheorghe Lazăr va fi închisă odată cu începutul mișcării revoluționare de la 1821. Bolnav, Gheorghe Lazăr se retrage în satul său natal, Avrig, și moare la 17 septembrie 1823, la numai 44 de ani.

George Șt. Andonie încheie paginile dedicate lui Gheorghe Lazăr scriind că acesta „are meritul de a fi pus bazele învățământului și în Țara Românească și în Transilvania, prin Școala națională de la Sf. Sava și prin Institutul teologic de la Sibiu, devenit în urmă faimosul seminar al lui Andrei Șaguna" ([2], p. 71).

La Școala de la Sf. Sava s-au format mai multe personalități de seamă, iar foști elevi ai lui Gheorghe Lazăr vor fi cei care, după 1821, vor prelua ștafeta cursei pentru progresul țării. Aportul acestora se va afirma în următoarea etapă, între 1821 și 1860.

În Moldova, începutul de veac 19 poartă amprenta lui **Gheorghe Asachi** (1788-1869), despre care Nicolae Iorga spunea că „Nu era pe vremea aceea român care să știe atâtea lucruri ca dânsul" (M. Aiftincă). Edgar Quinet (*România Principatelor,* Iași, 1856, p. 55) scria că „este bărbatul care, mai mult ca oricare altul, a contribuit cu glorie la deșteptarea și pregătirea învierii naționalității române".

Gheorghe Asachi s-a născut în localitatea Herța (atunci în Moldova, acum în Ucraina), la 1 martie 1788. De la 9 ani învață la un colegiu din Lemberg (Lwow), apoi la facultatea de filosofie a Universității din acest oraș; audiază cursuri în limbile polonă, latină și germană, studiind matematici, logică, științe naturale, fizică, metafizică și etică, dar și cursuri de arhitectură. Încheie studiile universitare la Lemberg în 1804, dar între 1805 și 1812 studiază la Viena (cu o bursă din partea domnitorului Moldovei) matematici și pictură. Între 1809 și 1812 studiază în Italia arheologia, pictura, limba și literatura italiană. La vârsta de 24 de ani, în 1812, se întoarce în Moldova cu o solidă educație multidisciplinară și cu hotărârea de a o folosi la propășirea țării sale. Asachi are convingerea că dezvoltarea unei țări este posibilă nu doar printr-un act politic, dar și prin implicarea în viața spirituală a poporului.

Prioritățile lui Asachi sunt: introducerea limbii române în toate formele activităților intelectuale, organizarea și dezvoltarea învățământului public în limba națională. Va reuși aceste deziderate, căci, după cum afirma Kogălniceanu în 1855, numele lui îl găsim „în toate începuturile intelectuale și industriale ale Moldovei – campion neobosit al inteligenței timp de jumătate de secol" (*România literară*, 14/1855).

Dintre înfăptuirile lui Gheorghe Asachi care au marcat deschiderea unui drum ascendent românilor către educație și progres, mă voi opri doar la câteva.

Astfel, *prima școală de inginerie în limba română* este deschisă pe lângă Academia Domnească deja existentă la Iași, în care se predase doar în limba greacă (dar nu și științe). Clasa de inginerie este inaugurată în 1814, cu 33 de studenți, mulți dintre ei fiind fii de boieri, inclusiv fiul prințului domnitor, Alexandru Calimah. Asachi preda matematici și a redactat cursuri de aritmetică, geometrie, trigonometrie și algebră, toate fiind traduceri ale cărților lui Etienne Bézout.

→

Este de reținut că, la momentul acestei „Discuții" (1930) Carnap nu-și elaborase încă (fundamentat în lucrări) concepția sa despre sintaxă și semantică și astfel cerința pusă de Reidemeister vine ca un îndemn la proiecte viitoare (pentru toate cele trei direcții).

În descrierea „drumului său în filosofie", Carnap preciza: „În iunie 1931, am ținut, în *Cercul* nostru, trei prelegeri asupra metalogicii... În metalogică am pus mare preț pe deosebirea dintre acea limbă care este obiectul cercetării și pe care am numit-o *limbă-obiect* și limba în care este formulată teoria limbii-obiect, adică metalogica; am numit-o pe aceasta metalimbă."

Scopul acestei deosebiri exprima clar ideea proiectului construcțiilor teoretice viitoare și totodată contextul dezbaterilor în jurul reformei logicii: „Între altele, mărturisesc aici că era țelul meu să fac mai precisă metalimba, astfel încât în ea să poată să fie construit pentru *metalogică* un sistem conceptual exact. În timp ce Hilbert preconiza metamatematica sa numai pentru scopul unei dovezi a lipsei de contradicție a sistemului matematic formulat în limba-obiect, eu aspiram la schița unei teorii generale a formelor lingvistice."

Cu orientarea spre *sintaxa logică* se precizează că este vorba de un domeniu „preocupat exclusiv cu formele de expresie a limbii", fără referire „la semnificația semnelor și expresiilor", și se anunță *convenționalismul.* „În sintaxă, am intenționat să pun la dispoziție mijloacele conceptuale pentru formularea exactă a unor controverse", „să arăt că fiecare are libertatea să-și aleagă, așa cum poate, regulile limbajului său și totodată *logica* sa. Am numit aceasta *principiul toleranței;* mai exact, acesta s-ar putea numi principiul convenționalității formelor lingvistice. De aici rezultă că la discuția punctelor litigioase amintite este vorba în primul rând, pentru scopuri determinate, exclusiv de proprietățile sintactice ale diferitelor forme lingvistice, iar, în al doilea rând, de temeiurile practice ale preferinței pentru o formă sau alta. În felul acesta, afirmațiile că o anumită limbă ar fi cea adevărată sau că ar reprezenta *adevărata logică*... vor fi eliminate."

Pe fondul convenționalismului, care privește în principal limba, logica însăși vine într-o altă înțelegere pe fondul „analizei logice a limbajului": „esențialul îl constituie posibilitatea construcției de noi limbaje", iar orice încercare „de a cuprinde mai precis problemele filosofice" se termină „la problemele *analizei logice a limbajului"* (subl. n.); se ajunge la încheierea că „esențialul în problemele filosofice privește *limba, nu lumea"*, iar adevăratele probleme sunt „metateoretice".

În fond, instrumentată cu aceste metode, logica vine printr-o funcție esențială: analiza logică a limbajului. „Prin dezvoltarea logicii în ultimele decenii – scria Carnap (în 1934) – s-a pus tot mai clar în lumină faptul că ea poate fi studiată mai exact numai dacă se referă nu la judecăți (gânduri sau conținuturi de gândire), ci la expresii lingvistice, îndeosebi la propoziții", mai exact, „logica are de tratat propozițiile în mod formal". (R. Carnap, *Sintaxa logică a limbajului*..., pp. 15, 16)

Așadar, aspectul nou constă aici în relevarea faptului că „limba este și obiect de cercetare logică": „făurirea logicii, echivalează acum cu construirea unei limbi, un program cu aspecte multiple, cu o doză de labilitate care la nevoie poate îndreptăți convenționalismul; dar și cu parametri care trebuie respectați". (P. Botezatu, *Semiotică și negație,* Editura Junimea, Iași, 1973, pp. 94, 95)

Acești „parametri" țin, poate, de legătura limbă-gândire și atunci pluralismul logic trece în primul plan: „Metalogica, ca și logica, în momentul când se formalizează, se constată că e pluralistă. Recurența de la logică la metalogică, ceea ce intră în cadrele unei recurențe esențiale... nu e opusă pluralismului logic... Pluralismul logic e unul din aspectele a ceea ce numim libertatea axiomatică, caracter fundamental al gândirii umane". (Gr.C. Moisil, *Pluralismul logic,* în *Încercări vechi și noi de logică neclasică,* Editura Științifică, București, 1965, p. 89)

Este exprimat aici un adevărat elogiu al pluralismului logic, la a cărui afirmare opera lui Carnap a contribuit în mod fundamental. În felul acesta, formula sa *în logică nu există nicio morală* nu poate fi înțeleasă decât în orizontul pluralismului logic. Rămâne însă de tratat problematica specială a formalismului, în funcție de context (logic sau matematic), presupunând cumva deosebirea de tip de raționalitate (ar fi o ipoteză de lucru!). Pe acest fond este posibilă și o întâlnire a logicismului cu formalismul, dar la nivele ulterioare discuțiilor din anii '30 ai secolului trecut, context în care metodologica (și metamatematica) înregistrează dezvoltări ce pun într-o nouă lumină metalimbajul. Fără a neglija teza lui Wittgenstein (*Nu pot să ies cu limba în afară din limbă*), nu-i de trecut cu vederea posibilitatea oferită de pluralismul logic.

Știința, parte a culturii

Așa cum scria el în 1836 ([2], p. 83), „Dorind a da tinerimii patriei înlesnire de a cultiva în deobște această știință, încă din 1814, pe când de la învățătură era exclusă (înstrăinată) limba patriei, *eu cel dintâi am paradosit în public românește matematica*, și anume: Geometria teoretică și practică spre informarea inginerilor civili, pentru care am compus un curs elementar de matematică, a cărui manuscripte se întrebuințează pentru școală."

Școala de inginerie a lui Asachi este închisă în 1819, conjunctura politică internă și externă în Moldova, chiar înainte de 1821, nefiind prielnică învățământului în limba română.

Mai târziu, Asachi va veni și cu alte premiere pentru educația și cultura națională. El este considerat fondatorul presei românești, din 1829 începând să editeze gazeta *Albina românească* și alte publicații. Înființează, de asemenea, și o tipografie.

Ca secretar al Comitetului pentru elaborarea Regulamentului Organic, între anii 1829 și 1831, introduce legi în beneficiul dezvoltării învățământului secundar și superior românesc. În folosul educației elaborează „principiile organice ale școlii de arte și meserii", inaugurând în 1841 școala cu acest profil. Asachi reorganizează învățământul primar de fete și învățământul sătesc. Tipografia sa va fi utilă și pentru înzestrarea școlilor cu manuale. Gheorghe Asachi deschide Conservatorul filarmonic și dramatic din Iași, în 1835. Pentru contribuția esențială la începuturile învățământului, presei, teatrului în limba română, Gheorghe Asachi este un „ctitor de cultură națională" (M. Aiftincă).

Deschizând drumul către învățătură, școlile lui Lazăr și Asachi dau roade, astfel încât în istoria dezvoltării societății românești pe calea progresului se înscriu nume noi, cu contribuții semnificative.

În Țara Românească și referitor doar la matematici, menționez câteva personalități dintre cele care se afirmă între anii 1821 și 1860.

Ion Eliade Rădulescu (1802-1872) este elev al școlii lui Gheorghe Lazăr, de la care învățase, cum spune Andonie ([2], p. 122) nu doar cunoștințe științifice, dar și „să fie patriot", și înțelesese că „cel mai de preț ideal este să slujești poporul tău".

Cursurile școlii de la Sf. Sava fiind reluate din octombrie 1822, Ion Eliade Rădulescu predă matematici până în 1827, retrăgându-se și din învățământ, dar desfășurând în continuare o activitate meritorie în domeniul culturii naționale. Astfel, el instalează o tipografie în București, unde tipărește primul ziar din Țara Românească, *Curierul român,* care apare din 1829 până în 1848. Prima lucrare de matematici în limba română din Țara Românească este *Aritmetica lui I.B. Francoeur, tradusă și pusă în lucru în Școala națională din Sf. Sava de I. Eliad, București, 1842. În tipografia lui I. Eliad.*

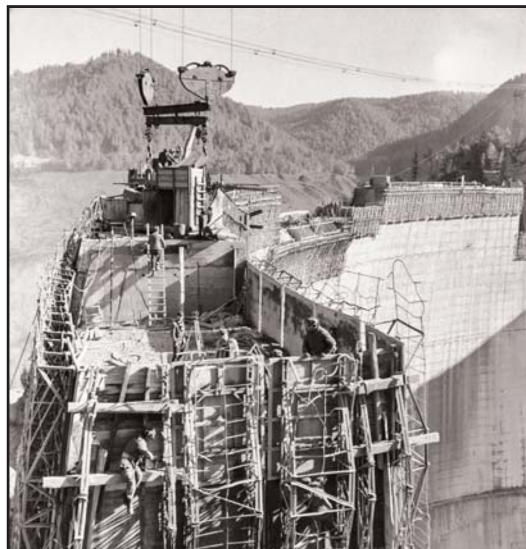
Petrache Poenaru (1799-1875), elev și el la școala lui Gheorghe Lazăr, este cunoscut ca inginer, matematician, inventator, pedagog, pandur al lui Tudor Vladimirescu. Cu o bursă de la Eforia școlilor, între 1824 și 1826 învață la Viena istorie universală, psihologie, logică, etică, metafizică, matematici, fizică, iar la Politehnica din Viena mai studiază matematici, chimie, tehnologie generală. Studiile sale în străinătate continuă la Paris, unde se înscrie la „Școala de aplicațiuni a inginerilor geografi" și lucrează la întocmirea hărții Franței. Inventează stiloul, pe care-l brevetează la Paris, sub numele de „stilograf".

Contribuția lui Petrache Poenaru la educația matematică constă în traduceri și tipăriri de manuale; astfel, traduce din franceză și publică primul curs de geometrie, în 1837, intitulat *Elemente de geometrie după Legendre*, iar în 1841, tradus din latină, *Primul curs de algebră pentru Țara Românească.* De asemenea, tipărește primul dicționar francez-român.

Petrache Poenaru insistă pe pregătirea teoretică a inginerilor, ceea ce reiese și din articolul său *Știința inginerească,* publicat în 1838. Este interesant cum afirmațiile sale sunt valabile și pentru zilele noastre: „Se fac ingineri fără să știe cele mai simple elemente de matematici; […] acum avem în școala națională cursuri regulate de învățătura matematicii teoretice și practice, pe cât trebuiește a ști a se face de către bunii ingineri topografi și pe tot anul ies tineri bine deprinși de această știință; dar fiindcă acum această îndeletnicire n-are vreo carieră sigură, acești tineri ieșind din școală se dau la alte slujbe."

În 1870 Petrache Poenaru este ales membru al Academiei Române, discursul său de recepție din 8 septembrie 1871 fiind intitulat „Gheorghe Lazăr și școala română".

În Moldova, Gheorghe Asachi reușește și după 1821 să înființeze colegiul pe care-l va numi Academia Mihăileană, la care va aduce profesori pentru matematici din Transilvania, dar și din Țara Românească, dintre cei care studiaseră cu burse în străinătate (Tudor Stamate, Alexandru Costinescu, Leon Filipescu, Anastasie Fătu, D. Popovici, Constantin Zefirescu). Apoi, și din Academia Mihăileană vor pleca bursieri în străinătate și se vor întoarce profesori aici. Între aceștia, **Dimitrie Asachi** (1820-1868), fiu al lui Gheorghe Asachi, a studiat ingineria la Berlin și München și va fi inginer, ofițer, literat, geograf. Dimitrie Asachi are *prima contribuție originală de matematică din România,* publicată la München.

După Unirea din 1859 a celor două Principate Române, Moldova și Țara Românească, se înființează Universitatea din Iași, în 1860, și cea din București, în 1864. Deviza cu care domnitorul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, se adresează studenților și autorităților la inaugurarea Universității din Iași, este *Patriotism, progres și prudență.* Prin Decretul din 25 noiembrie 1864 este dată „noua lege a instrucțiunii", prin care este organizat învățământul de toate gradele în Principatele Unite. Universitatea din Iași, continuatoarea Academiei Mihăilene, avea inițial trei facultăți: Filosofie (cu o secție de literatură și una de științe pozitive, unde se preda matematică, fizică, chimie, științe naturale), Teologie și Drept. După 1864, va avea însă aceeași structură cu Universitatea din București, adică, alături de Facultatea de Drept și Facultatea de Filosofie și Litere, funcționează Facultatea de științe fizice, matematice și naturale. Programul cursurilor universitare de matematici era la fel cu cel francez, așa cum manualele universitare publicate erau prelucrări și adaptări după cele franceze.

După 1860, învățământul matematic de la noi progresează odată cu funcționarea universităților, iar mai mulți tineri își vor completa cunoștințele în Europa occidentală, revenind apoi în țară cu diplome de licență universitară și de doctorat. Creațiile lor originale vor fi citate de iluștri matematicieni străini și multe dintre acestea vor purta numele autorilor lor în istoria universală a matematicii.

Citez doar câteva nume emblematice ale învățământului matematic din secolul al 19-lea în țara noastră: Alexandru Călinescu, Ioan Popp, Ștefan Emilian, Ion Melik, Miltiade Tzony, Ion Fălcoianu, Dimitrie Petrescu, Neculai Culianu, Ion C. Cantacuzino, Alexandru Orăscu, Iacob Lahovary, Spiru Haret, David Emmanuel, Constantin Gogu, Gheorghe Roșiu, Constantin Climescu.

La București, în afara Universității, în timpul domniei lui Cuza se mai înființează licee și gimnazii, iar pentru ingineri, Școala de poduri și șosele, la 1 octombrie 1864. Aceasta continua desființata Școală de conductori de poduri și șosele pe care o înființase francezul Léon Lalanne în 1852.

Importantă pentru formarea de matematicieni este crearea primei reviste de matematică în limba română, la 15 septembrie 1895, de către un grup de ingineri, profesori ai acestei Școli. Aceasta este *Gazeta matematică,* „monument de muncă și perseverență cu rezultate impresionante pentru propășirea matematicii și a învățământului în țara noastră" ([2], p. 263). Revista apare după ce examinatorii concursului de admitere la Școala națională de poduri și șosele din București, inginerii Victor Balaban, Vasile Cristescu, Ion Ionescu, Mihail Roco și Ioan Zotta, au constatat slaba pregătire matematică a candidaților. Celor cinci ingineri li se mai adaugă încă cinci, tot ingineri, Emanoil Davidescu, Mauriciu Kimbaum, Nicolae Niculescu, Tancred Constantinescu și Andrei G. Ioachimescu; împreună constituie grupul fondatorilor *Gazetei matematice.* Fără niciun ajutor de la stat, cei zece ingineri pun în circulație revista prin contribuția bănească personală, peste munca editării ei. În primul număr, se precizează: „Scopul acestei reviste este: 1) Publicarea de articole originale de matematici; 2) Dezvoltarea gustului pentru studiul acestei științe și a cercetărilor originale."

Vor urma apoi matematicieni și alți ingineri să lucreze pentru *Gazeta matematică.* Începând cu 1 noiembrie 1895, chiar Gheorghe Țițeica (1873-1939) desfășoară o bogată activitate la revistă.

Primii doctori în matematici sunt Ion Bozăceanu (1846-1897) și Ștefan Hepites (1851-1922), ambii cu doctoratele luate la Universitatea liberă din Bruxelles, unde nu se susținea o teză. Urmează doctoratele de la Universitatea Sorbona din Paris, unde susțin dizertații până la încheierea secolului al 19-lea Spiru Haret (1878), David Emmanuel (1871), Constantin Gogu (1882), Nicolae Coculescu (1895), Gheorghe Țițeica (1899) și Anton Davidoglu (1900).

Academia Română, înființată în anul 1866, își deschide porțile și matematicienilor. Până la anul 1900, sunt aleși membri ai celui mai înalt for de știință din România următorii matematicieni: Emanoil Bacaloglu (titular din 1879), Constantin Climescu (corespondent din 1892), Neculai Culianu (corespondent din 1889), Constantin Gogu (corespondent din 1889), Spiru Haret (titular din 1892), Petrache Poenaru (titular din 1870), Ștefan Fălcoianu (titular din 1875).

Secolul al 19-lea face uriașul salt de la „alfabetizare" (cum ar fi spus Moisil) la valorile matematicii universale ale creațiilor originale ale românilor.

Referințe

[1] Marin Aiftincă, „Portretul luminist al lui Gheorghe Asachi", în *Gheorghe Asachi – Studii,* Editura Academiei Române, 1992.

[2] George St. Andonie, *Istoria matematicii în România,* vol. 1, Editura Științifică, București, 1965.

[3] Nicolae C. Enescu, *Gheorghe Asachi, organizatorul școlilor naționale din Moldova*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1962.

[4] Eugen Lovinescu, *Gheorghe Asachi – Viața și opera lui,* Editura Cartea Românească SA, București, 1921.

[5] Cristofor Simionescu, „Gheorghe Asachi, cărturar al Moldovei", în *Gheorghe Asachi – Studii,* Editura Academiei Române, 1992.

[6] Petre Sergescu, „Aperçu sur les mathématiques en Roumanie au XX-e siecle", în *Comptes-Rendus du II-e Congrès des mathématiciens slaves,* Praga, 1934.

In memoriam Ion Ungureanu

Teatrul vieții mele

Raia ROGAC

Ion Ungureanu (n. 2 august 1935, Opaci, jud. Tighina, România – d. 28 ianuarie 2017, București) a fost actor, regizor, om politic. Luptător pentru identitate națională, ministru al Culturii și Cultelor al Republicii Moldova (6 iunie 1990 – 5 aprilie 1994), deputat în primul Parlament al Republicii Moldova (1990-1994). Este unul dintre cei 278 de delegați ai primului parlament al Republicii Moldova care au votat Declarația de Independență, la 27 august 1991. A fost prezentat în revistă în aprilie 2012, la rubrica *Seniori ai culturii.*

Domnule Ion Ungureanu, ministru al Culturii, căci așa vă știe toată lumea și așa v-a fixat istoria, suntem în preajma a două mari sărbători, înscrise în cartea de glorie a Neamului – Ziua Independenței și Limba Noastră cea Română, deși ultima a fost simplificată la Limba Noastră. Mi se pare că există o diminuare, nu mai e acea deschidere sufletească de mai înainte la sărbătorirea lor. De ce oare? Cum vă amintiți de primele ediții?

De ce? Pentru că tot dăm înapoi ca racul, vorba lui Eminescu și a fabulei. În acești ani noi am fost împinși înapoi în istorie, mai ales în perioada conducerii comuniste, când a avut loc o resovietizare intensă. Mulți nici nu-și dau seama că s-au pomenit în altă Republică Moldova, care nu prea are nimic comun cu cea din anii '90. Au și uitat de acele clipe înălțătoare, când se trezise toată suflarea românească din acest teritoriu – cu două Mari Adunări Naționale, cu acel Parlament care a votat Declarația de Independență, independență față de URSS. Atunci ni se părea că totu-i posibil, că avem în față o cale care ne va duce spre un viitor luminos, la propriu, nu la figurat. Între timp, am tot acceptat compromisuri, cedând poziții absolut strategice în același Parlament. Nu mai vorbesc de conducătorii noștri, începând de la președinți și terminând cu cadrele din aparatul administrativ, care s-au întors repede la vechile apucături. De asemenea, preoțimea, care s-a dovedit a fi promoscovită în majoritate. Iată, de ce noi am dat înapoi. Iată de ce am ajuns la acest sentiment de diminuare, depresie, plus sentimentul de disperare. Multe probleme s-ar fi rezolvat dacă noi de la început mergeam înspre Europa, înspre Țara noastră de baștină. Au fost ratate multe șanse și ne-am pomenit în mijlocul drumului cu căruța stricată și cu gândul încotro s-o luăm. Din cauza aceasta, mulți au luat drumul fostei URSS, ducându-se la cele mai grele munci, ori spre Occident, și din nou la cele mai grele munci. În fond, Republica Moldova a fost depopulată mai mult decât pe timpul deportărilor în Siberia. Cine a plecat? Au plecat cei mai harnici, cei mai întreprinzători, ca să-și asigure familiile, ca să nu-și dea duhul. Satele au început să moară.

Și totuși, aș vrea să vă amintiți de primele ediții ale marilor noastre sărbători…

Primele ediții au fost cele mai inspirate momente din istoria Neamului nostru și aceasta în mare măsură grație Ministerului Culturii și Cultelor, pe care l-am condus. Reamplasarea și restaurarea monumentului lui Ștefan cel Mare și Sfânt îi aparțin în exclusivitate Ministerului Culturii. Au fost găsite schițele inițiale, desenele arhitecturale, totul până la milimetru, a fost refăcut după proiectul original al lui Alexandru Plămădeală, realizat în 1929. Țin minte că protestele erau, mai ales din partea alogenilor, adică cu ce se ocupă Ministerul Culturii? În loc să construiască noi grădinițe, el reamplasează monumente. Aceste acuze se făceau la adresa ministerului și, să avem pardon, nu la adresa Primăriei. Primăria avea atâtea obiective, și prin aceasta a fost mare Nicolae Costin – primarul, că le-a realizat. A rebotezat străzile, care erau rusificate de parcă eram într-un oraș din regiunea Habarovsk. Denumiri ca Tomskaia, Novosibirskaia, Omskaia și așa mai departe. Mai pe scurt, ne aduseseră Siberia pe moșia lui Ștefan cel Mare. Extinderea Aleii Clasicilor și instalarea monumentului *Lupoaica,* de asemenea, aparțin Ministerului Culturii. Abia mai pe urmă, după 1995, tot greul și l-a asumat Primăria.

Și redeschiderea Catedralei, tot prin Ministerul Culturii s-a făcut?

Da, și Catedrala a trecut prin mâinile noastre, căci era prefăcută în muzeu. Am găsit și acolo proiectul inițial, pentru că ea avea cupola mult mai joasă, instalată de sovietici după bombardamentul din 1944 (tot ei au bombardat-o), la renovare au făcut-o mai joasă, să nu fie așa de înaltă.

Eu m-am ales cu o mustrare când am transmis la Radio Moldova reportajul de la redeschiderea Catedralei, fiind învinuită de președintele Companiei Teleradio de atunci, A. Usatâi, că fac propagandă religioasă. Era înainte de declararea Independenței.

La început, s-au pus la cale lucruri nemaipomenit de importante. Tot inițiativa noastră a fost și resfințirea monumentului lui Ștefan cel Mare și Sfânt. A fost invitat Mitropolitul Moldovei, Daniel, al Moldovei adevărate, nu al Basarabiei, al acestei bucăți, și nu știu cu ce justificare Mitropolia de la Chișinău se numește a întregii Moldove! De unde întreaga Moldovă? Întreaga Moldovă este Moldova de dincolo plus Basarabia. Tot atunci am decis, împreună cu clerul, ca la dezvelirea monu-mentului restaurat al lui Ștefan cel Mare și Sfânt, în toate bisericile, pe care reușisem să le redeschidem și cele care mai activau, să fie trase clopote, vestind că Domnitorul a revenit Acasă. A fost un moment înălțător. Cu acest prilej am lansat și inițiativa de sanctificare a lui Ștefan cel Mare și Sfânt, prin mesajul pe care l-am rostit la această mare sărbătoare, în prezența Mitropolitului Daniel, în prezența a sute de mii de oameni, care erau în Piața Marii Adunări Naționale. Iar în timp de doi ani s-a realizat ceea ce nu s-a făcut 500 de ani. Fără acest imbold, venit din Basarabia, lucrul acesta nu știu cât mai stătea în așteptare. Aveam argumente solide, am făcut trimitere la alte popoare, care și-au sanctificat personalitățile de vârf. Rușii i-au sanctificat pe A. Nevski, pe D. Donskoi, și noi, având pe acest apărător al creștinității, Atletul lui Hristos, cum l-a numit un Papă de la Roma, această personalitate ieșită din comun, care a înălțat atâtea biserici și mănăstiri, mai stăteam pe gânduri! Poporul, încă din timpul vieții lui, îl numise Sfânt. Aceste acțiuni, una după alta, s-au făcut după Primul Pod de Flori, care a fost realizat cu o energică implicare a Ministerului Culturii. La mine a venit Victor Crăciun împreună cu Grigore Vieru cu această idee și eu m-am gândit să ne adresăm lui Lucinschi, care era prim-secretar atunci și avea legătură cu Gorbaciov, numai astfel puteam realiza ruperea hotarelor URSS – cu buchete de flori. Pe urmă, tot din partea Ministerului Culturii a venit ideea prelungirii Aleii Clasicilor. Cât timp am fost ministrul Culturii, am decis ca în fiecare an, de Ziua Limbii Române, să se dezvelească un bust al marilor clasici. Astfel, am dezvelit busturile lui A. Mateevici, C. Stere, L. Blaga și N. Iorga. După plecarea mea, Ministerul Culturii nu s-a mai implicat, s-a implicat Primăria.

Cu *Lupoaica* a fost în felul următor: adjunctul ministrului Culturii, Iacob Burghiu, s-a întâlnit la București cu Victor Crăciun, președintele Ligii pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, și au discutat această idee. Desigur că am aprobat-o imediat și am decis să instalăm *Lupoaica* la 1 decembrie, de Ziua Națională a României întregite. Un argument în acest sens venea chiar din tabăra adversarilor și denigratorilor, de care eu, unul, niciodată n-am dus lipsă. Citiți ceea ce a scris Pavel Pelin despre instalarea *Lupoaicei.* Își bate joc de mine și de Iacob Burghiu, cum înălțăm noi noaptea monumentul. I-a plăcut această ironie chiar și lui Ion Druță. M-a sunat și-mi zice: Măi, da v-a încondeiat bine Pavel Pelin acesta... I-am răspuns: Ion Panteleevici, dacă înălțam vreun Iurii Dolgoruki, vă plăcea mai mult? Ba chiar și Uniunea Scriitorilor a premiat acest pamflet la adresa Ministerului Culturii. Și iată că, după mulți ani, aflu că nici ideea cu *Lupoaica* nu aparține Ministerului Culturii, ci aparține Primăriei. Să fi fost prost informat pamfletarul premiat?

Ce adevăr conținea acel eveniment?

Păi, ce adevăr? Mi s-au pus bețe în roate. Nu se voia să sărbătorim Ziua Națională a României, Unirea noastră cu Țara. Să nu uităm că la 1 decembrie 1990 mai eram în URSS. *Lupoaica* a fost adusă, dar nu erau gata lucrările de instalare. A fost un boicot fățiș. Ca să vezi! Nu erau macarale! Fiind îngrijorat că a doua zi nu va avea loc dezvelirea monumentului, l-am chemat noaptea pe directorul firmei Restauratorul și i-am spus în cel mai cras stil bolșevic: dacă în noaptea aceasta nu va fi înălțată *Lupoaica* și pusă pe postament, mâine nu veți mai fi director! Pe loc a fost găsită o macara, iar Iacob Burghiu n-a dormit toată noaptea – acest om sfânt, iar Pelin își bate joc de eforturile noastre și Uniunea Scriitorilor îl premiază! A mai fost un episod, despre care nu prea se știe nimic. Când instalam postamentul *Lupoaicei,* s-au apropiat de mine niște ultrapatrioți și mi-au spus: Domnule ministru, ce faceți? Noi vrem să scăpăm de orice monument care ne amintește de ocupație, oricare ar fi ea, iar dumneavoastră ne aduceți însemnul ocupației romane? Dacă instalați *Lupoaica,* noi venim cu cazmalele și să știți că nu glumim. Noi am scos cu cazmalele literele de pe Arcul de Triumf – cu ordinul lui Stalin despre *eliberarea noastră.* Așa că luați seama! Am înțeles că nu glumesc și trebuia căutate argumente ca să nu ridice mâna asupra *Lupoaicei.* M-am implicat personal în această problemă și cred că am găsit cea mai inspirată soluție. Pe postament, sub *Lupoaică,* au apărut cuvintele lui Eminescu: *Da. De la Roma venim, din Dacia Traiană.* Contra lui Eminescu nu ridici mâna, aici i-am dat gata. Iată cum au avut loc bătălii chiar și cu cei din tabăra noastră.

Apropo, instituției în care ne aflăm și realizăm această convorbire de suflet, Biblioteca Onisifor Ghibu, am aflat de la Florin Rotaru, directorul Bibliotecii Metropolitane București, că i s-a repartizat acest spațiu central în Palatul Republicii prin decizia dumneavoastră, o decizie chibzuită, dacă ținem cont de semnificația ei, a fondului de carte românească și lipsa acesteia în anii '90, instituție care, în timp, și-a îndreptățit menirea.

Slavă Domnului, că mai sunt martori de dincolo de Prut care țin minte ce a făcut Ministerul Culturii. Din păcate, iarăși, dintr-un prospect editat de municipalitatea noastră, am aflat că n-avem niciun merit în legătură cu Biblioteca Onisifor Ghibu. Reiese că tot ce am făcut noi au făcut-o alții, și atunci mă întreb: oare cu ce s-a ocupat Ministerul Culturii? E un paradox, nu mă plâng, dar constat cu amărăciune: asist la o înmormântare de viu, împreună cu minunata echipă ministerială, privesc de la o parte cum altcineva e urcat, ca în povestea cu țiganul, pe piedestal: ei, ei au făcut totul! Dragii mei, doar sunt în viață mulți dintre cei care au fost alături de mine, care au fost martori. Și când i se atribuie lui Nicolae Costin, care într-adevăr a fost un primar legendar și a făcut lucruri ieșite din comun, i se atribuie și lucruri pe care nu le-a făcut, eu cred că prin aceasta i se face un deserviciu, pentru că atunci și cele realizate de el pot fi puse la îndoială. Acuratețea și exactitatea în asemenea chestiuni sunt foarte importante. Au rușii o zicală bună: *uslujlivâi durac opasnee vraga.* Nu știu cum o să traduceți, vedeți.

→

Dialoguri esențiale

De vorbă cu generalul Victor Atanasie Stănculescu (III)

Ilie CIURESCU

Ilie Ciurescu: Ați putut să ajungeți?

Victor Atanasie Stănculescu: Păi, am venit cu mașina și m-am dus direct sus. Manea n-a mai venit după mine. Nu știu unde a dispărut. Probabil s-a dus și a raportat că mergeam singur pe scări.

IC: Puneați în pericol povestea cu ghipsul dacă mergeați fără cârje singur pe scări...

VAS: Păi, nu, că târam piciorul. Se mergea bine. Că m-a durut două zile încheietura, e altceva. Și cu aghiotantul meu am ieșit…

IC: Vă întrerup o secundă, ce face acum aghiotantul dumneavoastră?

VAS: Este directorul uzinei de ventilatoare.

IC: Privatizată?

VAS: Da, este privatizată. Iar cel mai tânăr a fost director economic la Realitatea, la televiziune.

IC: Cum îl cheamă?

VAS: Pe ăsta micu', Roșu.

IC: Așa ați ajuns sus…

VAS: Am intrat în camera unde erau generalii. Erau Eftimescu și o serie de colonei, mai mulți. Am întrebat care este starea. Știam că vin două regimente și am cerut să-mi dea capul coloanei.

IC: În ce calitate ați cerut asta?

VAS: Eu? Pentru că m-a chemat Ceaușescu. Dacă mă cheamă ăsta, ce să-i spun? Eu nu știam nimic despre ce mișcări se fac. Și m-am dus către cabinet. Când să merg acolo, aveam un însoțitor care m-a ajutat și la urmă a plecat și ăla. Mă așteptam să mai iasă cineva, n-a ieșit nimeni. Atunci m-a întrebat cine este ăla. I-am spus că este aghiotantul. Atunci mi-a zis: „Vezi că i-am dat ordin lui Milea să cheme două regimente, să vină în piață, să curețe piața".

IC: Deci prin asta vă investea cu o anumită misiune.

VAS: Da, era clar. „Milea a murit, du-te și fă ce ți-am dat ordin!"

IC: Asta înseamnă că într-un anumit sens erați ministrul Apărării.

VAS: Pai, tocmai asta e, el nu a spus „tu ești ministru din acest moment". Asta era altă treabă.

IC: Dar dumneavoastră nu i-ați spus: „Tovarășe secretar general, dar în ce calitate fac asta?"

VAS: Păi, mi-am dat seama. Dacă ăla a murit, Gușă era următorul succesor și al doilea după Gușă eram eu, care eram prim adjunct. M-am întors în camera de sus și am întrebat unde sunt capetele regimentelor.

IC: Deci ați aflat de la Ceaușescu...

VAS: Era foarte scurt ordinul. Am întrebat: „Unde sunt regimentele care mi-ați spus că se mișcă?" Nu știam unde e capul. Al doilea cap era la crematoriu. Am ieșit și am dat de unul și l-am întrebat ce face aici. „Poți să transmiți un ordin către Regimentul 22 tancuri și Regimentul 32 mecanizat? Zi-le să se întoarcă în cazărmi imediat."

IC: Dar, domnule general, n-oi fi eu expert în probleme militare, dar nu trebuia să existe o parolă care arată o împuternicire specială sau dreptul de a zice „din ordinul generalului…"

VAS: I-am spus: „Din ordinul meu să se întoarcă în cazărmi".

IC: Și ăia de unde știau că trebuie să se supună ordinelor dumneavoastră?

VAS: Au executat. Eram prim adjunct, mă știa toată lumea că sunt prim adjunct după Gușă. Ministrul căzuse, Gușă nu era și eram singurul prezent în capitală. Era o treabă simplă de comandă. Și m-am întors înapoi la Ceaușescu și i-am spus că am dat ordin și unitățile sunt pe drum cu capul.

IC: Dar, de fapt, ele erau în întoarcere.

VAS: Eu dădusem ordin să se întoarcă. Nu știam ce se întâmpla cu ordinul, că și asta era o problemă. Pe urmă am aflat că ordinul s-a executat.

IC: Ați respirat ușurat...

VAS: Atunci când s-au întors, s-a început să se strige: „Armata e cu noi", că era lume pe stradă. Este momentul în care m-am dus și i-am zis: „Tovarășe secretar general, trebuie să plecați." „Păi, cum să plecăm?" „Dacă sunteți de acord, chemăm două elicoptere. Vă urcați și plecati." Zice: „Bine, de acord." Și am vorbit atunci cu Gelu Rus, comandantul Aviației, să trimită două elicoptere. L-am găsit pe generalul care era șeful Direcției 5. Băiat bun, dar bea cam mult.

IC: Șeful Direcției 5? Păi avea alt șef în afară de Vlad?

VAS: Vlad era ministru, ăsta era un comandant de unitate. I-am spus și ăstuia: „Vezi că am dat ordin lui Rus. Vezi dacă se poate ateriza pe acoperiș." „Tovarășe, păi, să știți că e plin de antene." Și-i spun: „Confirmă-i lui Rus să curețe antenele." Dacă se chemau elicoptere, trebuia să dea ordin ministrul Apărării Naționale. Ordin Aviației. Și trebuia să confirme șeful Direcției 5. A trimis oameni sus și mi-au zis că au curățat, dar nu încape decât un elicopter. La urmă au apărut Manea Mănescu și Bobu. Când s-a ridicat elicopterul, eu eram convins că se vor duce spre Giurgiu, să se treacă dncolo, la bulgari… Și i-am dat telefon lui Rus și i-am zis că îl rog să țină legătura cu pilotul, să știu care este direcția de zbor.

IC: Mai plauzibilă era altă variantă și nu știu dacă era posibilă o asemenea măsură. Ce informații aveți dumneavoastră, flotila specială era pregătită pentru misiune?

VAS: Nu avea.

IC: Deloc?

VAS: Piloții de la avioanele de transport nu erau acolo. Au urmat celebrele discuții. S-a aflat că i-a dat ordin pilotului să plece la Târgoviște, pentru că acolo se duce la oțelari și oțelarii îl vor apăra. De atunci a început suspansul cel mare.

IC: Când ați aflat de această variantă?

VAS: Mi-a raportat Rus.

IC: Elicopterul de ce a aterizat? Explicabil, la Snagov. Dar a doua oară?

VAS: Păi, imediat, acum vine treaba importantă. Le-am zis: „Băi, vedeți unde se ajunge, să nu sosească la Târgoviște. Să nu ajungă acolo!" Atunci pilotul a primit ordin să găsească o formulă, să aterizeze forțat. Și ăsta a raportat că are defecțiune și trebuie să aterizeze, că altfel e pericol. A găsit locul ăla, lângă pădurice.

IC: Dar în afară de cele ce ați comunicat pilotului, dumneavoastră nu ați comunicat și altor persoane?

VAS: Nu aveam cui. L-am căutat pe Kemenici. După ce a aflat că se plimbă cu ăia prin oraș și îi era frică să se ducă la Securitate, a zis că mai bine se duce la armată, la o unitate. Atunci mi-a raportat că i s-a dat ordin de la Miliție că o să vină Ceaușescu la unitate. Mi-a raportat mie și eu eram pe scaunul de ministru. I-am zis: „Bine, primește-i și aveți grijă să faceți în așa fel încât să îl protejați. Îți întăresc unitatea." Am trimis o companie de tancuri și o companie de vânători de munte în sprijin, din unitățile apropiate.

IC: Înainte să ajungă Ceaușescu sau după?

VAS: După. Seara de 22. După aceea, a început sarabanda telefoanelor cu informații. Toată lumea țipa. După, am primit telefon de la Sergiu Nicolaescu, că e la televiziune, că e presiune de la oameni. Să trimit niște oameni acolo. Și am început să dau ordin să plece, dar în grupe mici, la televiziune și să apere punctele importante, Poșta, Telefoanele, Banca Națională. Am început să scot din unități echipe speciale. Un transportor, două, cu camioane.

IC: La televiziune au venit parașutiștii. Domnule general, în România se poartă foarte mult scenariile. Un fel de varianta Churchill, varianta nu știu care. Să ne imaginăm ce s-ar fi întâmplat dacă nu îl trimiteați pe Ceaușescu acolo.

VAS: Cred că nu mai aveam posibilitatea să discutăm acum treaba asta. Noi doi aici.

IC: Știți ce ar fi urmat?

VAS: Dacă nu pleca și afla că eu am dat ordin deja să întoarcă, eram următorul sinucis după Milea.

IC: Deci, rămânea în sediul Comitetului Central. Și ce făcea de acolo?

VAS: Mai departe schimba echipa de comandă. Dar n-a mai putut.

IC: Vă schimba pe dumneavoastră?

VAS: Mai avea comandanți acolo, șeful direcției operații etc.

IC: Și ăștia ce făceau. Îl apărau?

VAS: Probabil încercau o lovitură puternică în piață, să o curețe, și încercau să potolească Bucureștiul.

IC: Chiar credeți că ar fi existat o variantă a pieței? Nu înțeleg…

VAS: Un lucru foarte important. Nu cred că ar fi existat, fiindcă nici Vlad nu mai era.

IC: Dumneavoastră ați spus mai înainte, și vă reamintesc, că la un moment dat au dispărut stafiile din Comitetul Central.

VAS: Să știți că nu au plecat din proprie inițiativă, au primit ordin.

IC: Asta nu mi-ați spus.

VAS: V-am spus acum.

→

Cam așa: lingăul prostovan e mai periculos decât dușmanul.

Una e să fii expulzat din istoria celor mai glorioși ani de către comuniști și alta e când te expulzează ai tăi, asta chiar că n-o mai înțeleg. O spun cu speranța că poate se vor trage învățăminte.

Nu regretați gestul de a vă retrage din postul de ministru al Culturii? Vă amintiți de acel interviu comun cu Andrei Pleșu, care pleda pentru un singur Minister al Culturii cu două reședințe, la Chișinău și la București? Din păcate, nu s-a întâmplat așa, deși pe linia cărții și pe harta bibliotecilor s-au produs evenimente îmbucurătoare. Astăzi, Biblioteca Municipală dispune de 31 de filiale, dintre care zece sunt fondate cu ajutorul bibliotecilor și administrațiilor locale din diferite orașe din Țară: București, Constanța, Târgoviște, Bistrița-Năsăud, Târgu-Mureș, Cluj-Napoca ș.a. L-am citat atunci pe Nicolae Iorga, care spunea că cea mai bună dovadă este cea a faptelor. Știu că v-ați mirat că făceam trimitere la Nicolae Iorga, noi nu aveam de unde să-l cunoaștem, cei de la Moscova erau mai privilegiați în acest sens, având posibilitatea să citească și în biblioteci, dar și să procure cărți românești la Librăria Drujba. Pe când noi, la Chișinău, nu aveam de unde le procura. Dar să revin la întrebare… Aveați la activ, chiar și în acea scurtă perioadă, lucruri mari, frumoase, era cazul să continuați.

Eu nu m-am retras din postul de ministru, *m-au retras.* Mi s-au închis toate ușile, mi s-a închis orice perspectivă. Anecdotic, dar așa a fost: o funcționară a scris în certificatul meu de șomer: profesia – ministru. De râsul lumii, pentru că nu exista asemenea profesie, dar funcționara respectivă mă vedea doar ministru, căci eram în permanență pe buzele tuturor. Împreună cu Nicolae Mătcaș, eram cei doi miniștri pe care agrarienii și acoliții lor voiau să-i elimine din Guvern. Printr-un miracol, s-a întâmplat că am mai rămas doi ani. Dar nu puteam răzbate în audiență la prim-ministrul Andrei Sangheli. Când afla că sună ministrul Culturii, mi se răspundea ori că este ocupat, ori că-i plecat. Ce-i drept, într-o problemă m-a ajutat substanțial: a găsit valută forte pentru finisarea lucrărilor de restaurare a Teatrului Național. Președintele Snegur m-a răbdat patru ani, este meritul lui, dar nu m-a inclus niciodată în vreo delegație oficială.

(Fragmente dintr-un interviu mai amplu, din 2011.)

IC: Am altă întrebare. Ordinul era misiune de moment sau un plan prealabil stabilit?

VAS: De moment. Dovadă că eu nu aveam o legătură cu Vlad. Neștiind că a dat ordinul pe care l-a dat, eu i-am întrerupt legătura. Îmi era frică să nu fi dat alt ordin.

IC: La cine? La Direcția 5? La CC?

VAS: La Dunărea au început să ardă documente. Și atunci am dat ordinul. Am zis eu: „dacă face altă mișcare Vlad?" Aici a fost faptul că nimeni nu mai avea încredere în nimeni.

IC: Eu m-aș intoarce încă un pic la…

VAS: Nu vreți deloc să ieșiți din această…

IC: Din întoarceri?

VAS: Nu din întoarceri. Din această nebunie.

IC: A, da! Ieșim imediat…

VAS: Vă spun de ce. Mă tot gândesc că nebunia asta se perpetuează în spațiu, în timp și ajunge până în zilele noastre. Vreau să rămână scris ce am vorbit.

IC: Am înțeles. Mai am o întrebare. Ați spus la un moment dat că la o întâlnire „la un nivel pe care nu îl atinge oricine și oricum" s-a hotărât că Ceaușescu trebuie să dispară pentru că incomodează. Era unul dintre punctele tari ale sistemului care îi deranja. Cât din ce s-a întâmplat în România în perioada decembrie '89 poate fi considerat ca o variantă a planului de înlăturare a lui? Deși știu că existau și variante pentru mai târziu.

VAS: Păi, foarte simplu. A fost suficientă flacăra unui chibrit pusă acolo unde trebuie.

IC: Dar planul exista?

VAS: Sigur. După aceea s-au vorbit și s-au făcut planuri din afară, nu la noi. Fiecare dintre țările respective avea oameni pe teritoriul României. Profesioniști, oricum.

IC: Și credeți că se comunica și pe anumite paliere ale celor care au participat la evenimente?

VAS: Nu. Cred că acestea au sunat în timpul desfășurării evenimentelor. Diverse părți ale celor două...

IC: Tot mai am o întrebare. Din practica și obiceiurile loviturilor de stat, a revoluțiilor sau nu mai știu ce… imediat ce se întâmplă ceva, se închid granițele. Cum am făcut, de noi le-am deschis?!

VAS: Pentru că domnul prim-ministru a dat ordin pentru libertate și țara să fie deschisă, să aibă legături, să se știe că suntem o țară liberă…

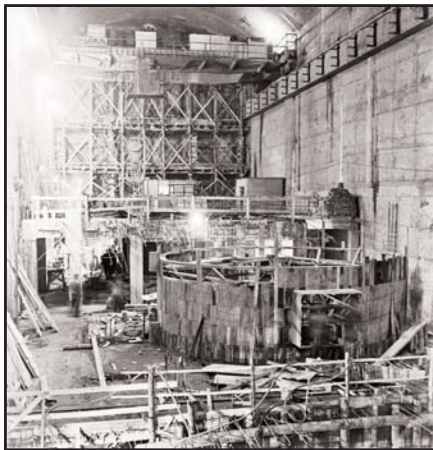
IC: Așa brusc?

VAS: Probabil brusc și dintr-o dată, cu pregătiri din exterior. Or fi fost și alți sfetnici, că mereu am avut obiceiul să trăim cu sfetnici din afară. Începând de la…

IC: Și nu cumva în timpul ăsta au dispărut cam mulți „iepurași"?

VAS: Au dispărut. Păi de aceea au și fost lăsate granițele deschise, ca ăștia toți care au fost participanții nevăzuți să fie și mai nevăzuți. Vă dați seama.

IC: În concluzie, eu aveam pregătită pentru dumneavoastră o întrebare într-o altă variantă a interviului, pe care o vom relua într-un episod viitor, în legătură cu evenimentele din August '44. V-aș fi întrebat atunci și chiar vă rog să îmi permiteți să vă pun și această întrebare. 23 August '44. Ce s-a întâmplat? România a fost eliberată de sub ocupație germană și a fost luată sub ocupație sovietică? O variantă. A doua variantă, a fost o revoluție națională antifascistă și antiimperialistă sau, a treia, o lovitură de palat...

VAS: Punctul 1. Armata sovietică a luat prizonieră toată armata noastră din Moldova. Deși, când se discuta armistițiul, căzusem de acord ca armata noastră să se adauge celei sovietice și să lupte pentru eliberarea teritoriului național. Punctul 2, unitățile care totuși au putut să se mențină și nu au fost desființate prin prizonieratul ăsta masiv au fost regrupate și trimise în cele mai grele direcții de luptă din România, ca să se lupte cu inamicul. Mai departe au fost băgate în Cehoslovacia, tocmai ca Armata Română să nu aibă gloria Berlinului.

IC: Deci, am fost ocupați.

VAS: Da.

IC: A fost „eliberare" prin ocupare...

VAS: Haideți să mergem la marele actor de comedie Constantin Tănase. *Davai ceas, davai palton.* Mai mult, după ce a fost eliberată România, nucleul Partidului Comunist a ieșit din ilegalitate. Istoria acestui partid nu s-a scris pe vremea celor 50 de ani de comunism în România. Nu a fost niciodată curat românesc. Majoritatea erau de alte nații. Ca atare, nici partidul nu a putut să-și scrie istoria, că se spuneau prea multe pe afară. Și a treia, lovitura de palat. Răspunsul: dacă regele nu accepta, nu se făcea treaba.

IC: Lovitura asta de palat era un plan stabilit sau a fost o chestiune spontană?

VAS: Au fost câteva zile legate, în care s-a zis că rușii vor fi de acord și că vor folosi Armata Română ca aliat. Atunci s-a zis: „putem să facem lovitura la palat". Dacă se știa că armata noastră era făcută praf și prizonieri prin Siberia câți ani au fost, n-ar fi acceptat. Tot atunci, o serie de generali au zis: „da, domne, merge". Cineva ar putea spune, „Domne, da, dar de ce nu scrieți o istorie a fortificațiilor?" Pentru că în fortificațiile României au fost alții care s-au c...t în ele. Mă iertați, este neacademic. Vă dau exemplu. Fortificațiile de la București, menite să apere Bucureștiul. Pacea care a fost la București cu nemții a făcut ca forturile să fie neutilizate. Forturile din linia Carol al 2-lea spre Ungaria. Prin generalii Ardealului au fost predate, cedate cu totul armatei maghiare, care le-a făcut praf. Care mai sunt, fortificațiile de la Timișoara, de la Nădlac până la Moldova Nouă, Focșani cu Nămoloasa. Alea de la mare le-am făcut degeaba de la început. Ideea că Antonescu a vrut să facă pe axa Focșani–Nămoloasa o linie de rezistență și pe Carpații estici era bună. Ar fi ținut armata sovietică să înainteze. Armistițiul fiind semnat în condițiile în care a fost semnat și cu această lovitură de palat, a însemnat că acum nu mai face doi bani.

IC: Nu mi-am propus ca în dialogul pe care l-am avut-o astăzi să lămurim toate „lucrurile". Dumneavoastră le-ați mai spus, dar sper să identificăm și niște chestiuni noi.

VAS: Se vor putea face paralele între ce v-am spus acum și ce va urma.

IC: Nu mi-am propus pentru telespectatori nici să vă scoatem de sub acuzație și nici să intervenim în vreun fel, sau să întărim acuzațiile.

VAS: Păi, nu aveți de ce, că nu puteți să atacați justiția. I-am spus unui ziarist francez: „Domnule, știi care a fost norocul meu? Dacă după Revoluția Franceză s-a întâmplat ce s-a întâmplat, a fost fiindcă ați avut ghilotina. La noi nu a fost și am scăpat."

IC: Domnule general, nu ați scăpat, pentru că ghilotina e una, dar închisoarea e...

VAS: Încă o dată spun. Am 79, pe 10 mai fac 80, sunt în condițiile în care încă mă vedeți. Înseamnă că am nervii tari și încă nu m-a doborât frica.

IC: Veți depune în continuare eforturile pe care le presupune o asemenea confruntare cu justiția română?

VAS: Am lăsat avocaților să folosească documentele. Am cerut de la Ministerul Apărării tot ce au fost ordine militare, pe care au avut dreptul să le desecretizeze ei. Mi le-au trimis și le-am dat mai departe.

IC: Mai sunt ordine secretizate?

VAS: Da, și trebuie să mă adresez Guvernului. Nu m-am adresat încă, am așteptat să văd ce scrie în motivarea acestei a doua sentințe, care prea seamănă cuvânt cu cuvânt cu cealaltă, care a fost dată după un proces care a durat vreo 3 ani și ceva, cu trei complete de judecată. Aici m-a judecat un bărbat cu două femei, pentru care am toată stima, dar nu puteau să simtă elementul militar, deci e greu să am pretenții.

IC: Trebuie foarte multe cunoștințe. Domnule general, vă mulțumesc foarte mult ca ați acceptat rugămintea pe care v-am adresat-o de a-mi acorda acest interviu. Vă smulg acum promisiunea că ne vom revedea.

VAS: Cu mare plăcere.

IC: Vă promit că voi studia cu atenție materialul înregistrat și voi căuta și elemente asupra cărora nu am avut inspirația să vă întreb.

VAS: Vă dau și interviul pe care l-am dat la Timișoara, când am fost ministrul Apărării, când am depus jurământul și toată activitatea de la Timișoara. Ce am dat la postul de televiziune locală – vedeți ce lipsește din ăla față de ce am spus și invers. Episodul pe care l-am înregistrat astăzi este episodul generalul Stănculescu militar, acuzat și condamnat, participant în primele eșaloane la nivelele cele mai înalte, unde sunt încă foarte multe secrete la evenimentele din '89.

IC: Acum profit și vă mai întreb ceva.

VAS: Da.

IC: Sunt persoane pe care le urâți? Nu în sensul distrugător și al ripostelor.

VAS: Am eu un cuvânt: dezamăgit. Sunt dezamăgit de foarte multe persoane care am crezut că vor ști să rezolve situații ulterioare și să nu își asume mai multe decât au făcut. Sunt foarte mulți, din păcate, pe care nu i-am găsit și nici nu știu pe unde dormeau în vremea zilelor 20, 21, 22, 23. Acum sunt cu niște memorii foarte teribile despre acțiunile lor dinamice.

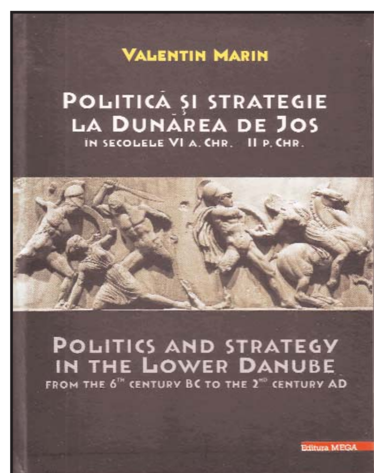
IC: Nu cred că aveți dreptul să fiți foarte dezamăgit, pentru că ar fi trebuit să vă așteptați la așa ceva. Dumneavoastră știți foarte multe lucruri.

VAS: Eu nu vorbesc de jumătatea goală a paharului. O văd întotdeauna pe cea plină.

IC: Vă mulțumesc! Doamnelor și domnilor, am motive să cred că dacă domnul general Stănculescu va descoperi noi amintiri care merită să fie cunoscute de dumneavoastră, nu va ezita să mă includă printre cei care merită să le afle. Poate vom găsi și explicații pentru multe dintre lucrurile care în momentul de față continuă să rămână neclare la nivel foarte înalt, unde se iau decizii majore pentru soarta omenirii și unde cei mari sunt întotdeauna mari, cei mici rămân în umbră.

(Sfârșit)

Semn(al) de carte

Valentin Marin, *Politică și strategie la Dunărea de Jos în secolele VI a.Chr – II p.Chr.,* Editura Mega, Cluj-Napoca, 2015 (volum bilingv, traducere, note și glosar în limba engleză de Viorela-Valentina Dima)

Între producțiile de istorie militară veche din ultimii 25 de ani, evoluția globală a politicii și a strategiei în largul și importantul areal de la Dunărea de Jos rămânea până la un moment dat un deziderat destul de îndepărtat. Este exact ceea ce dr. Valentin Marin, istoric militar bine-cunoscut și de largă apreciere, a împlinit prin lucrarea intitulată *Politică și strategie la Dunărea de Jos în secolele VI a.Chr. - II p.Chr.* (...)

Metoda aplicată de autorul lucrării în a privi strategia, acea *ars belii gerendi* sau *furia belii,* cum plastic o numea un strălucit istoric al Antichității, ca expresie ultimă a impunerii în exterior a politicii unui stat, reprezintă de la început o abordare corectă de răspuns. (...)

Cititorul va parcurge în paginile lucrării, cu interes și cu un crescendo de atenție, evoluția politico-militară și strategică de la Dunărea de Jos de la primele sale manifestări notabile odată cu planurile lui Darius I și până la acțiunea militară larg desfășurată de Imperiul Roman la nord de Dunăre pentru anihilarea importantului centru de putere care a fost statul dac condus de regele Decebal.

Lucrarea marchează o contribuție notabilă la cunoașterea politicilor strategice ale formațiunilor statale geto-dace și în ultimă instanță a statului geto-dac sub conducerea lui Burebista și apoi Decebal în raport cu politica imperiilor emergente: persan, macedonean și roman. De aceea, lucrarea reușește să aibă contribuții semnificative la unele teme mult dezbătute în istoriografia românească: trasee ale armatelor în marș, locuri de bătălii, calculul forțelor și mijloacelor angajate reprezintă un aport însemnat la istoriografia militară și în general la istoriografia românească. (Mihail Zahariade, în Cuvânt înainte)

Cărți și autori

Un bilanț bogat de succese și lumini

Ion C. ȘTEFAN

De la o anumită vârstă, fiecare aniversare este un triumf biologic și intelectual asupra efemerității, o bornă pe care o așezăm în calea timpului mereu trecător, afirmând că am fost, că încă mai suntem, că vom mai fi! Iar această bornă marchează cei 75 de ani de viață ai poetului și criticului literar Geo Călugăru, un rod bogat de succese și lumini, cultivate cu răbdare și hărnicie de-a lungul a 35 de ani de când conduce un cenaclu literar, care a activat, mai întâi, la Casa de Cultură a M.A.I.-ului, continuând apoi cu aceeași biruință și împlinire la Centrul Cultural Calderon, sub denumirea Cenaclul „Octavian Goga" – numele de tradiție al unui mare poet patriot.

O carte tipărită cu acest prilej poate fi o rememorare artistică a celor mai frumoase momente din viața și activitatea unui om, o călătorie cu prietenii literați, între două oglinzi paralele: una – reflectând chipul lui în evoluție și împlinire; cealaltă – înfățișând zâmbetele de prețuire și mulțumire ale celor care l-am însoțit.

O astfel de sărbătorire fericită, fizică și morală a lui Geo Călugăru a prilejuit un schimb de experiență despre ce citim, ce scriem, cum trăim, ce gândim, ce selectăm din existența noastră, ce vom lăsa moștenire urmașilor, din cartea publicată cu acest prilej și intitulată *Cuvântul – veșmânt pentru marea trecere* (Editura Orizonturi, București, 2016)

Îndrăzneala sa de a alcătui o astfel de antologie, aflată deja la volumul al II-lea, este și un exemplu pentru fiecare creator de lumină și înțelepciune, un semn de cutezanță, ca un urcuș pe treptele unei piramide egiptene. Care dintre noi vom fi pe o treaptă mai sus sau alta, cine se va zări chiar în vârful piramidei numai timpul va decide. Fiindcă această sărbătoare literară de lansare și laudă pentru talentatul și harnicul scriitor, care și-a presărat printre filele ei sentimentele și gândurile cele mai frumoase, reprezintă exemplul cel mai bun pe care îl putem desprinde chiar dintre filele ei. Carte de rememorări, de prezentare a unor noutăți editoriale, de evocări – un dialog multiplu între autorul ei și numeroșii scriitori, mai mult ori mai puțin cunoscuți, care au avut fericirea de a fi oaspeții cenaclului literar condus de Geo Călugăru.

Am căutat căi diverse să v-o prezint, fiindcă o astfel de culegere nu poate fi povestită și chiar simpla enumerare a numelor întâlnite aici ar putea umple cele 2-3 pagini pe care le-aș putea dedica acestei cronici (e drept însă că volumul lui Geo Călugăru are peste 360 de pagini).

Iată ce vă pot explica: autorul nu face ierarhizări, ci consemnează evenimentul cu aceeași inimă de prieten. El relatează despre autor, personaj participant la o emoționantă întâlnire literară, apoi consemnează ceea ce a scris autorul respectiv despre el.

Pornește uneori de la nume de rezonanță ale culturii române ca Mihai Eminescu, Mircea Eliade, Ion Rotaru, Nicolae Dragoș, Adrian Păunescu și mulți alții, într-o reverberație cu autorii care ar vrea să le urmeze exemplul: Dumitru Dumitrică, Florica Gh. Ceapoiu, Iuliana Paloda Popescu, Ioana Stupatu, Ion Machidon, ca un grup de urmași, străjerii drumului de afirmare, câți au fost prezenți la manifestările culturale conduse de Geo Călugăru.

Apoi, vin cei mulți, în efortul lor de autoafirmare: Doina Bârcă, Constantin Mironescu, Elena Ionescu Colcigeanni etc. În sprijinul spuselor sale, citim și afirmațiile unor scriitori despre Geo Călugăru: George Șovu, Victoria Milescu și ceilalți. Nu lipsesc nici incursiuni prin lumea spirituală: ambasadorii Ion Pătrașcu și Mihai Epure; doamnele Doina Moraru-Epure și Monica Făcăianu-Zodie. Sunt evocați cu multe respect câțiva artiști celebri și mari actori: Constantin Brâncuși, Iurie Darie, Amza Pelea, Ion Gh. Arcudeanu.

Din toată această țesătură de idei, opere și nume care vor rămâne, desprindem mereu sufletul prietenesc și protector al lui Geo Călugăru.

La mulți ani, prietene, noroc și fericire, inspirație în creația ta! Celorlalți colaboratori talentați, participanți la alcătuirea acestei cărți, le urez o activitate bogată și luminoasă de dăruire sufletească! Și un gând de bine pentru cititorii de pretutindeni!

Despre limitele istoriei culturale

Marian NENCESCU

Analizând „epocile" istoriei moderne, în scopul, evident, didactic, de a da un temei cercetărilor de istoria filosofiei, umanistul spaniol Ortega Y Gasset (1883-1955) constată că istoria, în general, poate fi considerată o știință de *tranziție,* câtă vreme, inclusiv în epocile considerate drept „decadente", sunt lucruri pozitive care încolțesc, astfel încât noi, cei de azi, nu putem defini epocile în termenii reali ai vieții efective trăite pe parcursul lor, ci le evaluăm subiectiv „prin simple aproximații ale noastre, exterioare și străine realității pe care o denumesc" (*Originea și epilogul filosofiei și alte eseuri filosofice,* București, Humanitas, 2004, p. 150). Cu alte cuvinte, suntem îndemnați să privim cu atenție realitatea circumscrisă unui anume timp istoric, să nu adoptăm un model sau o definiție exhaustive, ci, din contră, să urmărim elemente comune, care să poată fi aplicate mai multor epoci „pe deasupra și diferite de ele". Vorbind, deci, despre tranziție și decadență, sau, în alți termeni, despre „deschideri" și „închideri" culturale, suntem îndemnați să evităm conotația negativă a unor concepte pe temeiul că „nu există nicio dată la care umanitatea să se fi sinucis" (*ibidem,* p. 151) și că, dintotdeauna, au existat disidenți – oameni sau grupuri de oameni – care au crezut sau au preferat să trăiască în altă eră, trecută ori viitoare, și că, în esență, nu au existat epoci în care omul să se creadă sau efectiv să fie „anormal de nefericit".

Din acest *echilibru,* fragil, între fenomenele istorice și prin extindere culturale și filosofice și din nevoia de a stabili un „concept istoric convențional", învățatul spaniol desprinde și o învățătură, valabilă și azi, anume că „misiunea istoriei este a ni-i face verosimili pe ceilalți oameni" (*op. cit.*, p. 160), făcând, totodată, și cuvenita distincție între *ego* și *alter,* termeni generatori de „probleme insondabile, enigme și mistere", dar, în esență, o formă de manifestare spirituală, prezentă la toți oamenii. Trăim o epocă, susține Y Gasset în care „*eu*-l ia naștere după *tu,* și în opoziție cu *el,* ca un recul pe care ni-l provoacă teribila descoperire a *tu*-ului, a aproapelui ca atare, a aceluia care are insolența de a fi *celălalt"* (*op. cit.*, p. 161).

Așadar, *tu*-ul, cel înstrăinat și pe care ne străduim să-l asimilăm, nu este decât un *alter-ego*, „ceva în același timp apropiat și înstrăinat", iar nu un *altul.* În aceste condiții, *tu* și *eu* sunt simple elemente care țin de facticitate, iar, prin extindere, timpul *trecut* rămâne iremediabil distinct de cel *prezent,* câtă vreme nu putem ieși din acel trecut, din simplul motiv că trecutul *nu mai poate fi,* concluzionează Y Gasset: „La fel cum în conștiința *tu*-ului se formează și se alimentează cea a *eu*-lui, tot la fel omul actual își capătă conștiința superioară a *eu*-lui său exclusiv" (*ibidem*, p. 163).

Privind lucrurile din această perspectivă, de pe pozițiile *relativismului cultural,* suntem tentați să interpretăm contactul cu *celălalt* drept o „experiență radicală a alterității" sau, cum bine observă cercetătoarea Mona Mamulea, o „întâlnire interculturală în contextul modelului universalist, pusă sub semnul unui *consensus omnium gentium*" (*Dialectica închiderii și deschiderii în cultura română modernă,* București, Ed. Academiei Române, 2007, p. 10). Este o nouă formă de *cercetare participativă,* în sensul antrenării „celuilalt", despre care nu știm aproape nimic, de a ne oferi temeiuri pentru a *ordona* altfel lucrurile și a potența *ego*-ul propriu către un posibil *alter-ego*. În acest fel, străinul devine simultan „remediu" și „otravă", sfidându-ne prin refuzul său de a se alinia paradigmelor cognitive știute și îndemnându-ne spre noi direcții hermeneutice. Căci, observă M. Mamulea, „Între universalism și relativism, problema *celuilalt* a parcurs drumul de la un desăvârșit optimism al cunoașterii, la un tot atât de desăvârșit disconfort cognitiv" (*op. cit.*, p. 11).

Privită astfel, paradigma „deschiderii și închiderii culturale" reprezintă o nouă formă de raportare la „celălalt", de gestionare, pe baza unor legi proprii sociale și culturale, a relației cu *străinul,* o formă de integrare și, până la urmă, „o imagine a noastră reflectată într-o oglindă fermecată care ne arată cum am fost cu mii de ani în urmă" (*op. cit.*, p. 12), căci, observă Mona Mamulea, *„Ceilalți* suntem noi înșine, în această stranie identificare de peste timp". Fără a face neapărat o paralelă între „deschiderea" Occidentului spre lumea „primitivă" a Africii și a Americilor, care a adus, dincolo de tainele revelației cristice, și multă suferință și nedreptăți, fenomen perceput azi mai degrabă drept o *ocupație* culturală, autoarea insistă asupra nevoii de a păstra și conserva „locurile culturale" consacrate, dobândite în urma deschiderilor, susținând ideea că „gestul deschiderii" trebuie să rămână critic, lucid și selectiv și, lucru foarte important, el nu trebuie impus forțat, sub impulsul unei forme de globalizare cu orice preț, ci, din contră, gradual, printr-o „negociere" care poate fi asimilată cu o veritabilă hermeneutică. Preluând constructiv conceptul de „loc cultural", element important al „culturii donatoare" implementată în noul sol, teoretizat la noi de Viorel Cernica, Mona Mamulea constată că aceasta „nu îngheață în contextul evaluărilor", ci, din contră, participă, la rândul lui, la „nesfârșita masă a tratativelor" (*ibidem,* p. 14).

Analizând, pe parcursul a mai bine de un secol, fenomenul deschiderilor și închiderilor culturale la români, respectiv de la momentul constituirii „comunității de destin", treaptă superioară a „etnicității", cum o numea C. Rădulescu-Motru, în 1942, în eseul *Etnicul românesc,* element considerat, pe bună dreptate, de *deschidere,* și până la promovarea xenofagiei (absorția, fără discernământ a elementelor străine) și a *xenoemiei* (refuzul visceral al alterității), veritabile fenomene de *aculturație,* întâmplări pe care Eugen Lovinescu le punea pe seama generației junimiste, M. Mamulea pledează pentru deschidere, dar cu nuanțe. În acest sens, capitolul 2 al cărții, *Retorica elitelor de la 1848. Statutul ontologic al națiunii,* ne trimite, prin exemplele și modelele invocate, către momentul constituirii *spiritului național* (idee introdusă în circuitul cultural de Montesquieu și preluată ulterior de Rousseau și Voltaire).

Pe baza acestui concept, se naște sintagma *stat național,* în sensul că naționalitatea este cea care legitimează statul, termen pătruns la noi, pe filieră romantică, inițial prin intermediul corifeilor Școlii Ardelene, mai apoi prin scrierile lui Heliade Rădulescu. În acest fel, noțiunea de *caracter național* este asumată de teoreticienii de la 1848, însă, observă M. Mamulea „ne situăm încă pe prima treaptă a deschidei, aceea a introducerii elementului străin în discursul autohton" (*op. cit.*, p. 57).

→

Invitațiile „Doamnei Întrebătoare”

Passionaria STOICESCU

Noua carte de interviuri, *Invitație la confesiuni,* a Rodicăi Lăzărescu, apărută la Editura Vatra Veche, Târgu-Mureș, 2016, vine ca o continuare a celei premiate în 2015 de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, cu prestigiosul loc întâi, *La ora confesiunilor.* Mărturisiri obținute prin întrebări inteligente și incitante, despre fapte, gânduri, sentimente, aptitudini paralele cu scrisul, planuri de viitor, într-un cuvânt, tot ce se poate afla sub genericul *confesiune* și care devoalează apetența autoarei pentru cercetare, investigație literară, în scopul destăinuirii la modul eseistic. Afinități elective, dar și selective stau la temelia acestei *cărți cu prieteni.*

Profesor, ziarist, autor de dicționare, autor de cărți de interviuri, redactor-șef al unei prestigioase reviste culturale, *Pro Saeculum,* Rodica Lăzărescu își reafirmă talentul reportericesc și în această nouă apariție editorială, prin spontaneitate, arta digresiunii, discreția stimulatorie a celui intervievat, bogăția materialului folosit pentru a extrage „esențe interogative”, totul pentru o polivalență a răspunsurilor de așa manieră oferite, încât să capteze interese foarte diverse. Ale cui? Ale cititorului obișnuit, deși astăzi se citește destul de puțin, ale cititorului specializat, deși sastisit că astăzi se scrie cu mult mai mult decât se citește, ale profesorului și elevului, ale istoricului și criticului literar, pentru date și documente, pentru mediul cultural al epocii, al perioadei în care există cel intervievat etc.

Toate demersurile „Doamnei Întrebătoare”, cum superb o definește poetul Nicolae Turtureanu în interviul *Nu poți exista pentru toți, și e suficient ca o singură ființă să existe pentru tine,* sunt întreprinse cu suflet, știință și artă a cuvântului pentru a face mai familiară și mai autentică nu numai figura umană a celui chestionat, ci și opera lui, munca de cercetare a acestuia, contribuția la edificiul cultural în slujba căruia e angajat. Multe dintre interviurile cărții pun pe tapet concepția scriitorului despre actul de creație (Iulian Filip, Maria Mănucă, Ștefan Mitroi, Leo Butnaru), opinia lui despre propria operă, dar și cea despre părerile unor confrați de breaslă privitoare la cărțile lui (Șerban Codrin, Ion Lazu, Passionaria Stoicescu, Nicolae Dan Fruntelată), înrâuririle suferite, destăinuirile cu privire la debut, la pseudonime, la amiciții și adversități literare (Valeriu Râpeanu, Petre Isachi, Victor Ravini, Niculae Gheran). Sunt „mărturii” care nu se pot face oricând, oricum și oricui.

Devotați cititului și scrisului, de la autor la intervievați, cartea rămâne tărâmul cel mai afectuos unde se desfășoară întrebările și răspunsurile. De aceea nu doar în portretele individuale, ci și în cele colective (domeniul „Cinematografie”, în *Despre inconștiența de a face acest film...* – scenarist și regizor, Stere Gulea, după romanul *Moromeții* al lui Marin Preda, împreună cu actorii „moromețieni” Victor Rebengiuc, Mitică Popescu, Dorel Vișan surprinzând reliefarea legăturii dintre opera literară și film, sau domeniul „Academie”, în *Academia Română – 150,* intervievați fiind academicienii Răzvan Theodorescu, Gheorghe Păun, Basarab Nicolescu, Ioan-Aurel Pop și membrul corespondent Ion Pop, toți militând pentru un spirit academic, neatârnat politic), tușele, luminile și umbrele sunt dozate astfel încât să evidențieze nu numai detaliile, ci și ansamblul.

Și totuși un profil singular de academician, Gabriel Ștrempel, fost director al Bibliotecii Academiei, întruchipează în numele tuturor tipul cărturarului cu har, care a gospodărit exemplar fondul de documente istorice și colecțiile Arhivelor, cu adevărat „robit cărții”, suferind spiritual și trupesc pentru ea, ca și „rebrenianul” Niculae Gheran, cercetător, editor și, mai nou, prozator eminent în *Arta de a fi păgubaș*.

Două femei (neuitând ilustrația copertei, cu „trei gânditoare” aparținând regretatei pictorițe și graficiene Tia Peltz) „îmblânzesc” teritoriul interviurilor dominat altminteri de bărbați. Sunt onorată să fiu una dintre ele. Cealaltă, medicul Maria Mănucă, poetă și plasticiană, deschide cartea ca o promisiune pentru „ethernul feminin”, pentru plurivalența artistică.

Cel mai amplu interviu îl are ca protagonist pe „baladierul” Șerban Codrin, cu „romanul” întortocheat al devenirii sale, lăsat să se desfășoare pe măsura apetitului său de povestitor și a nădufului adunat în ani pentru unii confrați scriitori și unele edituri, dar și pentru a defini consacrarea sa în poezia cu formă fixă. Cel mai „aplicat” metaforic și lingvistic, în ton cu profesia celui intervievat, este „dialogul paremiologico-geologic” *Am evitat să calc în piatră seacă,* realizat cu Ion Lazu, poate de aceea „răsfățat” de autoare cu două intervenții în aceeași carte. Sunt reafirmate crezuri vechi și conștiincioase privind literatura și istoria adevărată a neamului românesc (Gabriel Ștrempel, Valeriu Râpeanu), forme literare noi – *baladânga* și *zvâcromanul* (Nicolae Dan Fruntelată) sau unele aptitudini „violons d’Ingres” (pictură, muzică) ale unora dintre cei intervievați (Maria Mănucă, Iulian Filip, Passionaria Stoicescu).

Aflându-mă printre cei 25 de chestionați ai acestei cărți, am înțeles un fapt din esența ei: *Cheia interviului este întrebarea.* Un interviu bine pregătit înseamnă întrebări adecvate. Recitind paginile dedicate mie de atunci, mă umple un soi de lumină benefică pentru ego, fascicul proiectat de întrebările autoarei privind „plusființa” pe care o tăinuiește orice artist sau realizând dualitatea creatorului-femeie și libertatea convertită în „privațiune”. Un prilej să mă cunosc mai mult decât mă știam!

Dar întrebările volumului nu seamănă deloc între ele și nici nu se repetă, chiar dacă autoarea bate uneori monedă pe zodii și pe citate din opera celui întrebat. Totul e ca un joc. Mingea e ridicată la fileu de către reporter, care își „îngustează” terenul propriu pentru a-l lăsa pe cel interogat să zburde în pase și volute, după talent, dorința și putința de a se confesa sau pentru a-i lăsa și pe ceilalți „jucători” să participe, când e vorba de o „echipă”. Oricum, reușita interviului imprimă o mișcare dezinvoltă a reporterului pe terenul interlocutorului. Astfel, Rodica Lăzărescu e o „jucăușă”. Alertă, sinceră, plină de elan, știe să-l angreneze pe partenerul de dialog și, implicit, pe cititor, nu doar în jocul de idei, ci și în cel semantic, mângâind delicat atât orgoliul celui ce se confesează, cât și pe cel propriu.

Harta desfășurărilor ludice e într-o Românie Mare, dar și într-una mică și contemporană, uneori în afara hotarelor (nedrepte ale) țării (Iulian Filip, Leo Butnaru, Ioan Baba) sau mai în inima Europei, pe unde s-au aciuat unii români plecați de voie sau de nevoie (Victor Ravini), dar și în domeniul istoriei, al folclorului, filosofiei, științelor etc.

Cu fiecare în parte, „Doamna Întrebătoare” demonstrează o excelentă cunoaștere a operei și activității culturale sau civice a partenerului de dialog, curaj și sinceritate de opinie în ideologii și tărâmuri (Ioan Baba, *Ne simțim străini și vitregiți,* Ion Coja, *Mi-am făcut propria editură ca să pot edita și tipări în deplină libertate romanul* Șeitanii, Petre Isachi, *Firul Ariadnei oferit de revistele de cultură nu ne scoate din labirintul inculturii,* Nicolae Dan Fruntelată, *Viața mea a fost și este un război, ca o apă prin care am trecut purtându-mi pe umăr iubirile și în gând lumea mea, lumea magică a micii Valahii,* Niculae Gheran, *Capu’ sus, că oricum belele curg și doar timpu’ vindecă tot!*).

Remarcabilul talent al autoarei e acela de a da prilejul cititorului obișnuit sau specializat să trăiască un soi de intimitate livrescă alături de cel ce se destăinuie, să acceadă la lumea lui, altminteri inaccesibilă experienței directe. „Între-vederea” (una dintre traducerile etimologice ale cuvântului englezesc „interview”), deși se petrece în toate dialogurile volumului menționat, adesea nu se produce în fapt. Dar esența întrebării, cuvintele care o redau sunt atât de vii, încât minunea se produce.

O carte e făcută din cărți, iar cărțile, cele adevărate, din viața, simțirea, talentul de a da originalitate celor trăite, citite și însușite sub o aură personală. Zodiile și ursitoarele n-ar fi putut lipsi în tot acest joc de-a harul, în care recunoști alteritatea și ți se pare straniu că ai putut gândi și trece pe hârtie, în cuvinte, în culoare, în linii, în traducerea unui confrate, în reluarea operei sau operelor scriitoricești plusființa ta.

În cele peste 300 de pagini ale *Invitației la confesiuni,* lingvista Rodica Lăzărescu, autoare de dicționare și îndreptare gramaticale, este dublată de o fină literată, poetă în forul ei lăuntric, alegând cele mai reprezentative citate, care să jaloneze etapele importante de creație și existență din viața unui autor. Iar când își dau mâna lingvistul cu literatul, filosoful cu istoricul, redactorul de ziar cu cel de carte, seriosul cu jucăușul, neastâmpărul cu ordinea, iese o carte ca aceasta. Vorba lui Arghezi din *Ex libris: ...încet gândită, gingaș cumpănită:/ ...ca o floare, anume înflorită/ mâinilor mele care te-au deschis.*

Drumul până la constituirea „locului cultural” a fost însă lung, căci, notează autoarea cărții, „În Țările Romane nu putem vorbi de o răsturnare conceptuală abruptă. Trecerea de la semnificația clasic-iluministă a conceptului, la cea romantic-naționalistă și mesianică, se produce treptat” (*op. cit.*, p. 68). Semnificativ, la noi *regenerarea națională,* termen introdus de H. Rădulescu, s-a făcut prin intermediul *limbii,* apelându-se, cu deosebire, la izvorul *latin,* primordial. În concepția pașoptiștilor, întăriți de ideea *electiunii* („Mi s-a părut că pe mine Dumnezeu m-a ales să luminez neamul”, susținea cu emfază Heliade Rădulescu), *lucrarea* și *îmbogățirea* limbii au însemnat temeiul pe care s-a sprijinit naționalitatea, iar latinizarea limbii a fost văzută ca o formă de apărare a acesteia de influențele străine. Concluzionând, „națiunea română modernă este o creație a elitei de la 1848” – susține Mona Mamulea, este primul *loc cultural* construit deliberat, apărut pe teren autohton, fără un desant de aiurea și fără o conexiune anterioară care să o fi anticipat. În aceeași linie se situează și apelul la ortodoxie, combinația dintre latinitate și ortodoxie asigurând, în opinia părintelui Dumitru Stăniloae (1903-1993, unicitatea unui neam și „acel complex de mari și originale calități, care ridică valoarea rasei noastre” (*Ortodoxie și românism,* Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1939, p. 121).

La polul opus, s-au situat *închiderile,* identificate de Eugen Lovinescu prin critica a tot ce e străin, momentul de apogeu fiind atins de „închiderea totală și iresponsabilă a generației junimiste și a tradiționaliștilor”. Fenomenul în sine este însă discutabil, câtă vreme nu se poate vorbi de o „încremenire absolută”, ci mai degrabă despre o rezistență la nou, în acest interval poporul trecând, sub asaltul alterității, de la o cultură de tip țărănesc la una preponderent urbană. „Țăranul român s-a integrat *natural* în lumea nou creată, raporturile sale cu alteritatea fiind *dinamice,* și conducând treptat spre o nouă configurație, inclusiv spre o direcție cu care s-a identificat”. Aceasta a fost, în opinia Monei Mamulea, *Europa latină* în vârtejul căreia cultul romantic al individului s-a contopit cu acela al națiunii colective. Alternând, așadar, închiderile cu deschiderile, nevoile cu specificul local, națiunea noastră a devenit ea însăși un „loc cultural”, la care au contribuit deopotrivă pașoptiștii și junimiștii, tradiționaliștii, avangardiștii.

Fără a susține neapărat teza unei *viziuni anticipative,* de tip protocronist, Mona Mamulea nu a ezitat să evidențieze *difuzionismul* hașdeian sau *sincronismul* lovinescian drept argumente pentru teza globalizării, în speranța, susține autoarea, că și alți cercetători vor fi fascinați de problema identității culturale, în spiritul unui generos proverb arab care ne îndeamnă: „Bea din puț, dar lasă-i și altuia locul”.

Cherchez la femme

Femei, femei, de n-aţi fi voi - nici lumea! Toulouse-Lautrec

Paula ROMANESCU

Într-o secţie a Muzeului de Artă din Montreal – Expoziţia temporară *Toulouse-Lautrec şi Viaţa de Noapte din Montmartre.*

Altă „catastofă”, alte splendori!

Într-o atmosferă de penumbre şi muzică *fin de siècle* nouăsprezece, ne întâlnim cu *La Goulue,* celebra dansatoare de cancan, cu sofisticata *Jane Avril,* cu ironicul şi frustul *Aristide Bruant*, cu *Valentin Le Désossé,* cu *Yvette Guilbert* – acea lume a cabaretelor pariziene mereu gata de *faire la fete* în nişte ani nebuni de muzică şi dans, de şampanie şi amor (deloc sinonim cu noţiunea de iubire!), cu un *Henri de Toulouse-Lautrec* genial, diform şi lucid, mereu atent la chipul scălâmb al lumii pariziene îmbătrânită-n rele (dar parcă numai ea?).

Louise Weber (1866-1929), înainte de a deveni celebra *La Goulue*, a început prin a spăla rufele murdare ale protipendadei pariziene care-şi pierdea tinereţile şi alte anotimpuri prin cabaretele în vogă de la sfârşit de secol al XIX-lea. Saltul de la albia de rufe la scena de la *Moulin Rouge* l-a făcut trecând o vreme prin atelierele lui Auguste Renoir, unde poza în atitudini excentrice, ca pentru o repetiţie generală înainte de premiera unui spectacol în care ea să fie stea, prin atelierul unui fotograf monden care-i aprecia foarte armonia trupului său gol pe care a ţinut să li-l arate şi altor amatori de astfel de splendori. Acesta din urmă a propulsat-o în atenţia petrecăreţilor care-şi înecau inutilitatea în şampanie şi poftele în amoruri uşurele care-i uşurau de arginţi.

Că pe la Moulin Rouge trecea, printre alte figuri (masculine, desigur, cele feminine aveau primiri selecte în saloanele lor la *jour fixe* şi trebuia să fie amfitrioane perfecte!) din nobilimea franceză şi internaţională, şi Prinţul de Galles şi fiul Victoriei regină – mamă eroină, Eduardul acela cu numărul 7, înainte de a se cocoţa pe tronul Marii Britanii şi Irlandei de Nord (1901-1910), căruia i se datorează încheierea *Entente(ei) cordiale* cu Franţa în 1904, şi alţi prinţi şi prinţişori de prin Spania, Italia, Germania, Rusia, Polonia, Valahia ori Moldova, n-ar trebui să ne mire. Nelipsiţi erau artiştii – boema pariziană.

După numărul fierbinte de cancan, *La Goulue* cobora în sala clocotindă de pofte masculine şi, în schimbul unei sticle de şampanie pe care-o golea dintr-o suflare (porecla de *Vide-Bouteille* nu-i fusese dată în zadar!), ea începea să danseze pe masa plătitorului, învolburându-şi amplele volane ale rochiei sale supradecoltate până când fericitul ales îşi pierdea capul şi nu mai observa că nurlia nici nu avea pe ea incomozii chiloţei pe care şi-i arătau ostentativ celelalte jucăuşe cancaniste. Cum să mai ia el seama la lipsa acestui banal element vestimentar când ochii lui erau ameţiţi de învolburările mişcătoare ale rochiei…

Într-o seară ea i s-a adresat, zice-se, cu ironie Prinţului de Galles cu un *Hei, prinţe, plăteşti sau nu şampania aia?* Şi prinţul a plătit. Şi ea a dansat pentru el…

La masa lui obişnuită, alt prinţ-rege al afişului – contele Henri de Toulouse-Lautrec – cu paharul la îndemână, le „croca” din priviri pe acele preotese ale amorului, în vreme ce creionul nelipsit din mâna lui dreaptă abia prididea să surprindă mişcări, şi gesturi, şi chipuri, şi scene din lumea aceea stranie, elegantă şi vulgară deopotrivă.

La Goulue era regina cabaretului. Când se avânta ea în ring cu *Valentin le Desossé,* partenerul ei filiform şi mobil ca o păpuşă dezarticulată, asistenţa era în extaz.

Trecuseră vreo zece ani de când *La Goulue* ţinea capul de afiş al spectacolelor de la Moulin Rouge şi, pe la începutul secolului al XX-lea, s-a gândit ea să pună de o afacere personală, mai cu seamă că devenise şi mamă. De tatăl copilului pe care ea îl numea prinţişorul, nu se prea ştia. Nu vă grăbiţi să-i alegeţi drept tată vreun cine ştie ce purtător de blazon nobiliar! Pentru orice mamă din lume copilul ei e un mic prinţ.

Împreună cu un om modest care şi-a făcut-o soţie, înfiindu-i şi odrasla, ea s-a angajat îmblânzitoare de fiare la circ. Credea că renumele său va atrage valuri de spectatori. N-a fost aşa. Pe de altă parte, fiarele sălbatice s-au dovedit mai nesupuse decât fiarele bipede ale cabaretelor.

Gustul pentru şampanie a trebuit să şi-l potolească ea cu vinul ieftin. Anonimatul îşi întindea vălul peste fosta stea *La Goulue,* nemurită de Toulouse-Lautrec prin desenele care o reprezentau. Fiul avea să-i moară în jurul vârstei de douăzeci de ani. Ea începuse să cerşească. Era adesea văzută pe trotuarul de la intrarea în Moulin Rouge, între degetele diforme şi îngheţate, cu câteva cutii de chibrituri cu care încerca să-i îmbie pe trecători să i le cumpere…

Bătrână şi bolnavă, cea care fusese cândva faimoasa *La Goulue* avea să moară pe stradă, în iarna anului 1929.

A fost înmormântată la Cimitirul Săracilor.

Henri de Toulouse-Lautrec trecuse vămile lumii acesteia în 1901.

Când a ajuns Preşedinte al Franţei, Jacques a dispus strămutarea osemintelor celebrei dansatoare *La Goulue* în Cetatea Umbrelor din Montmartre.

La Goulue cea nemurită de Henri de Toulouse-Lautrec continuă să strălucească în marile muzee ale lumii.

Iat-o şi pe Jane Avril (1868-1943), fiica unei femei uşurele şi a unui nobil care nu s-a grăbit să-şi recunoască paternitatea. Chiar, ce l-o fi reţinut, că doar era un stâlp de cabaret!

Părinţii acestuia însă s-au ocupat de creşterea copilei delicate şi fragile (sânge nobil – apă albastră!) până pe la vârsta de nouă ani, când mama sa şi-a adus aminte că o are şi, cum auzise că era deosebit de frumoasă, s-a gândit s-o bage şi pe ea în pâine fiindcă trotuarele Parisului anunţau recoltă promiţătoare de belşug…

De atunci i s-a tras Janei nervozitatea care avea să-i aducă porecla de *Jane Nebuna* sau *Melinita*. Dar educaţia primită în copilărie a respins mizeria în care fusese destinată de propria sa mamă să-şi ducă existenţa.

Jane a urcat de timpuriu pe scenele teatrelor pariziene de periferie, ajungând curând recunoscută pentru graţia şi nobleţea dansului său.

Când a urcat pe scena Cabaretului de la Moulin Rouge, vulgaritatea insolentă a unei *La Goulue* a trebuit să cedeze în faţa eleganţei degajate de personalitatea şi talentul Janei. Ca solistă a baletului, ea a impus ţinuta roşie (de stea!), în vreme ce dansatoarele din ansamblu purtau alb. Obiceiul se păstrează şi în zilele noastre.

Printre obişnuiţii serilor în care ea dansa, se aflau poeţi şi artişti pictori şi sculptori care-i căutau cu asiduitate compania. Cu Freud purta o susţinută corespondenţă. Despre ce vor fi vorbit aceştia? Cum despre ce? Despre filosofie, desigur…

Au portretizat-o şi un Picasso (nu, nu ea e *Femeia care plânge!*), şi un Eduard Munch (nu, nu ea e *Strigătul!*), l-a inspirat şi pe Ibsen, l-a fermecat pe Maurice Barrès, Sacha Guitry a admirat-o.

A fost muza de necontestat a lui Toulouse-Lautrec. Afişele (pe care ea i le comanda la început) o reprezintă ca pe o flacără diafană cu chip de femeie cu trăsături de o extraordinară armonie. Schiţele de portret pe care el i le-a făcut sunt tot atâtea declaraţii de admiraţie venite din partea unui artist care ştia (o, cum mai ştia!) ce dar nepreţuit este frumuseţea.

La expoziţia de la Muzeul de Artă din Montreal vizitatorii se lasă purtaţi de muzica unui timp în care nu se făcuse încă auzit bubuitul tunurilor din Primul Mare Război iar pe Cel de Al Doilea nici cea mai bezmetică raţiune nu şi-l putea imagina. Era un timp *des cerises – al cireşelor* iubirii numai bune de cules, al şampaniei şi al dansului, un timp de *dolce farniente* căruia Henri de Toulouse-Lautrec i-a fost, în felul său inconfundabil, cronicar.

Iat-o pe Yvette Guilbert (1865-1944), cântăreaţa cultivată care a cucerit scenele Parisului, dar şi pe cele din Lumea Nouă, Anglia, Germania, scriitoare de memorii, regizoare de film, creatoare de texte care au fost puse pe muzică, răsfăţată a scenelor Parisului.

Când Charles Zidler, fondatorul Moulin Rouge-ului, a descoperit-o, Marcel Proust care nu plecase încă *în căutarea timpului pierdut,* mulţumindu-se să şi-l piardă şi el cum putea, a scris despre Yvette Guilbert prima sa cronică.

A fost numită *La Diseuse Fin de Siècle – Diseuza Sfârşitului de Secol.* Ea a făcut trecerea de la muzica din *Temps des cerises* la acele *Feuilles mortes* de Joseph Cosma, după poemul semnat de Jacques Prévert, la interpretarea unei Juliette Gréco, la muzica unor Serge Gainsbourg, Jacques Brel, Georges Brassens, Léo Ferré.

Cum să nu ne oprim şi la superbul Aristide Bruant (1851-1925), impunător ca un zeu păgân, cu nelipsita lui eşarfă roşie, cu pelerina neagră ca o hlamidă de corb rătăcit între orătăniile din ogradă, cu pălăria sa neagră cu boruri largi!

La cabaretul său – *Le Chat Noir,* rebotezat *Le Mirliton,* venea toată floarea cea cosmopolită a Parisului ca să se lase… insultată de zicerile ironic ireverenţioase ale patronului şi să mai şi plătească preţul deloc mic de intrare, başca berea şi şampania – plebea şi crema societăţii puse în aceeaşi ecuaţie… Limbajul argotic al trotuarelor era aici la mare preţ. Ca să-l guste pe săturate, bogaţii plăteau.

Când s-a retras din… afacerea cu cabaretul, Aristide Bruant şi-a oferit un castel, un vast domeniu de vânătoare, o viaţă de huzur, servit fiind de o armată de servitori. Când era întrebat cum a reuşit aceasta, el obişnuia să spună: „M-au ajutat nobilii şi îmburghezitii: Eu i-am insultat, ei m-au plătit pentru asta. Suntem deci chit!”

De ce o fi uitat el să spună că tocmai nefericitul conte infirm, genialul pictor Henri de Toulouse-Lautrec l-a înnobilat cu adevărat prin cele 31 de afişe / desene pe care i le-a făcut, asigurându-i imprescriptibil drept de cetate în cel mai de seamă palat al Artelor din Oraşul-Lumină – Muzeul Luvru!

Când s-a mutat la Montparnasse, cetatea aceea vegheată de *Sărutul* lui Brâncuşi, doar litografiile lui Lautrec mai cunoşteau povestea celui care va fi fost Aristide Bruant. Dar acestea nu ştiu de lumea umbrelor tăcute, ci doar de lumina vieţii cea fără de moarte.

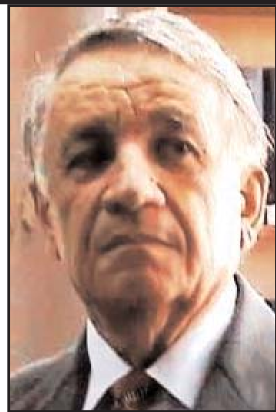
Părăsesc Montrealul cu, în minte, trei zile încărcate de amintiri felurite, cu oameni cum pe tot pământul, cu locuri cum prin lumea toată, cu artă cum să tot înalţi slavă geniului omenesc care ştie să transforme şi tragedia, şi urâtul, şi amarul, în splendoare.

Fără femeile acelea uşurele ca nimicul, nici arta lui Toulouse-Lautrec, nici existenţa lui tragică nu ne-ar fi rămas cunoscute.

(Fragment din *Jurnal de veche Lume Nouă,* august 2016)

Arta covoarelor persane

Ion PĂTRAȘCU

Suntem pe tărâmul fermecat al Șeherezadei, unde alergăm cu sufletul la gură de la o minune la alta, toate aflate în Patrimoniul Cultural al Umanității. Pornim de undeva din etapa mitologică a Persiei, trecem prin aria nemuritoarelor legende și ajungem la splendorile marilor imperii persane. Parcurgem etapă după etapă prin splendida civilizație persană, cu amprente în toate domeniile creației umane. Am făcut, deja, cunoștință cu eșantioane unicat din domenii precum arhitectura, sculptura, peisagistica grădinilor sau literatura. Și, în fine, am ajuns la covoarele persane, a căror istorie se confundă cu cea a Persiei. Aici, pe solul Iranului, am aflat povești uimitoare despre un simplu obiect casnic, o împletitură cu rol de protecție termică în sezonul rece, care devine o artă definitorie pentru Persia. Așa cum numele Chinei era sinonim cu mătasea, la fel și cel al Persiei era sinonim cu celebrul său covor, devenit, în decursul mileniilor, una dintre cele mai distincte trăsături ale artei și culturii acestui popor. Dacă istoria omenirii se măsoară în ani, cea a Persiei se numără în nodurile de lână, mătase sau bumbac de pe minunatele sale covoare…

Eram în Persia, țara de origine a *covorului fermecat*. Fermecat nu doar pentru faptul că el ar fi fost adus de spiritul din lampa lui Aladdin (o poveste încântătoare, care merită recitită), ci, mai ales, pentru că el uimește lumea încă de pe vremea lui Cirus cel Mare, cu peste 2.500 de ani în urmă. Covorul dădea nota de lux în palatele regale și casele nobiliare, unde capetele încoronate și notabilitățile călcau pe cele patru covoare ale anotimpurilor anului și cele treizeci ale lunii. Și, nu aveau jenă în a-și călca în picioare una dintre cele mai importante bogății ale lor. Printre altele, frumusețea și luxul acestor covoare erau un motiv în plus pentru a fi invidiați de greci. De la Aladdin am *împrumutat* și eu un covor fermecat pentru a mă deplasa mai rapid (cu gândul, desigur) de la o poveste la alta, precum și la câteva dintre cele mai importante centre de covoare de pe întinsul Iranului.

Am ajuns la Isfahan, una dintre capitalele neoficiale ale producției de covoare. Este unanim admis că nu poți spune că ai fost în Iran, fără să fi poposit și la Isfahan. Aici, ca peste tot în această țară, vizita la un magazin de covoare este un act de cultură, nu de *shopping*. În atelierul-magazin de covoare din Isfahan am avut senzația că mă aflu într-un adevărat *tunel al timpului,* unde gazdele ne prezentau, ca într-un dans hipnotic, obiecte de artă (nu produse!) rezultate dintr-o experiență de milenii. Da, așa iese la calcul. Datele istorice vorbesc despre covoarele din Epoca Ahemenidă (550-330 î.Hr.), începând cu regele Cirus cel Mare. Informația este cu atât mai prețioasă, cu cât nu era vorba despre covoarele unor triburi de nomazi, ci despre acelea produse în atelierele regale, unde Cirus se implica direct, așa cum făcea și în cazul celebrelor grădini paradisiace de la curtea sa regală din Pasargad. La ele se referea istoricul grec Xenofon (?430-360 î.Hr.) atunci când scria că *paradisul lui Cirus avea o formă geometrică.*

Moștenirea istorică este destul de săracă în eșantioane ale vechilor covoare, întrucât ele sunt țesute din materiale degradabile precum lâna, mătasea și bumbacul. Însă, a fost suficient unul, doar unul dintre acestea, pentru a dovedi vârsta matusalemică a covorului persan. În anul 1949, printr-un joc al dragostei și al întâmplării, apare o mărturie materială, un covor de o frumusețe rară (2,82/2 m, cu 36 de noduri simetrice pe cm²), având un câmp central roșu închis și două borduri largi, reprezentând una o căprioară, iar cealaltă un cal persan. Era covorul Pazirik, conservat perfect de ghețarii Văii Pazirik din Munții Altai ai Siberiei, aflat astăzi la Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg. El este considerat cel mai vechi covor din lume, care ar fi fost rezultatul unei experiențe anterioare în materie de peste o mie de ani. Acest produs din lână este apreciat de specialiști drept cea mai frumoasă și mai valoroasă descoperire aparținând Epocii Bronzului, o primă mărturie despre una dintre tradițiile arhaice ale omenirii.

În atelierul din Isfahan, am înțeles că acest produs artistic este nu doar motiv de mândrie, dar și o adevărată religie pentru iranieni. Ei au conceput covorul ca pe un spațiu sacru, cu un câmp central rezervat universului și divinității, protejat de elementele terestre de pe margini. Printre poveștile fabuloase aflate la Isfahan, este și cea a covorului *Primăvara lui Khosrow* (rege sasanid, 531-579), a cărui existență este plasată undeva între legendă și realitate. După opinia specialiștilor, acesta ar fi fost unul dintre primele *covoare-grădină paradisiacă,* o reproducere în premieră a celebrelor grădini ale lui Cirus cel Mare. Covorul era țesut special pentru ca regele Khosrow să se bucure tot timpul anului de un peisaj primăvăratic. Se pare că de atunci și până în zilele noastre există convingerea că cine își cumpără un covor persan are în casă o grădină în miniatură, prin care se plimbă în permanență. Însă, suveranul persan pășea pe o țesătură din mătase și fire de aur, unde elementele decorative erau conturate cu pietre prețioase și bijuterii, asortate desenului și culorilor.

Pentru noi, a rămas doar legenda acestui covor, pentru că, în anul 651, cuceritorii arabi l-au tăiat în bucăți, împărțindu-l soldaților drept pradă de război.

La atelierul de covoare din Isfahan – adevărată Galerie de Artă – ne-au încântat nu doar modelele și culorile, dar și măiestria cu care ele ne erau prezentate de gazde. Esențiale se dovedeau derularea și rularea covoarelor, succesiunea acestor operațiuni, intensitatea și unghiul sub care cădea lumina, toate la un loc oferind un minunat joc al imaginilor. Iar noi, spectatorii, pășeam pe covoare care au fost așternute la picioarele celor mai mari personalități ale istoriei, începând cu regii ahemenizi din secolul V î.Hr. Mângâiam chilimuri cu prețuri care ne depășeau imaginația. Am avut și eu în mână un covoraș de mătase care trecea de mia de dolari. Era un chilim (cuvânt persan), frate al covorului, însă de spiță nobiliară, care nu este țesut pentru podele, ci pentru pereți, mobilă sau chiar tronuri regale. Mult mai fin și mai valoros, chilimul (scoarța) se potrivește de minune cu zicala locală: *cu cât este buzunarul mai gros, cu atât este covorul mai subțire.* Țesutul acestora era o artă rezervată femeilor și fetelor, în special pentru cele care se pregăteau de măritiș. Chilimul devine piesa de rezistență din zestrea fetei, o dovadă a iscusinței și educației primite în familie. La chinezi, acest *atestat* era sub formă de broderie.

Acolo am înțeles de ce țesutul covoarelor este, mai presus de toate, o operă de artă arhitecturală. Țesătorul nu se așeza la război (orizontal sau vertical) fără un plan detaliat, elaborat nu de el, ci de un arhitect sau un pictor. Planul prevedea materialele de folosit, compoziția și dispunerea modelelor, elementele decorative, precum și culorile folosite. *Strategul* covorului era adesea și desenator al copertilor unor manuscrise. Deci, arhitectura și țesutul covoarelor sunt arte înrudite. Uneori, interveneau și caligrafii, având grijă de liniile curbe sau drepte dintre modele. Până în zilele noastre, se păstrează același plan al grădinilor tradiționale de tip *Chahal Bagh,* la care se adaugă arabescurile florale sau geometrice aduse de islam. Din gama elementelor decorative nu va lipsi *pomul vieții* (de obicei, chiparos), care simbolizează fertilitatea și continuitatea, legătura între subpământean, pământean și divin. Sunt prezenți norii (element venit din China), în formă stilizată de treflă, care asigură comunicarea cu divinitatea și protecția acesteia. Apare rodia, care dă binecuvântarea, garoafa ca simbol al norocului (foarte populară printre țesători), cămila considerată bogăția nomadului, precum și cele două coloane, care anunță intrarea în Paradis. Sunt întâlnite, adesea, și elemente ornamentale complementare, intersectate atât în câmpul central cât și pe borduri, cum ar fi steaua în opt colțuri, svastica sau crucea grecească, completate de inscripții marginale, de genul versetelor din Coran, dedicațiilor, versurilor sau chiar fotografiilor celor patru mari poeți clasici persani: Ferdousi, Saadi, Hafez și Khayyam.

Tematica cinegetică a fost și ea o componentă majoră a covoarelor persane, atâta timp cât vânătoarea era o modalitate de relaxare a suveranilor, desfășurată într-un cadru natural precum cel al grădinilor Edenului. Printre piesele celebre ale genului se înscrie și covorul din Mantes, păstrat în prezent la Muzeul Louvru. Orașul Kashan este prezent cu astfel de covoare în muzeele de artă din Viena, Boston sau Stockholm. Să amintim și tapiteria cu scene de vânătoare, primită de la un șah iranian și aflată în sala de muzică de la Castelul Goga, din Ciucea.

O etapă distinctă în producerea covoarelor persane intervine după cucerirea arabă, când este obligatorie, și în acest domeniu, o aliniere la normele islamice. Astfel, arabescurile florale și geometrice devin motive ornamentale dominante. Se susține că acestea s-au impus nu doar din dorința de a elimina scenele cu ființe vii, ci și ca o înlănțuire a unor simboluri cu sensuri mai profunde. La categoria covoare de cult, ar fi de menționat un record absolut înregistrat în ultimii ani: 1300 de meșteri iranieni au realizat manual, în decurs de 18 luni, un covor de 600 m², cântărind 47 de tone. El se află în *Moscheea Sheick Zayed* din Abu Dhabi, fiind trecut în *Cartea Recordurilor* drept cel mai mare din lume. La moscheile pe care le-am vizitat, nu doar în Iran, am admirat acele covoare enorme din sălile de rugăciune și cele mici, dreptunghiulare, pe care se reculeg credincioșii. De observat că cifra patru apare și aici, în mediul islamic, semnificând, printre altele, cele patru porți sufiste prin care trebuie să treacă credincioșii. Însă, nici în acest context religios aparte nu s-a renunțat definitiv la imaginile unor viețăți precum păsările și animalele din scenele de vânătoare.

De la Isfahan am călătorit, cu gândul, pe covorul fermecat *oferit* de Aladdin, spre alte centre cu tradiție în țeserea covoarelor. M-am oprit, mai întâi, la Tabriz, unde eram asigurat că acolo se produc cele mai mari și mai frumoase covoare din lume. Este vorba de acele adevărate lucrări de artă care, de la începutul secolului al XIX-lea, sunt țesute numai din mătase, cu numere record de noduri (de la 500.000 la 1.000.000 pe m²). Ele excelează prin planul de grădină paradisiacă (numită și *arta vieții*), motivele decorative, calitatea și combinarea coloranților, dar și prin simbolismul elementelor folosite. De la Tabriz provin celebrele *covoare gemene* (Covoarele Ardabil), care sunt păstrate printre operele de artă de la *Victoria and Albert Museum* din Londra și la *Muzeul de Artă* din Los Angeles. În muzeele de artă ale lumii pot fi găsite covoare produse la centrele, nu mai puțin renumite, din Șiraz, Yazd, Hamadan, Khorasan, Kashan, Mashad, Kerman etc. Țesutul covorului a fost și a rămas o îndeletnicire extrem de migăloasă. Chiar și pentru un meșter experimentat, realizarea unui metru pătrat de covor poate dura de la patru luni în sus. De aceea, când se taie ultimul fir, se adună familia, prietenii și vecinii, pentru a marca evenimentul, ca la nașterea unui copil.

În Europa, covoarele persane apar, cel mai probabil, prin Evul Mediu, fiind considerate prea valoroase pentru a fi călcate în picioare. Pentru europeni, primele imagini ale covoarelor persane erau cele din picturile lui Giotto, Jan van Eyck, Antoine van Dyck sau Rubens, care împodobeau mese sau tronuri regale, ca obiecte de lux. Astăzi, despre valoarea covoarelor persane de colecție, în special cele din secolul al XVII-lea, din marile muzee ale lumii, vorbesc sumele exorbitante la care ele au fost adjudecate la licitațiile din ultimii ani: de la 2,3 milioane sau 6,2 milioane de lire sterline, în Europa, până la 9,6 și chiar 33,7 milioane de dolari, în Statele Unite. În asemenea condiții, dispare și dilema mea de la Isfahan: *covor sau limuzină*, rămânând doar plăcerea de a-l vedea expus într-un muzeu.

Vecina mea, Africa

Amazoana din Chibok

Nicolae MELINESCU

Una dintre cele mai violente grupări islamiste din Africa este Boko Haram, în traducere „Învățătura occidentală e un sacrilegiu". Formațiunea paramilitară extremistă din Nigeria este o ramură a unei organizații cu tendințe separatiste și fundamentaliste, Ansaru. Manifestări ale grupării s-au înregistrat încă din 1970, dar, după apariția pe scena internațională a Al Qaeda, Boko Haram a căpătat și ajutoare financiare, arme și droguri, precum și doctrina care să-i legitimeze acțiunile de instaurare a legii *sharia.* În atingerea scopurilor criminale propuse, militanții conduși de Abu Musab al-Barnawi aplică exclusiv și sălbatic masacrarea civililor. În 2015, după ce și-a strămutat afilierea spre noua organizație teroristă auto-intitulată Stat Islamic, bandele Boko Haram au atacat localitatea Baga din apropierea lacului Ciad, unde se afla și o bază militară nigeriană importantă. Raidul barbar purtat cu mitraliere de câmp și blindate a făcut două mii de morți. Autoritățile federale au încercat să diminueze dimensiunea catastrofală a dezastrului, pretinzând că în luptele cu armata națională au murit doar o sută douăzeci de militari și câteva mii de insurgenți.

Într-o campanie de uzură extinsă pe durata a mai bine de patru decenii, forțele armate federale au reușit temporar să-i izoleze pe militanții islamiști, dar de fiecare dată aceștia au primit bani și arme din exterior și au reușit să se reorganizeze în Camerunul vecin, sau chiar pe teritoriul din nord-estul Nigeriei, protejați de califii statelor din nord, predominant musulmane (Abdullahi Bego, *Taliban of Nigeria: Who are they? Weekly Trust*, Kaduna January 3, 2004).

Susținerea din exterior i-a permis grupării Boko Haram să devină tot mai agresivă și mai sângeroasă și să acumuleze armament foarte performant, artilerie, tanchete și transportoare blindate. Cu o asemenea dotare și cu cel puțin trei mii de combatanți habotnici, s-a creat o adevărată armată separatistă pe care puținele acțiuni de amploare ale trupelor nigeriene de securitate au rănit-o, dar nu au reușit să o răpună definitiv.

Insurecția islamistă din 2009 împotriva guvernului federal de la Abuja a destabilizat nordul musulman al Nigeriei, unde minoritatea creștină a fost măcelărită sau forțată să se refugieze în Ciad și în Camerun. Când masacrele și răpirile au șocat opinia publică, armata l-a capturat pe conducătorul Mohamed Yusuf, ucis în arestul poliției din Maiduguri. Dar succesul federalilor a fost de scurtă durată. „Supraviețuitorii au redevenit activi în scurt timp. Ciocnirile religioase și etnice s-au extins pe tot teritoriul federației și au provocat dislocarea a peste un milion și jumătate de civili. Criminalitatea a devenit o constantă în zonele urbane. Guvernul nu a mai reușit să furnizeze siguranța minimă pentru cetățeni și a pierdut monopolul asupra ordinei interne, două atribute fundamentale ale statului suveran." (John Campbell, *Nigeria. Dancing on the Brink,* Rowman & Littlefield Publishers Inc., Langam MD, 2011) Când masarea de trupe federale s-a dovedit parțial eficientă și foarte costisitoare, comandații militari s-au orientat spre angajarea grupurilor locale opuse extremiștilor. În februarie 2017, după ce asasinii Boko Haram au răpit șapte tinere, patru copii, au omorât trei bărbați și au incendiat locuințe și colibele cu alimente din localitatea Daggu în nord-estul Nigeriei, comandantul din zonă a recurs la experiența și calitățile unei femei de 38 de ani, crescută la marginea pădurii Sambisa, ascunzătoarea teroriștilor din Boko Haram. Aisha Gombi Bakari (foto Rosie Collyer), una dintre puținele femei din grupul *vigilantes,* a fost paznic de vânătoare, crescută de mică de bunicul ei ca să descifreze tainele zonei în care trăia. Vânător excelent, s-a angajat în combaterea braconajului încă din adolescență, iar când islamiștii i-au atacat prietenii și consătenii s-a angajat în vânătoarea celor din Boko Haram. „Există mii de vânători în regiune, recrutați de armată în unități ad-hoc. Aisha Gombi Bakari este doar una dintre cele câteva femei implicate în această inițiativă și a devenit o adevărată eroină pentru alți vânători și pentru localnici, deopotrivă. Vitejia ei i-a adus renumele de «regina vânătoarelor»" (http://www.theguardian.com/ world/2017/ feb/08/antelope-hunter-boko-haram-nigeria, accesat 13 februarie 2017).

Prezența amazoanelor nigeriene în acest conflict sângeros și prelungit a pornit de la frustrarea că ele nu au reușit să le salveze pe cele două sute de liceene răpite de Boko Haram în urmă cu trei ani și vândute ca mirese militanților grupării. Aisha a explicat de ce a eșuat acțiunea de salvare pe care a inițiat-o și a condus-o. „Boko Haram erau foarte bine înarmați. Văzusem unde erau sechestrate fetele. Am fi putut să le eliberăm dacă armata ne-ar fi dat și nouă arme mai bune" (www.rejectedprincesses. com/blog/aisha-bakari-gombi, accesat 13 februarie 2017). Chiar dacă este musulmană, Aisha se teme de răzbunarea spiritelor bătrânilor și de aceea își supune camaradele de luptă unui ritual în care le stropește cu o poțiune tainică menită să le ferească de gloanțele dușmanilor. În grupa sa de luptă, trăgătoarele folosesc un cod secret de semne, sunete ale animalelor și chiar cântecele păsărilor. Abilitatea femeilor luptătoare și îndrăzneala atacurilor lor le-au făcut temute între islamiștii ucigași. Hamsat Hassan este și ea parte a comandoului anti-Boko Haram, pentru că sora ei a fost răpită acum doi ani și nu mai știe nimic de ea. „Trăgeam bine cu pușca atunci când am intrat în Asociația Vânătorilor din orașul Gombi și nu-mi doream decât să mă răzbun pe cei care au smuls-o pe sora mea de lângă mine" (http://muslim worldtoday.org/2017/meet-hunter-boko-haram, accesat 14 februarie 2017). Majoritatea voluntarelor au în grijă și treburile familiei, dar Aisha și Hamsat fac parte dintr-un grup de 228 de bărbați și femei recrutați în mod oficial de către guvernoratul statului Borno. Când subvenția de 25 de lire sterline pe lună a fost stopată de autorități, voluntarii au renunțat. Aisha și Hamsat nu au abandonat însă lupta, pentru că Boko Haram a început să se regrupeze în zona lor. După mai multe victorii în care localnicii au executat șapte islamiști, Bikar Jimeta, comandantul Asociației Vânătorilor din Gombi a trebuit să accepte eșecul inițiativei de combatere a Boko Haram, din cauza lipsei de finanțare. Dincolo de atitudinea civică a amazoanelor nigeriene, ele s-au dovedit un ajutor valoros pentru echipele de cercetare-diversiune ale armatei, pentru că sunt „oameni ai locului", cunosc poteci tainice, ascunzători, drumul animalelor sălbatice, știu să citească urme și să descifreze freamătul pădurii în care au crescut. Ele stăpânesc obiceiuri, respectă datini, au sprijinul familiilor și al clanului din care provin, au spirit de comunitate și de aliere în lupta împotriva unui dușman comun, om sau fiară. Mulți dintre membrii Asociației Vânătorilor, un fel de patron neoficial al grupului de *vigilantes,* au suferit direct de pe urma raidurilor islamiștilor extremiști, le-au fost uciși sau răpiți membri ai familiilor, oameni apropiați, înțelepții satului. Le-au fost încălcate datinile, obiceiurile, le-au fost profanate lăcașurile care îi pun în legătură cu spiritele strămoșilor, ceea ce în Africa este o jignire supremă.

Chiar dacă nu au provocat un curent major în combaterea extremiștilor, amazoanele nigeriene nu au făcut o excepție și nici nu au expus un entuziasm formal. Percepția localnicilor a fost influențată de participarea femeilor în această luptă, care i-a determinat pe mulți să vadă în ea o manifestare a aversiunii deschise față de teroriști, pentru că în afară de atacurile barbare, aceștia nu au oferit un plus de securitate individuală în zonele pe care le-au controlat. Din contră, au impus nu numai legea islamică, ci și un adevărat regim de umilire și terorizare a civililor, obligați să-i întrețină pe insurgenți, să dea o parte din recolte, din vânat și chiar bani pentru „prosperitatea" comandaților și alinarea trupei. Revolta civililor căzuți sub dominația islamiștilor a generat și un curent mai larg de nemulțumire față de modul în care autoritățile federale au administrat o criză prelungită, care a pus în pericol viața a zeci de comunități musulmane și creștine din cele douăsprezece califate din nordul Nigeriei. În decembrie 2016, un grup de militari, trimiși să lupte împotriva militanților din Boko Haram, i-a cerut guvernului de la Abuja să suplimenteze dotarea cu armament și cu muniție, să asigure în mod susținut alimentarea cu echipament, hrană și apă a militarilor trimiși în misiune. Cererile lor s-au ciocnit de o stare de fapt prelungită încă de pe vremea dictaturilor militare. Armata nigeriană, una dintre cele mai numeroase și mai puternice din Africa, participantă la misiuni multinaționale de impunere și menținere a păcii, a fost afectată de ani de zile de scandaluri provocate de corupția la nivelul cel mai înalt. Fostul consilier pentru securitate națională, Sambo Baruki, aflat în detenție sub acuzarea de deturnare a aproape două miliarde și jumătate de dolari destinate achiziționării de armament tocmai pentru lupta împotriva membrilor Boko Haram, așteaptă sentința într-unul dintre cele mai răsunătoare procese de corupție din Nigeria. El a preferat să ignore clemența autorităților, care i-au permis să ia parte la funeraliile tatălui său, de teamă că foștii subordonați ar putea atenta la viața lui.

În aceste condiții, ajutorul substanțial al armatei sau al statului federal prin subvenții devine la rându-i victimă a corupției și a imobilității birocratice. Voluntarii din Chibok și „regina vânătoarelor" nu vor să depună armele. Cu sprijinul autorităților, Aisha speră să poată relua lupta pentru eliminarea amenințării islamiștilor ucigași și pentru alungarea spectrului terorii din pădurea în care a copilărit și a învățat tainele conviețuirii cu natura.

Și la noi covoarele persane sunt conservate în colecții orientale de mare valoare, precum cele de la Muzeul Național de Artă și de la Castelul Peleș. Este remarcabil faptul că România a produs, de peste o sută de ani, covoare de inspirație persană, care se numesc chiar covoare persane românești. Pe ele apar nu doar arabescuri florale și geometrice, dar și celebrul pom al vieții, din tradiția persană, cu aceeași semnificație de legătură ascendentă dintre subpământeam, pământean și divin. Pentru mine, imaginea unui covor oltenesc din secolul al XVIII-lea (păstrat la Muzeul Olteniei din Craiova), este o dovadă clară a măiestriei românești în țesutul covoarelor de tip persan. Covorul, având un câmp central, împărțit în patru pătrate egale prin prezența celor patru cai și încadrat de două borduri bogat ornamentate, amintește de grădinile paradisiace persane.

România a produs covoare pe scară industrială. Ele proveneau, în mare parte, de la Fabrica de covoare din Cisnădie, ridicată de sași acum un secol și jumătate. Era o unitate industrială fanion care, înainte de anul 1989, ajunsese cea mai mare din sud-estul Europei. Covoarele de tip persan, produse la Cisnădie, erau exportate în proporție de 70-80 la sută. Acolo s-au țesut cei 200.000 de mp de covoare, cu modele specific românești și persane, pentru Palatul Parlamentului (nu dintr-o bucată precum covorul de la Moscheea Sheick Zayed, însă suprafețele nu sunt comparabile). Din nenorocire, covorul fermecat de la Cisnădie a avut și el momentele lui de măreție și decădere, deșirându-se în cursul proceselor demolatoare post-decembriste. Ne-a rămas și nouă legenda lui, ca și în cazul covorului *Primăvara lui Khosrow.* Personal, sper că aceste covoare persane românești se mai țes măcar la atelierul de la Mănăstirea Țigănești, înființat în anul 1923 de Patriarhul Miron Cristea. Însă, cine mai știe?

Cincinat Pavelescu (II)

Elis RÂPEANU

Obișnuit cu un auditoriu numeros, Cincinat răspunde de fiecare dată invitației la o întâlnire unde era solicitat să-și spună cuvântul, dornic să-și etaleze impresiile, să-și deschidă parantezele sale spirituale, să creioneze un portret, să ironizeze lăudând sau criticând. Se creează un flux între el și public, flux care-i stimulează inspirația. Epigramele sale par a fi efectul unei pofte permanente de joc subtil, de provocare a inteligenței. Găsește totdeauna și cu rapiditate soluția poantei, asocierea de idei cea mai nimerită fiecărui caz în parte, asociere sugerată de titlul unei opere, de numele adversarilor, de locul sau împrejurarea dată etc., asocieri pe care le structurează în antiteze, servindu-se de antonimii lingvistice, de sinonimii, de comparații etc. Astfel, piesa *Păianjenul* de A. de Hertz îl duce cu gândul la pânza de păianjen care prinde muște, dar epigramistul schimbă obiectul acțiunii:

Crapă bunii tăi dușmani,
Însă ție ce-ți mai pasă
Când Păianjenul, *la casă,*
'N loc de muște, prinde... bani!

Volumul *Opt portrete de animale* al lui I.Gr. Periețeanu îi sugerează ideea ingenioasă de a întoarce titlul spre autor, incluzându-l printre personajele sale:

Volumu-n fond nu-i tocmai rău:
Tiparul, stilul și hârtia;
Dar nu-ți pricepem modestia
De-a fi omis... portretul tău.

Aceasta e caracteristica structurii epigramelor sale, construite în marea lor majoritate pe ironie: prima parte îl învăluie pe cel vizat în aparența unei aprecieri pozitive, pentru ca finalul să infirme total tonul inițial, aducând un spor spiritual prin întorsătura ideii, a expresiei cu sens opus etc. Și aici, ironia se bazează pe falsa mirare cu aparență de laudă („nu-ți pricepem modestia"), pentru ca, în final, să înțelegem la care „modestie" se referă autorul catrenului: aceea a lui I.Gr. Priețeanu de a se distanța de personajele volumului său – animalele.

În epigrama adresată *Unui ministru al artelor,* la un banchet, antonimia își bazează simetria pe opoziția *pentru mai târziu* (expresie preluată din titlul operei lui Minulescu la care se referă) și *mai recente:*

Pe Minulescu tare-l știu
În stanțe pentru mai târziu,
Dar pentru cele mai recente
Nu cred să-i dai Benemerente.

Prin folosirea persoanei a II-a singular, epigramistul creează o atmosferă de familiaritate cu ministrul, dar și cu ascultătorul pe care-l aliază ca martor, creându-i senzația de coautorat ale celor spuse.

În epigrama adresată *Lui Ludovic Dauș,* ingeniozitatea epigramistului speculează titlul *Cumpăna:*

Vrând succesul a-ți mări,
Cronicarul o să-ți spună:
Poate Cumpăna *e bună,*
Însă n-ai ce cântări.

Transformă astfel cumpăna în brațele balanței axiologice.

Pentru Cincinat, asemenea *titluri* sau *expresii* „cheamă" poantele ca niște formulări „gata făcute" pentru alcătuirile epigramatice. Alteori, el creează contextul care-i convine pentru a servi poantei. Astfel, pentru a se referi la o eventuală medalie ce ar luci frumos pe pieptul său, pretextul poantei unei epigrame adresate ministrului Al. Juvara ar fi faptul că acesta „mă întrebă, într-o seară la Sinaia, de ce mă uit, și nu oricum, ci așa de lung la stele?":

De ce la stele-ntotdeauna
Cu-atâta drag mă uit mereu?
Mi-e frică să nu cadă vr'una
Fără decret pe pieptul meu!

Mecanismul epigramatic al catrenelor lui Cincinat se bazează mai ales pe opoziții logice sau/și semantice. Pentru a elogia, autorul antrenează antonimiile în jocuri de cuvinte cu dublu sens sau cu sens ambiguu. Iată două epigrame adresate aceluiași scriitor, Ion Adam: în prima speculează antonimia *cel dintâi* și *cel din urmă*, disociind *omul* de *scriitor:*

Adame, biblicul tău nume
Orice discuție o curmă:
Ca om ești cel dintâi pe lume,
Ca scriitor, ești cel din urmă!

În cea de a doua se joacă cu aceeași noțiune – „cel dintâi" – asociind, de data aceasta, *omul* cu *scriitorul.* „Nevoind să amărăsc pe prietenul meu Adam cu prima epigramă, i-am trimis de la Constanța acest madrigal":

Adame, nu mai poți să mori,
Oricât te-ar înjura cei fameni:
Ești cel dintâi și printre oameni
Și printre scriitori.

Și în epigrama adresată lui Caragiale, care datează din perioada dispariției primei serii a *Moftului român*, epigramă la care, se pare, a contribuit și dramaturgul, autorul face o disociere și asociere în același timp între *birtaș* și *scriitor:*

Iancu Luca Caragiale
Îți dă berea cu măsură
Face și literatură,
Însă nu face parale.

Epigramistul speculează posibilitățile combinatorii ale limbii române, realizând simetrii cu sensuri diferite, vizând alte planuri semantice: *Lui A. de Hertz*

Fostul șef de la comerț
E un tânăr eminent,
Însă e mai mult de Hertz
Decât este de talent.

Sugerând dotarea specială necesară pentru scrierea epigramei, Cincinat împărtășește și altora convingerea sa că nu orice poet poate s-o abordeze, pentru aceasta fiind necesare alte haruri în plus: *Unor poeți inspirați, dar nu la epigrame*

V-ați cotizat cinci disperați
O epigramă să-mi turnați,
Dar publicul, ca s-o-nțeleagă,
S-a frământat o noapte-ntreagă.

Răzbate de aici și ideea pe care o sublinia marele iubitor al epigramei românești care a fost Șerban Cioculescu și anume că decriptarea unei poante nu trebuie să ia mult timp și nu trebuie să supună cititorul/ascultătorul la un mare efort intelectual.

Altuia, care se miră că e luat în serios de un autor de epigrame, Cincinat îi dedică epigrama *Măgarul lui Balaam,* în care poanta e realizată cu ajutorul climaxului (acumulare), desemnând, de fapt, punctul culminant al gradației ascendente:

În alte vremi, când un măgar,
Bătut de un stăpân barbar,
Vorbi, s-a minunat natura;
Dar astăzi când le toacă gura
Atâtora, pe-atâtea game,
Ce vi se pare-așa bizar
Să scrie unul epigrame?

În *Răspuns la o epigramă,* desfășurarea ideii se bazează nu numai pe antiteza *orbul* (subiect) ~ *lumina* (obiect), ci și pe reluarea substantivului *lumina* cu altă valoare gramaticală – de subiect – într-o concluzie aforistică:

Tot adâncul unei strofe
Nu oricărui se arată:
Orbul nu vede lumina
Ce-i lumina vinovată?

– cu alte cuvinte, epigrama, spirituală prin excelență, e gustată numai de cei spirituali, vorba reginei poete Carmen Sylva: „Vous ne pouvez être spirituel que lorsque ceux qui vous entourent le sont aussi. Le coq a beau chanté aux canards; ils ne l'entendent pas." (Citat tipărit pe foaia de gardă a volumului Cridim, *Epigrame,* București, 1908. *Nu poți fi spiritual decât atunci când cei care te înconjoară sunt, de asemenea, spirituali. Cocoșul le-a cântat zadarnic rațelor, ele însă nu-l aud.*) Deducem, din asemenea epigrame, că epigramistul știe să fie caustic, dar să și laude.

Cincinat Pavelescu avea conștiința valorii sale de poet și epigramist cu har, minte ageră și replică rapidă. Totuși, în autoaprecieri distingem anumite note din egolatria magistrului, transmise, probabil, discipolului, chiar dacă-i lipsește dârzenia, orgoliul, spiritul de adversitate ireductibilă în ripostă al lui Macedonski. Pe un poet „mărunt, Mărunțel" îl desființează pur și simplu printr-o comparație-hiperbolă:

Când văd lătrând câte-un cățel
După un tren accelerat,
Eu mă gândesc la Mărunțel
Când critică pe Cincinat.

Epigramistul plătea prompt polițele, uneori fără să facă economie de ofense sau de aprecieri negative care nu-și găsesc motivația în structura epigramei: personajul vizat e situat în antiteză voit defavorizantă cu epigramistul, antiteză dublată de o ironie mușcătoare, ca în catrenul *Aceluiași* [Mărunțelu]:

Când ești la minte puțintel,
Ca și la trup, o, Mărunțel,
E un curaj de admirat
Să te măsori cu Cincinat.

Calul de bătaie al lui Cincinat Pavelescu a fost Nigrim, *Mare proprietar, dar mic poet:*

Când trece meșterul Nigrim
În propria-i trăsură,
E foarte greu să nimerim
Pe melancolica-i figură,
De merge la vreun țintirim
Sau de-și depune vreo chirie
Pentru-un volum la librărie.

Pe epigramist îl deranjează lipsa de sare și piper din epigrame și-i ridiculizează pe autori: *Unui scriitor care nu semnase epigrama ce-mi trimisese la banchet*

Epigrama-ți fără rimă
E de duh așa lipsită
Că, deși e anonimă
Mie-mi pare iscălită.

În *Unui adversar anost,* sunt satirizați tot autorii de epigrame lipsite de spirit, printr-un climax, schimbând în ultimul moment direcția acțiunii verbului:

Cu epigramele-ți meschine
A căror ace nu mă dor,
Ai vrut să mă lovești pe mine
Și-ai omorât pe cititor.

În catrenele sale, Cincinat speculează până și propria chelie. Deși e un motiv frecvent în epigramistica românească, acest ingenios mânuitor al săgeții spirituale e inepuizabil în „trouvaille"–uri, astfel încât chelia este omniprezentă în epigramele sale. Pentru a anihila eventuala lovitură a adversarului pe această temă, și-o etalează Cincinat însuși, înainte de a fi atacat. Folosind o expresie lingvistică ingenios aranjată într-o simetrie antitetică, pe un *confrate indiscret* îl învăluie într-un joc de cuvinte care-i distrage atenția de la lovitura poantei:

Amândoi avem o boală
Și-am căzut victima ei:
Eu chelia naturală,
Tu chelia de idei.

Pentru epigramist, pleșuvia devine semn al distincției și al talentului: *Unui poet netalentat dar foarte pletos*

Găsesc că prea se-ngâmfă el
Cu păru-i arhiabundent!
Alecsandri era mai chel
Și… parc-avea mai mult talent!

Deși rar întâlnită, din epigramele „maestrului" nu lipsește „picanteria". Epigramistul îl ironizează pe Argetoianu, invitându-l să-l ia de păr pe Cincinat (chel) și să-l treacă la Curtea de Conturi. Argetoianu face imprudența să-i răspundă cu o epigramă:

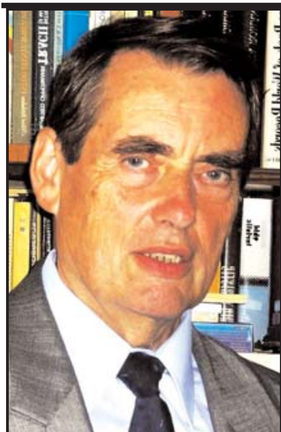
Când toată viața ai dat conturi
Din păr și azi ești [chel] papuc,
Cum te-aș putea zvârli la Conturi
Când n-am de ce să te apuc?

Autorul își întinsese propria cursă, oferind „andrisantului" poanta gata făcută și Cincinat îi adresează una dintre puținele sale epigrame licențioase:

Când ești un om cu-atât talent
Și spirit ai chiar în papuci
De ce nu cauți mai atent?
Și vei găsi de ce s-apuci.

Orizont SF

Câți am putea fi în Galaxie?

Dan D. FARCAȘ

Reamintesc faimosul „paradox al lui Fermi": În Univers ar trebui să existe civilizații mult mai avansate decât noi. Unde sunt? Trebuia ca emisarii lor să fi venit pe Pământ, totuși nu a apărut niciunul. Și nu vedem nici în Cosmos vreun semn al existenței lor... De ce?

În ultimele trei episoade am prezentat câteva opinii potrivit cărora toate civilizațiile s-au autodistrus, au degenerat sau au ieșit din scenă în alt mod. O viziune alternativă este aceea că, deși Universul colcăie de viață, noi suntem totuși primii care am ajuns și la stadiul de „civilizație tehnologică" (deci una cu internet, nave spațiale, inginerie genetică, bombe nucleare ș.a.m.d.).

De pildă, profesorul de astronomie Dimitar Sasselov (Dimităr Săselov) de la Universitatea Harvard, faimos căutător de exoplanete cu Misiunea Kepler, estima, în 2012, în cartea sa *The Life of Super-Earths,* că viața inteligentă este un fenomen relativ recent în Univers, deci că civilizația umană ar putea fi printre cele mai timpurii. El scrie că, așa cum se știe, în urmă cu 13 miliarde de ani, în Univers nu exista decât hidrogen și heliu. Galaxiile cât de cât stabile, în care stelele aveau planete, au apărut acum 9 miliarde de ani, iar acum 7-8 miliarde s-au născut primele planete pietroase, cu medii stabile, de tipul Pământului, pe care se găseau cantități suficiente de fier, oxigen, siliciu, carbon și celelalte componente necesare pentru chimia complexă a vieți.

La ora actuală, există mai multe stele în Univers decât fire de nisip pe Pământ – spunea Sasselov – și există un număr egal de planete; dar abia azi Universul a ajuns la vârsta la care și-a atins maxima capacitate de a crea noi stele și noi planete, potențiale gazde ale vieții; iar procesul acesta va continua încă sute de miliarde de ani, dacă nu cumva mult mai mult. Rezultă că și șansa ca pe aceste planete să apară civilizații tehnologice va începe să crească, exponențial, abia de acum încolo.

Viața nu poate să apară decât în preajma unei stele de „generația a treia". Ce înseamnă asta? Reamintesc că primele stele care s-au format în Cosmos conțineau doar hidrogen și heliu. La capătul vieții lor, aceste stele au explodat, răspândind cantități mari de elemente grele, născute prin fuziunea termonucleară din miezul lor. Norii de materie rezultați s-au condensat, aprinzând stele de generația a doua, în miezul cărora s-au fabricat elemente și mai grele, practic întregul sistem periodic. Din norii rămași după explozia stelelor de generația a doua s-au născut cele de generația a treia, cele care au deja în jurul lor și planete pietroase, bogate în diverse elemente. Soarele nostru este o astfel de stea de generația a treia.

A doua condiție esențială este ca steaua centrală să aibă o viață stabilă și destul de lungă. Aceasta depinde, oarecum neașteptat, de mărime. O stea supergigantică poate să aibă o viață de numai 100.000 de ani, după care explodează. Soarele – o stea „mijlocie-mică" – are asigurat un trai „liniștit", adică fără mari variații de intensitate, cam de zece miliarde de ani. El deja a ajuns aproape de mijlocul acestei perioade, timp în care a asigurat și cele patru miliarde de ani de liniște ocrotitoare pentru drumul vieții pe Pământ, de la bacterie la civilizație.

Am mai scris că, în noiembrie 2013, astronomii estimau că, doar în galaxia noastră, ar fi cam 11 miliarde de planete de tipul Pământului, orbitând în jurul unor stele de tipul Soarelui. Dar viața de pe cele mai multe este probabil doar la nivel microbian, întrucât ele nu au fost la fel de norocoase ca noi. Aici, pe Pământ, am beneficiat de nenumărate alte circumstanțe favorabile, pe lângă cele arătate mai sus. În episoadele anterioare, am amintit că, în cele patru miliarde de ani de evoluție, biosfera a trecut de câteva ori „la mustață" de pericolul de a reveni și a rămâne definitiv în stadiul bacterian. Cea mai importantă șansă a fost că, în acest timp, Pământul s-a păstrat în interiorului „zonei locuibile circumstelare", astfel încât pe suprafața sa a existat în permanență apă lichidă. Nu uităm că abia în ultima zecime din acest interval, ființele vii au ieșit pe uscat. O condiție implicită a fost că orbita Pământului era foarte aproape de un cerc. Alternanța zi-noapte a fost și ea optimă, pentru ca diferența de temperatură să fie rezonabilă. La fel a fost și înclinația axei, care a asigurat o succesiune benefică a anotimpurilor. Pământul are și o proporție ideală între uscat și oceane. Satelitul nostru natural – Luna – este cel mai mare din Sistemul Solar, raportat la planeta pe care o însoțește, producând maree importante atât asupra apelor cât și asupra uscatului. Acestea acționează ca un „masaj" binefăcător, echilibrând și eliberând, puțin câte puțin, energiile telurice care, altminteri, ar putea deveni devastatoare. La norocul nostru se pare că a contribuit și planeta Jupiter, care, prin masa sa, de 318 ori mai mare decât cea a Pământului, a acționat ca un „aspirator gravitațional", curățind Sistemul Solar de mulți asteroizi și meteoriți care altminteri se puteau îndrepta spre noi. Au fost și alte șanse: faptul că eram într-o zonă mai liniștită a Galaxiei, cu puține explozii tip supernovă în apropiere, că nu am suferit de apropierea unor stele hoinare care puteau perturba orbita Pământului, scoțându-l din zona favorabilă, ori că Soarele nu a făcut parte dintr-un sistem de stele duble sau triple ș.a.m.d.

Punând la socoteală toate aceste condiții, ca și altele, care privesc hazardul evoluției vieții, s-a putut estima (nu mai intru în alte detalii) că în galaxia noastră – Calea Lactee – este loc pentru vreo zece mii de civilizații tehnologice. Valoarea se situează pe la mijloc între minima și maxima diverselor valori propuse în literatura de specialitate. Dar toți care au făcut acest calcul au mai estimat și șansa ca o „civilizație tehnologică" să-și continue parcursul, *milioane de ani* după acest stadiu. Am mai amintit că astronomul Carl Sagan aprecia că probabilitatea de supraviețuire a omenirii pe termen lung este de numai 1%. El vedea drept cauze: „aversiunea noastră față de oamenii de altă limbă, altă culoare a pielii sau care se îmbracă diferit, agresivitatea, supunerea față de ritualuri și față de stăpâni", menționând și faptul că șansa autodistrugerii unei civilizații este cu atât mai mare cu cât sunt mai mari tendințele ei expansioniste, în particular cele de cucerire a Cosmosului.

Pe partea mea, cred că nu sunt exagerat de optimist dacă estimez că, în ciuda acestor observații și în ciuda pericolelor pe care le-am detaliat în ultimele episoade, o civilizație, ajunsă în stadiul în care ne aflăm noi azi, are o șansă de măcar 10% ca să supraviețuiască acestor „boli ale copilăriei", de care suferim cu toții, aici pe Pământ, și să continue apoi evoluția, poate chiar milioane de ani. Așadar, dacă am făcut estimări corecte, galaxia noastră ar putea găzdui circa o mie de astfel de „civilizații îndelung supraviețuitoare".

Cum ar putea arăta ele? Ce-ar putea deveni o civilizație tehnologică, după alte (nu sute, nu mii, ci) milioane de ani de evoluție? Invit cititorii ca în episoadele care urmează să speculăm împreună dacă putem răspunde la această întrebare.

(Va urma)

Pe ambiguitatea de sens a omonimului *înmulțire* se bazează epigrama *Unui steril,* în care, în primele versuri, cititorul e condus pe drumul greșit din câmpul semantic al matematicii, ca, după versul al treilea, care-l atenționează parcă, să urmeze surpriza poantei:

Bărbatul meu este mai tare
În matematici ca oricare,
Dar are o nenorocire:
Nu se pricepe la-nmulțire.

Madrigalul *Unui mare calomniat* e adresat, probabil, lui Macedonski. Lauda e potențată cu ajutorul unui proverb:

Să nu te miri când bârfitori
Izbesc în nobila ta muncă
Copiii pietre nu aruncă
Decât în pomii roditori.

Aparent, lipsește sclipirea poantei, dar autorul o strecoară în rândul trei care-i califică pe calomniatori drept copii.

În epigramele dedicate femeilor, ireproșabilul cavaler, „trubadurul modern", răsfățatul saloanelor, nu obosește să adreseze complimente. Improvizează, ca un adevărat menestrel, madrigaluri pe albume, adevărate strofe de romanțe închinate doamnelor și domnișoarelor; face risipă de talent scriindu-și versurile oriunde – la întâlniri literare, în vizite, în tren etc. – și pe orice petic de hârtie. În universul gândirii sale, „Bărbatul dă cu pușca,/ Dar doamna te rănește" (*Unui doctor vânător*); transferând ideea în atmosfera familială a lui Moș Teacă, ea glisează pe alte planuri: spre dimineață, bătrânul ostaș visează cu totul altceva decât soția lui:

Moș Teacă și cu-a lui consoartă
Visează-n pat spre dimineață:
El – armele care dau moarte,
Ea – armele care dau viață.

Față de Doamna Pascal T. se dovedește a fi de-a dreptul curtenitor, dar unul îndrăzneț, când, în ziua nunții ei, la Sinaia, îi adresează un catren în care numele de familie e asociat cu cel al lui Blaise Pascal:

Eu, doamnă,-n dragoste mai crez
Și, când văd chipu-ți ideal,
Oricât de mare-ar fi fost Blaise,
M-aș mulțumi să fiu... Pascal!

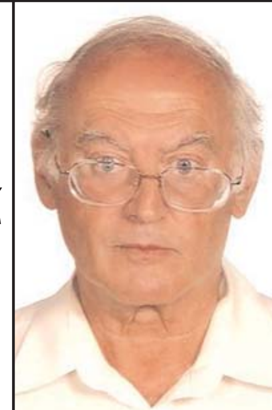
În alt catren, din antonimia *versuri – proză,* rezultă o poantă cu totul șocantă: *Domnișoarei Angela P. care mă silea să-i scriu în fiecare zi câte ceva pe un album interminabil*

De-o săptămână tot scriu versuri
Pentru figura ta cea roză,
Spre-a evita monotonia
N-ai vrea să trecem și la proză?

Deși atitudinea lui Cincinat Pavelescu față de femei e cavalerească, opiniile sale nu puteau depăși limitele vremii; femeia nu are același statut cu bărbatul, ea a fost făcută de Dumnezeu pentru desfătarea bărbatului. Menținându-se la aspectele de suprafață, de curtoazie, se oprește la latura estetică, de ornament, a femeii, care, pe de o parte, e incompatibilă cu inteligența, pe de altă parte, e arma ei prin care face rău bărbaților pentru că îi subjugă, pricinuind atâtea rele în istoria omenirii. Iată ce spune cu ocazia unei șezători literare: „Femeia e tot ce a creat Dumnezeu mai gingaș pe pământ pentru desfătarea noastră, a bărbaților, ca o consolare, o compensație a singurătății în care trăia Adam în Rai. Și Dumnezeu i-a dat femeii farmec, frumusețe, pe care doar Praxiteles a putut s-o redea în marmură, la cea mai înaltă perfecțiune. Cu frumusețea, femeile au subjugat întotdeauna pe bărbați. Să ne amintim de frumoasa Elena din Troia, de Sulamita din *Cântarea Cântărilor,* un adevărat imn închinat femeii, de Cleopatra care a dus la moarte pe Cezar și Antoniu, de Salomeea cea cântată de Oscar Wilde și de Irodiada, care l-a ucis pe Ioan Botezătorul. Dar frumusețea a fost și este... trecătoare. Eternă nu e decât... inteligența." (N. Moisiu, *Cincinat… Everestul epigramei românești,* Rm. Vâlcea, 1996, p. 103).

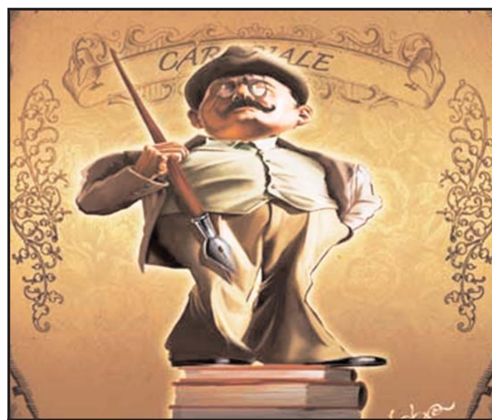
Conu Iancu față cu cetatea Tâmpitopole

Mircea OPRIȚĂ

De numele și opera lui I.L. Caragiale nu ne-a putut îndepărta nicio tentativă de „restructurare” postrevoluționară a literelor românești, fie și sub pretextul unei așa-zise necesare desprinderi de trecutul care, prin prezența sa tiranică în scenă, ar împiedica manifestarea unor inițiative creatoare mai apropiate de spiritul secolului XXI. Alături de Eminescu, autorul *Scrisorii pierdute* rămâne în continuare unul dintre marii clasici, formatori de spirit și generatori de revigorante energii, fără de care viitorul literaturii române nu există decât ca ficțiune în mințile unor reformatori de ocazie. Biografia lui schițată fugitiv ne poate servi aici doar ca să nu facem de la început obligatoria trimitere la manuale școlare și la dicționarele academice. Așadar, s-a născut la 1 februarie 1852, în satul Haimanale de lângă Ploiești (azi localitatea îi poartă numele), a făcut studii primare și gimnaziale la Ploiești, apoi, fascinat de reprezentațiile trupei teatrale a unchiului său, Iorgu, s-a orientat spre Conservatorul de Artă Dramatică, pe care nu l-a terminat. Și-a început viața literară cu încercări poetice și articole de gazetă, între 1872 și 1875 coloaborând la revista umoristică *Ghimpele*. Mai târziu a publicat într-un mare număr de ziare și reviste ale epocii, inclusiv la ziarul conservator *Timpul,* unde era redactor împreună cu Mihai Eminescu, pe care îl cunoscuse încă din vremea când acesta din urmă fusese sufleurul trupei lui Iorgu Caragiale. A întemeiat el însuși o revistă umoristică, *Moftul român* (1883-1902). Comentator politic și pamfletar redutabil, s-a manifestat în chip remarcabil și în nuvelistică, în proza scurtă și foarte scurtă (celebrele *Momente și schițe*, adunate în volum în 1908). Dar geniul său e cu adevărat sclipitor în comediile sale teatrale, de la *Conu Leonida față cu reacțiunea* (1880) și *O noapte furtunoasă* (publicată în 1879), la *O scrisoare pierdută* (premiera în 1884) și *D-ale carnavalului* (1885). Inteligență superioară, dublată de un caracter nestatornic și imprevizibil, spre sfârșitul vieții scriitorul a decis să se autoexileze la Berlin, unde, grav bolnav, moare la 9 iunie 1912.

Evident, Caragiale n-a fost un autor de SF, dar, ca și alte personalități ale scrisului românesc, Macedonski, Arghezi, Eftimiu, mai aproape de noi Papilian și Mircea Eliade, a putut atinge în trecere și motive care ne interesează direct. Discutăm aici exclusiv un scurt text de anticipație distopică din publicistica lui Caragiale, *Cronică fantastică*, lucrare publicată în *Ghimpele*, la 9 iunie 1874, și reluată un an mai târziu în *Calendarul Ghimpelui.* Formula literară adoptată de autor în acest caz este pamfletul, iar cadrul convențional al societății ironizate mizează pe o simulată proiecție în viitor, de felul celei încercate cam în aceeași perioadă (1875) de Demetriu G. Ionnescu în *Spiritele anului 3000.* La Caragiale, anul investigației ironice este 3874, reper fixat peste exact două milenii de la data când gazetarul se adresa cititorului său obișnuit. Locul figurat pe harta acestui viitor imaginar este „cetatea Tâmpitopole, locuită de sinecorzi, ciudate ființe bipezi, cărora le lipsește partea stângă a toracelui cu toate ale ei”. Sinecorzii ar fi „un trib de chinezi” cu localizare europeană, într-o vreme când Imperiul Galben pare să fi cuprins întregul glob pământesc. O paranteză „istorică explicativă” închipuie, de altfel, un scenariu de tip *blitz-krieg* al mondializării Chinei:

Caricatură de Thiago Lobo (Brazilia)

„Acum două mii de ani, chinezii declarară resbel Rusiei, vastă țară ce coprindea jumătate din continentul Europei. […] Bătaia avu loc pe fruntaria celor două țări. Chinezii triumfară și, trecând peste regimentele rusești ca peste un imens bulevard de cadavre, în o săptămână fură în capitala inamică, în două săptămâni ajunseră în centrul Europei și în trei, după ce străbătură și bătură, una după alta, toate țările mari și mici, se opriră pe țărmii Atlanticului. Poate c-ar fi mers și mai nainte dacă ar mai fi avut cu cine să se mai bată... Lumea întreagă zguduită, fu forțată a recunoaște realitatea acestei invaziuni și i se-nchină. Două mii de ani au trecut, și chinezii, cu perspectiva d-a domni până la judecata din urmă, domnesc asupra continentului vechi pe care l-au chinizat – permiteți-mi acest singur novicism – cu totul.”

Ar fi riscant să-l declarăm pe autorul *Scrisorii pierdute* un inspirat anticipator al actualei expansiuni chinezești, concretizate prin apariția coloniilor de tip Chinatown pretutindeni în lume. Interesează prea puțin și faptul că el ar fi putut da, la modul ironic, o ilustrare a temei pericolului galben, care și-a găsit uneori, în alte spații geografice, loc în apocalipsele legate de viitor. Ținta este aici în cu totul altă parte, lucru de care ne dăm seama îndată ce autorul, în postura clasicului martor și ghid din utopii, invită „grațioasa cititoare” și „amabilul cititor” la o plimbare prin Tâmpitopole, despre care suntem preveniți că nu reprezintă decât o „sucursală a Pekinului”, având străzile pavate cu porțelan smălțuit, clădiri în formă de pagodă și, mai ales, obiceiuri în care moravurile europene nu se recunosc. Totul e răsturnat și proiectat în absurd, iar pentru evidențierea stupizeniei orgolios-grandomane a locuitorilor, simpla descriere a instituțiilor oficiale i se pare autorului întru totul convingătoare. Unul dintre „cele mai superbe edificiuri”, un fel de Minister al instrucțiunii publice, se arată a fi „pagoda idolului Kin-Lau”, condusă de „Mandarinul Ti-Li, mare învățat, care odinioară a fost trămis prin institute cu însărcinarea esclusivă d-a strâmba picioarele chinezilor de mici, pentru a le face să se bucure mai târziu de rachitism, calitate ce trece în mare considerațiune la chinezi”. În altă parte a acestei lumi înțepenite în pretenții imbecile și cu totul străine de cultivarea valorilor adevărate, vedem – ca, mai târziu, la Orwell – „cazarma și cancelaria Mandarinului Păcei, Lis-Kyng, viceguvernatorul militar și civil al Tâmpitopolei”, un veritabil „rezervoriu al ordinei și păcei, stabiliment liniștitor al spiritelor prea iuți și corigător al moravurilor”. Pentru eficiența „stabilimentului” suntem invitați să luăm aminte la un personaj deșelat în urma tratamentului corectiv aplicat în cancelaria mai sus pomenită, pentru vina de a fi fost surprins peste noapte dormind pe stradă cu mințile tulburate de opiu.

→

Semn(al) de carte

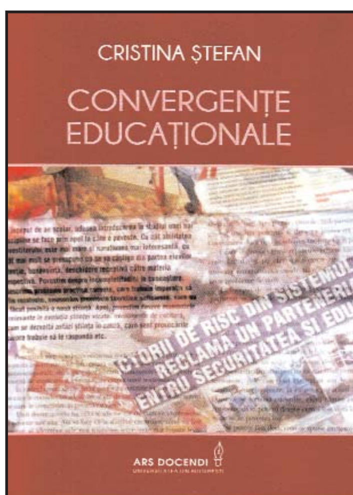
Cristina Ștefan, *Convergențe educaționale,* Editura Ars Docendi a Universității din București, 2016

Această carte poate fi considerată o încercare de a surprinde diferite aspecte despre felul cum funcționează școala în societate, nu doar din punct de vedere instituțional, ci mai cu seamă uman, analizând evenimente, relații, stări de spirit trăite/posibile, principial vorbind, de către cadre didactice, elevi și părinți.

Deși din lectură desprindem multe direcții de analiză pedagogică și putem deduce și unele învățăminte morale, autoarea se ferește să fie didacticistă, abordând teme mai puțin cunoscute, precum: *Ce înseamnă un profesor cool?, Fenomenul de mobbing în școală, Uzura morală neplanificată și altele.* [...]

Scrisă atent, într-un limbaj corect din punct de vedere științific și, în același timp, firesc, simplu și viu, lăsând deschise sugestii de interpretare și făcând uneori, pe un ton ironic, aluzii pline de semnificații, lucrarea de față ne oferă, în același timp, prilejul unei lecturi plăcute și instructive.

Publicarea volumului *Convergențe educaționale* este un câștig real pentru cei interesați de înțelegerea subtilităților din domeniul învățământului, fiind utilă studenților aflați în formarea profesională, precum și colegilor profesori, cărora le poate oferi teme de reflecție care să-i motiveze pentru dezvoltare. (Din Prefața acad. Vasile Tonoiu)

Muzeul Național de Istorie a României, *România în Marele Război, Catalogul expoziției,* București, 2016 (volum bilingv, româno-englez, 480 pag.)

Muzeul Național de Istorie a României, ca păstrător al unei părți importante a memoriei noastre istorice, a propus un program de mare amploare pentru comemorarea faptelor și oamenilor care au participat la dramaticele evenimente ale anilor 1914-1919, fie că erau membri ai elitelor politice, militare sau intelectuale, fie oameni de rând, chemați sub arme sau civili, rămași în spatele frontului.

Această serie de proiecte culturale dedicate comemorării Centenarului Primului Război Mondial a început în 2014 cu organizarea unei expoziții dedicate *Neutralității.* Ea a fost urmată în 2015 de o altă expoziție consacrată *Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei în anii Marelui Război.* Ambele expoziții aduceau pentru prima oară în fața marelui public român și străin aspecte puțin cunoscute sau necunoscute ale evoluției societății din Vechiul Regat în anii 1914-1916, în așteptarea momentului intrării în război, dar și ale soartei conaționalilor noștri și a celorlalți locuitori din provinciile istorice românești aflate sub stăpânire străină în anii crânceni ai Primului Război Mondial.

Tot în 2014, Muzeul Național de Istorie a României a lansat site-ul http://www.marelerazboi.ro, un proiect virtual destinat publicării documentelor legate de Primul Război Mondial, aflate în colecția instituției noastre și ale mai multor muzee partenere.

În același timp, Muzeul Național de Istorie a României împreună cu Institutul Cultural Român au prezentat expoziția *Românii și Marele Război* în mai multe orașe din Belgia și Italia. (...)

Sunt convins că publicul va aprecia extraordinara bogăție de informații și imagini pe care o prezintă expoziția *România în Marele Război,* ca și mesajul ei general uman, și va înțelege mai bine una dintre cele mai dramatice și înălțătoare pagini din istoria națiunii române, precum și rolul elitelor, dar și al milioanelor de anonimi în nașterea României Mari. (Director General Dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu, în Cuvânt înainte)

Ars longa...

Expoziție aniversară Tina Popa

Sorin Lory BULIGA

Vineri seara, pe 27 ianuarie 2017, a avut loc vernisajul expoziției aniversare Tina Ecaterina Popa, la Muzeul de Artă „Casa Simian" din Râmnicu Vâlcea, sub egida Uniunii Artiștilor Plastici din România (Filiala Vâlcea), cu sprijinul Primăriei locale, al Consiliului Județean și al Clubului Rotary Vâlcea (partenerii media ai evenimentului au fost Studiourile de Radio și Televiziune din București, Craiova, Râmnicu Vâlcea).

Expoziția – definită în invitația la eveniment drept „un profil automărturisitor, compus din 60 de secvențe pictografice, menite să ilustreze spectacular propria vocație și cariera creativă" – este un omagiu adus la ceas aniversar binecunoscutei artiste vâlcene, la 60 de ani de neîntreruptă activitate (pictură și grafică), începută de la vârsta de 15 ani, ca elevă la Liceul de Arte Plastice „Nicolae Tonitza" din București, când a început să creeze, trecând de la real la imaginar.

Tina Popa a devenit de multă vreme un nume de referință în arta plastică vâlceană și națională, iar activitatea ei nu a însemnat numai munca în atelier, ci și tot ceea ce a realizat (și a investit) în societatea în care a trăit. Aprecierea de care se bucură a fost dovedită vineri și prin numărul mare al prestigioșilor săi invitați (nu numai din Vâlcea, ci și din București, Craiova, Sibiu, Pitești, Petroșani, Cluj), cuvintele elogioase ale unor oficialități și personalități artistice și, nu în utimul rând, prin dragostea cu care lumea a înconjurat-o, într-o sală expozițională care a devenit foarte repede neîncăpătoare (cineva numărase 164 de persoane).

Invitații au observat imediat că asistau la „un altfel de vernisaj" (așa cum chiar Tina Popa și-a propus să fie), mult mai lejer, cu glume și vorbe de duh, consistent („puțin și bun"), într-o ambianță de sărbătoare: flori și șampanie, îmbrățișări, zâmbete și felicitări sincere pentru artistă, totul înnobilat de muzică (Camelia Clavac – soprană; Galina și Victor Nemțeanu – cafe concert), pe un fundal în care se derulau, în slide show, imagini cu scene din activitatea artistică a Tinei Popa sau din cele șase ediții ale taberei de Creație „Dealul Malului". După cum se știe, aceste tabere au fost organizate în chiar casa artistei (loc pe care ea l-a „sfințit" mai întâi prin propriile sale creații de când s-a mutat aici, acum 27 de ani) și care a devenit astfel un spațiu sacru, aproape un loc de pelerinaj pe unde s-au perindat numeroși sculptori, pictori, critici, personalități marcante ale vieții culturale românești (criticul Pavel Șușară și actorul Dan Puric sunt exemple elocvente în acest sens).

Cu acest prilej a fost lansat și albumul aniversar *Tina Popa,* într-o nouă ediție de excepție. Acest album de artă a devenit în fapt o monografie (a cărei apariție autoarea o consideră „un miracol"), care cuprinde și imagini și texte biografice. El dă seamă asupra unei activități prodigioase în plan artistic și social și care justifică (ca efect secundar), pe bună dreptate, titlul de cetățean de onoare al municipiului Râmnicu Vâlcea care i-a fost acordat artistei în 2008.

Cei prezenți au participat apoi la un „Laudatio", ocazionat de „parcurgerea eroică, dar glorioasă a celor 75 de ani a canonicului labirint al vieții". Preasfinția Sa Emilian Lovișteanu (Episcop Vicar al Episcopiei Râmnicului) a evidențiat faptul că Tina Popa a știut să redea în tablourile sale frumosul divin din oameni, din natură și din întregul univers. A venit cu recunoștință la vernisaj, pentru a-i mulțumi că există, deoarece artista este un dar al lui Dumnezeu pentru noi, umplându-ne sufletele de ceea ce înseamnă iubirea față de Dumnezeu, de oameni și față de natura care ne înconjoară.

Criticul de artă Pavel Șușară crede că prin această expoziție ne aflăm nu într-un moment întâmplător, ci într-un plin ceremonial al unui eveniment istoric. Tina Popa (pe care o cunoaște de 20 de ani) reprezintă de fapt numele unui fenomen, al unei energii, al unei forțe, al unei combustii ieșite din comun, toate sub aparența fizică a unei fragilități și a unei grații permanente, care crește pe măsura trecerii timpului. Așa se explică de ce artista este, înainte de orice, un om care construiește, care pe orice pune mâna reușește să realizeze ceva semnificativ și să adauge lumii o nouă dimensiune, având în acest sens o natură renascentistă. Simpozionul de pictură de la Capul Dealului este o altă creație majoră, care a condus la armonizarea unor artiști cu temperamente, stiluri și viziuni diferite, într-o formă de pace și de conviețuire așa cum rareori se poate vedea. De asemenea, Tina Popa a știut să creeze, alături de colegii ei din Râmnicu Vâlcea, un climat artistic pe care cu greu îl găsești în altă parte (un adevărat etalon de coeziune artistică și de armonie a intereselor, care poate reverbera pe un spațiu mai larg).

O altă dimensiune a vocației sale de „constructor" se reflectă în chiar picturile pe care artista le-a expus la muzeu: un pictor care lucrează și creează efectiv cu lumină (cu ceea ce a rămas neconsumat din actul Genezei), pentru că aceasta reprezintă de fapt culoarea. În mod convențional, lucrările ei sunt flori, peisaje, naturi statice, dar în spatele acestora se află adevăratele energii creatoare ale Tinei Popa. Totul este punere în starea de a fi. Nu este copia a ceea ce există și a fost creat, prin pictură ea dezvăluind însuși procesul creației: cum se mișcă lucrurile de la amorf către existență, cum încep să capete sens și lumină (în sens de *lumen*, lumină fizică pe care o vedem, și nu de *lux*). Ea lucrează cu lumina constitutivă, interioară și duce lucrurile către punerea lor în lumina diurnă, cea care decupează formele și lasă unele zone în umbră. Se simte în lucrările ei această încercare „de-a ieși", de-a face din nimic ceva, asemenea actului întemeietor (se și spune de altfel că artiștii continuă să ducă mai departe un ceremonial al creației, prin ceea ce a rămas încă nepus în ordine, încercând chiar să rememoreze acele momente ale creației originare pentru a le duce mai departe). În acest fel, lucrurile ies dintr-o zonă a nonexistenței și vin ușor către privitor și încep să-l ia ca martor la un ceremonial al existenței, al așezării efective în lume.

Din punct de vedere artistic, este foarte greu de-a găsi un echivalent al Tinei Popa în ceea ce privește curajul de-a risca cromatic în spațiul pânzei, datorită tonurilor pe care le folosește: sunt tonuri pastelate, de la violet deschis, roz, roșu diluat, în general culori aduse într-o zonă de saturație extrem de diafană și subtilă, pe care trebuie să știi să le stăpânești până la capăt (dacă nu, riști foarte ușor să cazi în compromiterea culorii și a imaginii). Ea se joacă astfel într-un mod spectaculos cu riscurile în spațiul pânzei și cumva dovedește implicit faptul că vocația o împinge să reconstruiască lumea, că lumea însăși este plină de capcane și de riscuri (inclusiv lumea pe care o reconstruiește ea pe pânză) și că adevărata vocație este cea care îți dă energia să depășești toate aceste capcane. Dar cea mai bună dovadă a prezenței Tinei Popa în spațiul artei, al vieții și al comunicării este chiar relația directă cu lucrările ei.

Ion Tămâian a evidențiat meritul artistei omagiate de-a lupta mai puțin pentru persoana proprie și mai mult pentru ceilalți, „așa cum îi stă bine unui rotarian", a ținut să precizeze, mulțumindu-i cu această ocazie și din partea Rotary Club Sibiu. De asemenea, a apreciat faptul că Tina Popa a fost liantul între filiala UAP din Sibiu și cea din Râmnicu Vâlcea, subliniind că artiștii celor două filiale au rădăcini comune, deoarece ei au aparținut inițial uneia singure, cea de la Sibiu, dar au rămas prieteni și au avut numeroase activități împreună, inclusiv în cadrul taberelor de creație de la Dealul Malului.

Floriana Vlădulescu Marin (președinte al „Rotary Club" din Râmnicu Vâlcea) a adresat felicitări artistei din partea „colegilor rotarieni".

Plasticianul Gheorghe Dican (vicepreședinte al UAP și președinte al Filialei Vâlcea a UAP) a transmis Tinei Popa, în numele membrilor UAP din România, sănătate deplină, putere de muncă, mulțumire sufletească, împliniri și La Mulți Ani creatori!

Un alt edificiu memorabil al urbei, cunoscut de locuitori drept „Muma Tutulor", își desfășoară activitățile sub simbolul a „două cotoare de banan încrucișate – emblemă ce reprezintă libertatea-n alegeri", în vreme ce „casa numită Punga-publică", și al cărei principal mandarin exercită funcția de „Pungaci", pretinde să fie servită de chinezi într-o caznă sisifică, alimentând prin aur vânturat cu lopata gura ei de „monstru etern flămând". Pe dinaintea palatului lui Sik-Tir, guvernator general al Tâmpitopolei, se poate trece doar într-o tăcere plină de respect și cu fruntea aplecată până la pământ, întrucât „în jurisdicțiunea chineză ar fi scris că se taie limba oricărui va cuteza să puie în discuțiune numele acestui suprem mandarin". Lucru întru totul credibil, dacă aflăm cum se face dreptatea în lumea „chinezită" a locului:

„Aici este Casa Justiției. Ce severă fațadă! Totul respiră nepărtinirea și oarba dreptate. Întoarceți-vă puțin privirile spre acel nenorocit chinez care sosește asudat și gâfâind cu o hârtie în mână și năvălește pe scara principală a Casei Justiției! Îl cunoașteți, este bietul Pim-Pim. Nu vă uitați că e slab și lihnit; era gras și burtos acum vro cinci ani, când adversitatea soartei îl împoldi să intente proces unui vecin care-i răpise un puiu de curcă din curte. Vedeți-l, iese din Casa Justiției. Ce tristă figură! O să fie silit bietul chinez să bea cinci cești de ceaiu și șeapte doze de opiu pentru a-și recăpăta buna umoare. Dacă nu vă este antipatică figura lui Pim-Pim și doriți să-l mai vedeți, veniți aci și mâne și-n orice zi voiți, pe la orele astea; pentru dânsul procederea d-adineaori este o sacră datorie pe care în toate diminețile o împlinește cu cea mai strictă fidelitate."

Imbecilitatea instituționalizată, care ne revelează un întreg sistem politic și administrativ, se bazează totuși pe masa de supuși. Sarcasmul în care pamfletarul învăluie monumentele de referință ale construcției sale distopice nu va ocoli nici turma de sinecorzi, figuri inerte, lipsite de umanitate din însăși absența organului unei sensibilități față de durerile celor din jur. Marionetelor acestora tânărul Caragiale le adresează un fals elogiu, ca unor chintesențe de suficiență și egoism:

„Priviți pe chinezii mei cum șed cu indolență pe tapetele lor bizar colorate; vedeți cum, prin o mișcare d-o regularitate perfectă și egală, clătinând capul când afirmativ, când negativ, sorbind cu deliciu ceaiul și aspirând cu încântământ opiul, ei își petrec inocent timpul! O, tabel admirabil de moravuri pacifice! O, fericiți chinezi!! Binecuvântate ființe bipezi, cât este de invidiat soarta voastră. Voi nu vă frământați cu firea pentru nimic. […] Vouă, ceaiul și opiul să vi se dea... și-ncolo, pace! O, de trei ori fericiți muritori!!!"

Finalul pamfletului nu ezită să reveleze fără menajamente adevărul pe care distopiile, de regulă, doar ni-l sugerează:

„– Iubiți lectori, nu sunteți deloc rătăciți. N-aveți nevoie de conducerea mea. Luați bine seama, a fost numai o glumă fantastică: sunteți acasă, la d-voastră, între ai d-voastră... în București, în Țara Românească. Priviți în jurul d-voastră; îmi pare că cetiți *Ghimpele*."

Vidraru 50

Paul Gheorghiescu, Alexandru Gheorghiescu, *Hidrocentrala și barajul Vidraru 50*, album monografic, lucrare inițiată și susținută de Asociația Rest.Art Curtea de Argeș, 2016.

Pe Argeș în Sus s-a construit dintotdeauna – și s-a construit durabil-memorabil, cu trudă și dăruire, adesea cu sacrificiu, dar tot adesea ieșit din tiparele comune, ba chiar legendar. Mănăstirea-naltă/ Cum n-a mai fost altă, a meșterului Manole, este doar prototipul transformat de o baladă-capodoperă în simbol. Îi stă cu două secole înainte Biserica cea Domnească a Basarabilor ziditori de țară, un tezaur de artă (pictură de secol XIV – și ce pictură!) și istorie, vin după ea alte două construcții care pot motiva balade și care au făcut istorie: hidrocentrala Vidraru și Transfăgărășanul.

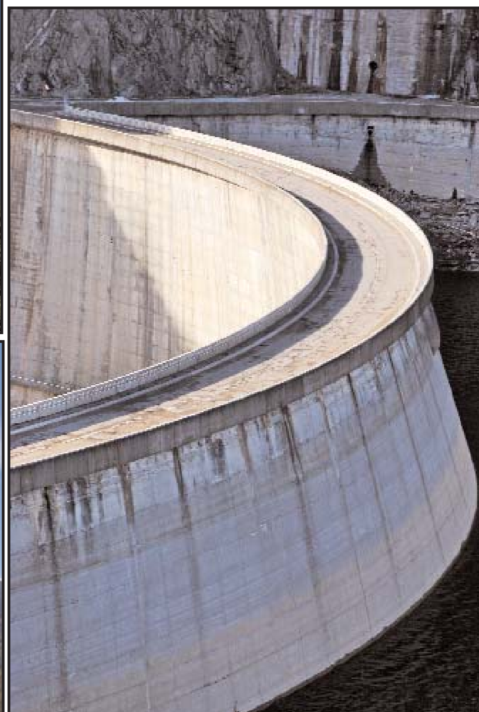
Hidrocentralei îi este dedicată cartea de față, la o jumătate de secol de la darea ei în folosință (decembrie 1966). Transfăgărășanul este cu câtiva ani mai tânăr: 1971-1974; a fost realizat în numai trei ani și ceva! În 2017 se împlinește o jumătate de mileniu de la sfințirea Mănăstirii Argeșului. Prilej de aducere aminte, prilej de luare aminte...

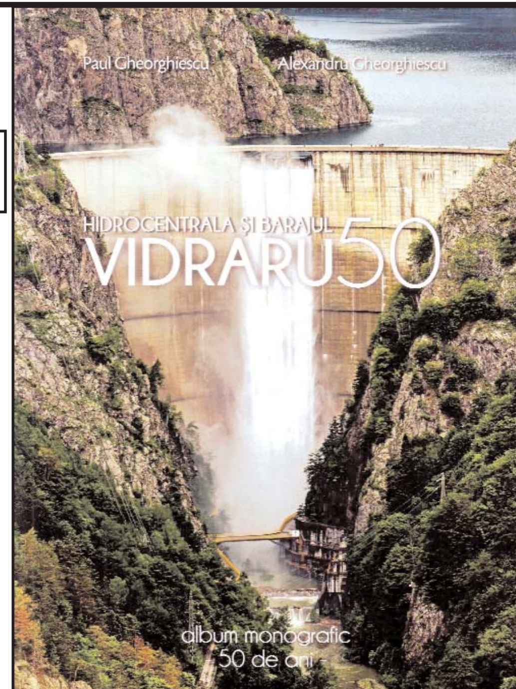

Cele două construcții din munți fac parte din același proiect de țară, al „marilor șantiere ale socialismului", de pe vremea când pâinea era pe cartelă, dar se putea construi, și chiar se construia, ambițios și trainic, într-un efort al întregii țări care acum pare o ficțiune. Nu era. Am fost de mai multe ori la Oești, pe vremea șantierului: arăta ca un stup zgomotos, organizat într-un mod misterios pentru copilul care eram, dar extrem de viu, de tonic. Oameni în salopete, oameni cu căști de miner, veniți de pe Jiu, veniți din Ardeal, de la Salva-Vișeu, veniți de la Bicaz, de peste tot, grăbiți, guralivi, parcă toți colegi de echipă, parcă toți având ochii negri-cărbune, așa mi-au rămas în minte.

Lor le este închinată cartea. Constructorilor care, din 1961 până în 1966, au ridicat baraje, au schimbat cursuri de apă, au sfredelit prin subterane, au deschis drumuri pe pereții munților – de la izvoarele Argeșului până spre Curtea de Argeș, urmele trecerii lor, urmele marilor și mulților anonimi cu ochii parcă negri-cărbune sunt peste tot.

O monografie-omagiu, scrisă de doi

specialiști, primul autor în ale (exploatării) hidrocentralelor, de aici abundența de date tehnice, acribia informațiilor privind parametrii, termenele, etapele, eficiența, al doilea în ale imaginilor (fotografice) – trebuie subliniate aceste două aspecte: profesionalismul textului și splendoarea ilustrațiilor, multe dintre ele documente, de pe șantier, de la suprafață sau din complexele *uvraje* subterane, dar și multe amintind de vilele de la Cumpăna, de mocăniță, de locuri acum aflate sub apă.

Firesc, lucrarea se încheie cu prezentarea „Prometeului cu fulgere în mână" [foto la pag. 2], monumentul închinat de sculptorul Constantin Popovici acelorași constructori.

O carte realizată cu dragoste și pricepere, o carte de colecție (pentru argeșeni), o carte necesară – nu numai pentru a (ne) reaminti și aniversa, dar și pentru a compara, eventual murmurând eminescian: *iară noi, noi, epigonii?...*

(Gh. Păun, Prefață)

Revista reproduce mai multe imagini din carte: Pag. 3: Montarea parapetului de beton la barajul Vidraru, 1966; Pag. 4: stânga – Aval de barajul Vidraru, 1966; Pag. 5: Barajul Vidraru în primăvara anului 1964; dreapta – Mocănița, la Cumpăna, pe linia spre valea Capra, 1964; Pag. 8: Udarea betonului turnat în ploturile barajului Vidraru; Pag. 9: stânga – Justinian Marina, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury și capul Bisericii Anglicane, în timpul vizitei pe șantierul barajului Vidraru, 4 iunie 1965; dreapta – Gh. Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu la festivitatea turnării primei bene de beton în fundația barajului Vidraru, 18 octombrie 1963 - [Foto #E429] Fototeca online a comunismului românesc (ANIC, fond ISISP, 21/1966); Pag. 12: Pregătirea pentru montare a conductei de aducțiune, în zona traversării la lumină a Văii lui Stan, 1964; Pag. 13: stânga – Barajul Vidraru, 1965; dreapta – Oameni adunați pe barajul Vidraru cu ocazia inaugurării, 9 decembrie 1966; Pag. 14: Barajul Vidraru în toamna anului 1964; Pag. 17: Transportul pe planul înclinat al tronsoanelor de blindaj metalic pentru puțul forțat, 1965; Pag. 18: Prima benă de beton turnată în corpul barajului Vidraru, 18 octombrie 1963; Pag. 19: stânga – Pregătirea betonării ultimelor ploturi la barajul ajuns aproape de cota finală, 1965; dreapta – Barajul Vidraru aproape de cota finală, în timpul betonării deversorului; Pag. 21: Lucrări de amenajare a cavernei centralei Vidraru, 1965; Pag. 22: Betonarea unuia dintre puțurile turbinelor în centrala subterană Vidraru, 1965; Pag. 23: Amenajarea de șantier din zona supraterană a viitoarei centrale hidroelectrice Vidraru, situată în cotul albiei Argeșului din aval de chei, 1964; Pag. 24: Debușarea de la Oești a galeriei de fugă Vidraru, 1966; Pag. 29: Mocănița de pe valea Argeșului, în zona Cumpăna, transportând localnici și bușteni.

Cu excepția fotografiei de la pag. 9, preluată din Arhivele Naționale, toate celelalte fac parte din colecția Asociației Rest.Art, autor Ion Turcu.

Fotografiile de la această pagină aparțin lui Ducu Gheorghiescu.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Acad. Ioan-Aurel POP – Cluj-Napoca
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Mircea DUȚU – prof. univ., București
- Theodor CODREANU – scriitor, Huși
- Gen. Mihai RADU – București
- Horia GLIGOR – prof. univ., Timișoara
- Dan LUPESCU – scriitor, Craiova
- Mihai SPORIȘ – publicist, Râmnicu Vâlcea
- Ion HOLBAN – prof. univ., Chișinău
- Mugur Ioan GRIGORIȚĂ – student, Chișinău
- Acad. Alexandru BOBOC – București
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău
- Ilie CIURESCU – publicist, București
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Passionaria STOICESCU – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Sorin Lory BULIGA – istoric de artă, Târgu-Jiu